

**De sociale positie van prostituees
in de gereguleerde bedrijven,
een jaar na wetswijziging**

Ine Vanwesenbeeck, Mechtild Höing, Paul Vennix

Maart 2002

Utrecht/Den Haag: Rutgers Nisso Groep/WODC, Ministerie van Justitie

Leden van de begeleidingscommissie

dhr. mr. dr. R.H. Haveman, Universiteit Leiden

dhr. mr. A.C.E. Clijnk, Ministerie van Justitie

mw. drs. A.L. Daalder, WODC

mw. drs. W. Hazebroek, Ministerie VWS

mw. dr. L. van Mens, Stichting Soa Bestrijding

dhr. prof. dr. P. van Reenen

dhr. mr. J.T.I. Scholtes, Mr. A. de Graafstichting

mw. dr. M. Smit, Nationaal Rapporteur Mensenhandel

mw. drs. H. Bonink, ZonMw

dhr. mr. J.J. Wiarda, Ministerie van Justitie

Maart 2002

Utrecht/Den Haag: Rutgers Nisso Groep/WODC, Ministerie van Justitie

Dit onderzoek is tevens mogelijk gemaakt door steun van ZonMw, programma seksualiteitshulpverlening

INHOUDSOPGAVE

1. Inleiding

Doelstelling	3
--------------	---

Onderzoeksvragen	4
------------------	---

2. Onderzoeksmethoden

Wervingsprocedure 5

<i>Non-respons</i>	5
--------------------	---

Steekproef prostituees	6
------------------------	---

Steekproef exploitanten	8
-------------------------	---

Representativiteit van de steekproef	9
--------------------------------------	---

Verzamelde gegevens	10
---------------------	----

Conclusies	11
------------	----

3. Arbeidsvoorwaarden, -omstandigheden en –verhoudingen

Arbeidsvoorwaarden volgens prostituees 13

<i>Vergunningen, werktijden, verdiensten, verzekering, belasting</i>	13
--	----

<i>Arbeidsrechtelijke posities</i>	15
------------------------------------	----

Arbeidsvoorwaarden volgens exploitanten 16

Arbeidsomstandigheden: Hygiëne en veiligheid 17

Arbeidsverhoudingen: Autonomie en steun 18

Conclusies 19

4. Dwang en illegaliteit

Dwang en illegaliteit in de branche	23
Ervaringen met klanten	24
<i>Verbanden met autonomie en steun</i>	26
Conclusies	26

5. Werksatisfactie en gezondheid

Werksatisfactie	27
<i>Verbanden tussen werksatisfactie en andere variabelen</i>	28
Gezondheid	29
<i>Gezondheidsgedrag</i>	29
<i>Lichamelijke klachten</i>	29
<i>Emotioneel welbevinden: distress</i>	30
<i>Verbanden tussen distress en andere variabelen</i>	32

6. Externe contacten

Mate van extern contact	33
Behandeling door club- en huisarts	34
Behandeling door overheidsinstellingen	34
Behandeling door zakelijk dienstverleners	37
Overige contacten en het algemene publiek	39
Conclusies	39

7. De wetswijziging

Kennis van rechten en plichten	41
Informatiebronnen	42
Informatiebehoefte bij prostituees	45
Informatiebehoefte bij exploitanten	46
Meningen over de wetswijziging	47
Gepercipieerde gevolgen van de wetswijziging	49
<i>Prostituees</i>	49
<i>Exploitanten</i>	50
Aanbevelingen en wensen voor de nabije toekomst	51
<i>Prostituees</i>	51
<i>Exploitanten</i>	53
Conclusies	54

8. Samenvatting en conclusies

Literatuurverwijzingen		71
Bijlage 1	Wervingsprocedure	72
Bijlage 2	Tabellen	74

Hoofdstuk 1 Inleiding

Doelstelling

In dit onderzoek worden vragen vanuit het WODC betreffende de (knelpunten inzake) de sociale positie van prostituees in de legale bedrijven gecombineerd met vragen vanuit het Ministerie van VWS cq. ZonMw betreffende de somatische gezondheid en het psychosociaal welzijn van prostituees. Het geheel maakt onderdeel uit van de Evaluatie Prostitutiebeleid van het Ministerie van Justitie en wordt gecoördineerd door het WODC.

Doel van het onderzoek is het verzamelen van empirische gegevens inzake de huidige (i.e. ongeveer een jaar na de prostitutiewetwijziging) sociale positie van prostituees in de gereguleerde cq. vergunde bedrijven. Het gaat hierbij om arbeidsrechtelijke aspecten (arbeidsomstandigheden, -voorwaarden en -verhoudingen; de mate waarin er van zeggenschap en emancipatie sprake is voor prostituees); strafrechtelijke aspecten (de mate waarin geweld, uitbuiting, mensenhandel en minderjarigheid vóórkomen); vreemdelingenrechtelijke aspecten (de mate waarin illegaliteit vóórkomt); maatschappelijke participatie (het realiseren van plichten en rechten zoals het betalen van belasting en de toegang tot maatschappelijke diensten en voorzieningen); gezondheidsaspecten (het vóórkomen van beroepsklachten en de mate van welzijn van prostituees); en de mate waarin er van maatschappelijke acceptatie en normalisatie sprake is. Inzicht in de huidige stand van zaken op deze aspecten zal (mede) dienen ter evaluatie van (neven)effecten van de opheffing van het bordeelverbod. In het bijzonder zal deze studie dienen ter evaluatie van de doelstelling van de wetwijziging om de positie van prostituees te beschermen dan wel te verbeteren en om de exploitatie van onvrijwillige prostitutie en prostitutie door minderjarigen (beter) te bestrijden. Ten behoeve van deze evaluatie worden, waar mogelijk, vergelijkingen gemaakt met gegevens uit een vorige studie naar de sociale positie van prostituees (Venicz en Vanwesenbeeck, 2000). Vooraf dient echter opgemerkt te worden, dat deze vergelijkingen, gezien verschillen in steekproef-samenstelling en operationalisaties, niet anders dan met de nodige voorzichtigheid geïnterpreteerd kunnen worden.

Het onderzoek wordt beperkt tot de bedrijfsmatig georganiseerde prostitutie en richt zich met name op clubs, privé-huizen, raambordelen en escortbureaus. Er wordt gefocust op de reeds vergunde bedrijven (en bedrijven die daarvoor in de procedure zitten). Voor zover thuiswerksters een vergunning hebben (aangevraagd), behoren zij tevens tot de onderzoeksgroep. Straatprostituees maken geen onderdeel uit van de onderzoeksgroep. Gekeken wordt naar die steden en regio's waar relatief veel prostitutieactiviteit is. Niet uitsluitend prostituees maar ook exploitanten worden betrokken in het onderzoek.

Onderzoeksvragen

Voor de hierboven omschreven groepen, bedrijven en steden/regio's, zijn de volgende onderzoeksvragen geformuleerd:

- 1 Hoe is het gesteld met de arbeidsvoorwaarden, arbeidsomstandigheden en arbeids- (en sociale) verhoudingen voor prostituees in de gereguleerde bedrijven?
- 2 In welke mate zijn prostituees en exploitanten bekend met hun rechten en plichten inzake arbeidsomstandigheden, arbeidsvoorwaarden, arbeidsverhoudingen, sociale zekerheid en belastingplicht? Zijn zij bekend met voorlichtingsmateriaal op dit vlak en is er behoefte aan meer voorlichting?
- 3 In welke mate zijn prostituees zelfstandig (en weten zij zich tegelijkertijd gesteund) in het nemen van beslissingen omtrent werkgever, klantkeuze, werkmethoden en in en uit het vak stappen? In hoeverre hebben prostituees te maken met dwang en geweld van de kant van exploitanten en klanten?
- 4 In hoeverre worden prostituees in hun werk geconfronteerd met criminele randverschijnselen, zoals drugs- en wapenhandel?
- 5 In welke mate komt gedwongen prostitutie, illegaliteit en prostitutie door minderjarigen voor in de (vergunde) bedrijven en zijn hierin recent verschuivingen opgetreden? Zoja, welke?
- 6 Hoe is de werkbeleving c.q. professionaliteitsopvatting van prostituees en hoe is het, in vergelijking met andere groepen, gesteld met de gezondheid, het welzijn en de gezondheidsgerelateerde leefstijl van prostituees?
- 7 In hoeverre maken prostituees gebruik van overheidsinstellingen en maatschappelijke instellingen en diensten? Ondervinden zij belemmeringen bij de toegang daartoe? In hoeverre ondervinden prostituees negatieve sociale reacties van hun omgeving in verband met hun werk?
- 8 Wat is de houding van prostituees en exploitanten inzake de veranderende wet- en regelgeving? In hoeverre zijn zij bereid deze na te leven?

In de navolgende hoofdstukken worden, na de beschrijving van de onderzoeksmethoden en de steekproeven, de verschillende onderwerpen thema-gewijs behandeld. Tabellen zijn deels in de tekst, deels in de bijlagen opgenomen. In hoofdstuk 8 zullen samenvatting en conclusies gepresenteerd worden aan de hand van de geformuleerde onderzoeksvragen.

Hoofdstuk 2 Onderzoeksmethoden

Wervingsprocedure

Voorafgaand aan de werving van bedrijven en respondenten zijn, in samenspraak met de leden van de begeleidingscommissie, een 17-tal regio's geselecteerd waar het onderzoek zou plaatsvinden. Gekozen is voor steden/regio's waar relatief veel prostitutieactiviteit is. Bij voorkeur kwamen alle vormen van prostitutie voor. Tevens is er voor gekozen gemeenten uit zowel randstad als periferie, uit de grensgebieden en uit de christelijke regio's op te nemen. Alle regio's die meegenomen zijn in het onderzoek staan genoemd in tabel 3 (zie de bijlagen).

Interviewers zijn geworven via het netwerk van de onderzoekers. In totaal zijn 25 interviewers getraind en hebben, meer of minder intensief, veldwerk gedaan. Zes interviewers hadden geen ervaring in het prostitutiewereld. Onder de overigen bevonden zich enkele soa-verpleegkundigen van de GGD, enkele (voormalig) prostitutieonderzoekers en enkele ex-prostituees.

Vervolgens is er, grotendeels op basis van gegevens van de betrokken gemeenten, een bestand samengesteld van 401 bedrijven (raambedrijven uitgesloten), waarvan een aantal eerst telefonisch is benaderd door de onderzoekers (voor een gedetailleerde beschrijving van de wervingsprocedure, zie bijlage 1). Tijdens de telefonische werving werd door de exploitant of bedrijfsleider van 30% van de gebelde bedrijven medewerking toegezegd en 28% weigerde. Inclusief de bedrijven waar medewerking van verkregen was en de bedrijven waarbij dit in de telefonische ronde nog onduidelijk is gebleven, zijn er vervolgens in totaal 280 adressen verdeeld onder de interviewers. De interviewers zijn deze, per regio op random (alfabetische) volgorde, gaan benaderen. Bij sluiting van het veldwerk was er in 98 bedrijven (35%) informatie verzameld. In deze 98 bedrijven zijn 207 prostituees geïnterviewd, een gemiddelde van 2.1 per bedrijf. In 61 bedrijven (62%) is ook de exploitant geïnterviewd. Zeventig bedrijven (25%) hebben expliciet medewerking geweigerd. Over telefonische en veldwerving samengenomen, betekent dit een respons van 29% en een non-respons van 21%. Met de resterende bedrijven liepen de contacten nog of was nog geen contact opgenomen op het moment dat het veldwerk werd afgesloten. Aangezien de werving in de bedrijven waar nog geen uitsluitsel was verkregen over het algemeen moeizaam verliep, zou het een té rooskleurig beeld geven als vastgesteld werd, dat slechts 168 bedrijven benaderd zijn waarvan vervolgens bij 58% een positieve respons verkregen werd.

Redenen voor non-respons

Voor de (telefonisch of anderszins) 128 weigerende bedrijven zijn non-respons formulieren ingevuld. Daarnaast zijn voor 15 raamadressen non-respons formulieren verkregen van de interviewers. Er hebben daarentegen 30 raamprostituees meegewerkt aan het onderzoek. Omdat vermoedelijk niet van alle bezochte adressen van raamprostituees non-respons formulieren zijn ingevuld, is het werkelijke responspercentage (ook) voor de ramen moeilijk te geven. Bijna de helft van de non-respons formulieren (44%) heeft betrekking op clubs. De overige soorten prostitutie maken verder ieder tussen de 19% en 11% van de non-respons groep uit. Tabel 4 (zie de bijlagen) geeft een overzicht van de redenen voor non-respons die in deze bedrijven gegeven zijn. De belangrijkste reden voor weigering is dat men niets met onderzoek te maken wil hebben, maar ook 'te druk' en 'prostituees geen behoefte aan' worden vaak als reden gegeven, overigens relatief vaak door exploitanten en niet door prostituees. Vooral massagesalons weigeren vaak omdat zij zich niet als prostitutiebedrijf beschouwen. Onvrede met de wetswijziging werd relatief weinig (expliciet) als reden opgegeven.

De weigeringen kwamen voor 61% voor rekening van eigenaren/bedrijfsleiders en voor 16% van prostituees. Een non-respons formulier voor prostituees is alleen ingevuld als een interviewer wel toestemming had het bedrijf te

betreden, maar daar geen enkele van de aanwezige prostituees tot een vraaggesprek bereid vond. Voor het overige waren het gastvrouwen en receptionistes die de boot afhielden. Na het weigeren van toestemming om in het bedrijf te komen (77% van de weigeringen) was de weigering van prostituees om mee te werken aan het onderzoek de belangrijkste reden voor het niet tot stand komen van interviews in de bedrijven (17% van de weigeringen). In een klein aantal gevallen werd, na telefonische afspraak, bij het feitelijke bezoek aan de deur de toegang alsnog geweigerd, of mocht de interviewer wel binnen komen, maar geen prostituees werven voor het onderzoek.

De steekproef prostituees

Tabel 5 geeft de demografische kenmerken van de steekproef van 230 vrouwelijke prostituees^[1]. Wat leeftijd betreft, maken twintigers de grootste groep uit, maar er is ook een redelijk aantal dertigers en de gemiddelde leeftijd is tegen de 32 jaar. De meerderheid is Nederlands: 60% is autochtoon en nog eens 9% is Nederlands van Surinaamse, Antilliaanse of Marokkaanse afkomst. In totaal 62% is in Nederland geboren. Oost-Europese vrouwen vormen vervolgens met 10% de grootste buitenlandse groep. Zij komen het vaakst uit Oekraïne, Bulgarije en Polen. Latijns-Amerikaanse vrouwen vervolgens (6%) zijn vooral uit de Dominicaanse Republiek en Colombia. West-Europese vrouwen (4%) komen vooral uit Duitsland, Spanje en Engeland. Eveneens 4% komt uit Thailand. En onder de 7% overigen, tot slot, bevonden zich vrouwen uit Somalië, de Kaapverdische Eilanden, Israël, Canada en de VS. Het is interessant op te merken dat de samenstelling van de groep respondenten naar etnische achtergrond in de vier grote steden niet significant anders is dan in de overige steden. In totaal 5% van de respondenten is korter dan een jaar in Nederland. In totaal 48% van de steekproef heeft een opleidingsniveau van havo/mbo of hoger. 18% volgt momenteel nog een opleiding en nog eens 21% heeft ander werk naast het prostitutiewerk.

Gemiddeld is deze groep prostituees op 25-jarige leeftijd gestart met prostitutiewerk. Zeven procent is als minderjarige begonnen. Respondenten hebben gemiddeld ruim 5 jaar ervaring. Prostituees in clubs en privé-huizen zijn, met respectievelijk 31% en 33% het sterkst gerepresenteerd. Kleinere groepen vinden we in de raam en escort prostitutie en een enkeling is thuiswerkend. De plaatsen waar prostituees werken vallen grotendeels onder de noemer grote of middelgrote steden: 36% werkt in één van de vier grote steden (Amsterdam, Den Haag, Rotterdam, Utrecht) en nog eens 38% werkt in steden met een inwonertal tussen 100.000 en 200.000.

Tabel 5. Demografische variabelen en achtergrondkenmerken vrouwelijke prostituees (n = 230)

	%		%
Leeftijd in jaren		Ander werk naast prostitutie	
18-19	3	ja	21
20-29	48	nee	79
30-39	33		
40-49	14	Leeftijd start prostitutie	
\$50	3	< 18	7
gemiddelde	31.7†	18-19	21
standaard deviatie	8.2	20-24	34
		25-29	16
Etnisch culturele achtergrond		30-39	19
Nederlands	60	\$ 40	4
Surinaams	6	gemiddelde	25.0†
Antilliaans	1	standaard deviatie	7.1
Marokkaans	2		
Thais	4	Aantal jaren ervaring	
West-Europees	4	< 1	11
Oost-Europees	10	1-4	50
Latijns-Amerikaans	6	5-9	24
overigen	7	10-14	10
		\$ 15	5
Geboren in Nederland		gemiddelde	5.1
ja	62	standaard deviatie	5.0
nee	38		
		Type prostitutie	
Tenminste 1 jaar in Nederland		club	31
ja	95	privé-huis	33
nee	5	raam	13
		escort	10
Opleidingsniveau		massagesalon	10
geen	5	thuis	2

basisonderwijs	13	anders	1
MAVO/VBO	30		
HAVO/VWO/MBO	39	Urbanisatiegraad ‡	
HBO/WO	9	< 10.000 inwoners	3
anders	4	10-50.000	11
		50-100.000	12
Volgt opleiding		100-200.000	38
ja	18	vier grote steden	36
nee	82		
† Na ophoging van het rekenkundig gemiddelde met 0.5.			
‡ Op 1 januari 1996			

De zeven mannelijke prostituees in de steekproef zijn, in vergelijking met de vrouwelijke prostituees, gemiddeld net iets jonger (30.9 jaar), maar zijn eveneens op gemiddeld 25 jarige leeftijd met het prostitutiewerk begonnen. Ze zijn minstens zo hoog opgeleid als de vrouwen: vijf van hen hebben een opleidingsniveau havo/vwo/mbo; vier mannen hebben ook nog een andere betaalde baan. Eén van de mannen is van Marokkaanse afkomst, de rest is Nederlands. Vier van hen werken in de grote steden, drie in matig stedelijke gebieden. Eveneens vier werken er in de escort en drie werken in clubs.

De steekproef exploitanten

Tabel 6 geeft demografische kenmerken van de 62 exploitanten in de steekproef. Ruim een derde van deze groep (37%) is vrouw. De gemiddelde leeftijd van de exploitanten is 43,6 jaar en negen van de tien verklaren zich autochtone Nederlanders (85% is in Nederland geboren). Hun opleidingsniveau is, over het algemeen genomen, iets, maar niet veel, hoger dan dat van prostituees: 53% heeft hier havo/mbo niveau of hoger. Een klein derde heeft ook nog ander werk naast de prostitutie.

Tabel 6. Demografische kenmerken en achtergrondgegevens exploitanten (n = 62)

	%		%
Sekse		Functie	
vrouw	37	alleen eigenaar	19
man	63	eigenaar en bedrijfsleider	53
Leeftijd in jaren		alleen bedrijfsleider/beheerder	24
18-19	2	anders	3
20-29	10	Periode in huidig bedrijf	
30-39	24	< 1 jaar	10
40-49	24	1-4	28
50-59	34	5-9	26
\$60	6	10-14	16
gemiddelde	43.6	\$ 15	20
standaard deviatie	10.4	gemiddelde	8.6 jaar
Etnisch culturele achtergrond		standaard deviatie	7.4
Nederlands	89	Periode in de prostitutiebranche	
anders	11	< 1 jaar	3
Geboren in Nederland		1-4	24
ja	85	5-9	24
nee	15	10-14	15
Opleidingsniveau		\$ 15	25
geen	3	gemiddelde	11.5
basisonderwijs	8	standaard deviatie	9.0
MAVO/VBO	31	Andere functie in prostitutie	
HAVO/VWO/MBO	32	nee	81
HBO/WO	21	ja, in het verleden als prostituee	10
anders	5	ja, ook nu nog in de prostitutie	2
		ja, in een andere functie	8

Ander bedrijf/werk naast prostitutie			
ja	31	Urbanisatiegraad ‡	
nee	69	< 10.000 inwoners	2
		10-50.000	12
Type prostitutie bevroegd		50-100.000	12
club	31	100-200.000	35
privé-huis	34	vier grote steden	40
raam	7		
escort	11		
massagesalon	10		
SM	3		
anders	5		
† Na ophoging van het rekenkundig gemiddelde met 0.5.			
‡ Per 1 januari 1996.			

Ook onder exploitanten zijn qua prostitutiesoorten (waarover zij bevroegd zijn) clubs en privé-huizen het sterkst vertegenwoordigd en de overige soorten in mindere mate. Meer dan de helft van deze respondenten is zowel eigenaar als bedrijfsleider (of beheerder); een kwart is alleen bedrijfsleider/beheerder. Gemiddeld werken zij 8,6 jaar in het bedrijf waar zij over bevroegd zijn en gemiddeld drie jaar langer (11,5 jaar) in de prostitutiebranche op zich. Acht op de tien hebben nooit anders dan hun huidige functie in de prostitutie gehad, maar 10% van hen heeft in het verleden en nog eens 2% nu nog ook als prostituee gewerkt. Ook de exploitanten werken vooral in de grote en middelgrote steden.

Representativiteit

Zoals altijd is het, bij gebrek aan kennis over de totale populatie, moeilijk om iets steekhoudends te zeggen over de representativiteit van deze steekproef. Er is, met de aselechte benadering van bedrijven geprobeerd enige randomisering en dus representativiteit aan te brengen, maar vermoed moet worden dat die door de hoge non-respons danig verzwakt is. Selectieve non-respons is en blijft de factor bij uitstek die de representativiteit van prostitutiesteekproeven bedreigt. Het is waarschijnlijk dat bedrijven die 'iets te verbergen hebben' onder-gerepresenteerd zijn. Dit kan zijn omdat er minderjarigen of illegale prostituees werkzaam zijn, maar er zijn talloze andere manieren denkbaar waarop bedrijven wellicht niet (geheel) voldoen aan de voorschriften van de wet, waardoor zij liever geen 'pottenkijkers' binnen hebben. Maar behalve de wens tot verborgenheid of algehele achterdocht zijn er uiteraard ook andere redenen om onderzoekers te weigeren. Ons non-respons onderzoekje geeft daar enig zicht op, maar geeft tegelijkertijd weinig specifieke redenties aan.

Desondanks kan de steekproef prostituees op enkele punten beschouwd worden in het licht van wat er min of meer bekend is over het prostitutieveld. Kijken we, bijvoorbeeld, naar de etnische achtergrond van de geïnterviewde prostituees, dan lijkt de samenstelling van de steekproef met 38% niet in Nederland geboren en de veronderstelde werkelijkheid van 40-50% buitenlandse prostituees redelijk goed te benaderen. Ook zijn de grote buitenlandse groepen, Oost Europese en Latijns Amerikaanse vrouwen, goed vertegenwoordigd.

Wat betreft de representatie van de verschillende soorten prostitutie kan het volgende gezegd worden. In het adressenbestand dat verkregen is van de gemeenten, maakten (raamadressen uitgesloten) de clubs en privé-huizen tezamen 62% van het totaal aantal bedrijven uit. Het lijkt legitiem om deze twee soorten bij elkaar te beschouwen, aangezien in de praktijk van het veldwerk bleek dat bedrijven bij de gemeente geregistreerd als club zich zelf nogal eens privé-huis noemden en andersom. In onze steekproef maken club- en privé-huiswerkers, bij uitsluiting van de raamprostituees, tezamen ruim 70% van de steekproef uit een wellicht iets te ruime representatie. In datzelfde bestand (opnieuw raambedrijven uitgesloten) maakten escortbedrijven 22% van het totaal aantal bedrijven uit. In onderhavige steekproef prostituees lijken escortprostituees (bij uitsluiting van raamprostituees) met 12% representatie op basis van vergelijking daarmee dus enigszins krap gerepresenteerd. Massagesalons lijken daarentegen weer precies juist gerepresenteerd (in beide steekproeven 11%). De correctheid van de representatie van raamprostituees kan niet langs deze meetlat gelegd worden, aangezien het aantal bedrijven en het aantal prostituees zich hier op een totaal andere manier tot elkaar verhouden. Al bij al kan de representativiteit op dit punt redelijk genoemd worden, zij het dat club- en privé-huisprostituees enigszins over-gerepresenteerd en escortprostituees enigszins onder-gerepresenteerd lijken.

Beschouwen we de representatie van mannelijke prostituees in de steekproef (zij het enigszins overbodig aangezien deze in de analyses afzonderlijk en in vergelijking met de vrouwelijke prostituees behandeld worden) dan lijken zij met hun aantal van zeven op het eerste oog wellicht slecht vertegenwoordigd. In het licht van het gegeven dat in het bestand verkregen van de gemeenten, de in homoprostitutie gespecialiseerde bedrijven (opnieuw bij uitsluiting van de raambedrijven) slechts drie procent uitmaakten van het totaal aantal bedrijven, blijken zij echter met hun 3% van de totale steekproef prostituees echter juist correct gerepresenteerd.

Kijken we, tot slot, naar de huidige steekproef prostituees in vergelijking met de steekproef (Venicz en Vanwesenbeeck, 2000) waar, voor zover mogelijk (en onder het in de inleiding reeds gemaakte voorbehoud), vergelijkingen mee gemaakt zullen worden, dan kunnen er, om te beginnen, overeenkomsten geconstateerd worden wat betreft de gemiddelde leeftijd (in beide begin 30), gemiddelde leeftijd bij aanvang prostitutie (respectievelijk 23 en 25) opleidingsniveau (in beide een kleine helft havo/mbo niveau of hoger) en in de representatie van prostituees met een Nederlandse achtergrond (in beide ongeveer 60%). Wel zijn de prostituees met een niet-Nederlandse achtergrond in de huidige steekproef relatief vaak recent geïmmigreerd en zijn zij minder vaak in Nederland woonachtige allochtonen in vergelijking met de groep uit 2000. Ook de vertegenwoordiging naar stedelijkheid vertoont grote overeenkomsten. Prostituees in clubs en privé-huizen zijn ongeveer gelijk, maar raam- en escortprostituees zijn in de huidige steekproef procentueel gesproken iets minder vertegenwoordigd. Vrouwen in massagesalons waren in de vorige steekproef afwezig.

Verzamelde gegevens

Bij bovengenoemde steekproeven zijn gegevens verzameld met behulp van gestructureerde vragenlijsten die

mondeling werden afgenomen. Voor prostituees bevatte de vragenlijst hoofdstukken over demografie ('eerst een paar dingen over jezelf'), over 'je prostitutiewerk', 'het bedrijf waar je werkt', 'het management van het bedrijf waar je werkt', 'je collega's', 'je klanten', 'contacten met de buitenwacht', 'de wetswijziging' en 'je gezondheid'. Voor exploitanten waren dat respectievelijk hoofdstukken over demografie, het bedrijf, de wetswijziging en contacten met de buitenwacht.

Op enkele punten zijn bestaande instrumenten gebruikt. Zo zijn met betrekking tot arbeidsbeleving en gezondheid items overgenomen uit de Vragenlijst Beleving en Beoordeling van de Arbeid (VBBA; SKB Vragenlijst Services, 2001) en is als maat voor het emotioneel welbevinden de subschaal 'distress' uit de Vierdimensionale Klachtenlijst (4DKL; Terluin 1998a) gehanteerd. Soms zijn schalen ontwikkeld op basis van scores op itemsets. Hiertoe is uitsluitend overgegaan als er sprake was van inhoudelijke consistentie en de betrouwbaarheid van de schaal voldoende bleek (i.e. als Cronbach's alfa .65 of hoger was).

Evenals in ander zelfrapportage onderzoek kunnen vragen gesteld worden bij de betrouwbaarheid van de rapportage en de rol van sociale wenselijkheid. Er is gepoogd de vragen zodanig te kiezen en te formuleren dat een relatief hoge mate van onbetrouwbaarheid onwaarschijnlijk is. Desondanks mag aangenomen worden dat rapportage van de respondenten de werkelijkheid wellicht enigszins vertekend voorstelt, waarbij het echter niet altijd duidelijk is in welke richting deze vertekening zou plaatsvinden.

Conclusies

De werving van bedrijven is succesvol verlopen met een iets hoger percentage bedrijven dat medewerking verleende dan bedrijven die dat weigerden (29% versus 21%). Daarnaast heeft een onbekend percentage bedrijven echter uitsluitend afgehouden tot op het moment dat het veldwerk ophield. Er zijn steekproeven samengesteld die, voor zover duidelijk, redelijk tot goed representatief genoemd mogen worden. De steekproef prostituees vertoont grote overeenkomsten met de steekproef uit 2000 (Venicz en Vanwesenbeeck, 2000), waarmee, met het nodige voorbehoud, vergelijkingen gemaakt zullen worden. Alhoewel beide steekproeven in bepaalde mate selectief zijn gezien de non-respons in het veld, stapelt de evidentie zich hiermee op voor de waarneming dat (de in de gereguleerde bedrijven werkzame) prostituees gemiddeld ongeveer 30 jaar zijn en gemiddeld zo'n vijf à zes jaar als prostituee werkzaam zijn, alsook voor de waarneming dat ongeveer 4 op de 10 van hen niet in Nederland geboren zijn. Hoeveel van deze vrouwen allochtoon dan wel recent geïmmigreerd zijn blijft vooralsnog onduidelijker. Wel valt ook in beide steekproeven het relatief hoge opleidingsniveau van prostituees op.

Hoofdstuk 3 **Arbeidsvoorwaarden, -omstandigheden en -verhoudingen**

Arbeidsvoorwaarden volgens prostituees

Bij het bevragen van de arbeidsvoorwaarden bij prostituees is er voor gekozen naar sommige aspecten niet rechtstreeks te vragen. Zo is, bijvoorbeeld, niet naar de feitelijke verdiensten gevraagd, aangezien rapportage daarvan in het verleden onbetrouwbaar is gebleken. Wel is gevraagd naar de tevredenheid met de verdiensten ('voor het werk dat men doet'). Vanuit dezelfde overwegingen van betrouwbaarheid is niet rechtstreeks gevraagd of men belasting betaalt. Wel is gevraagd of al eens een belastingaangifte is gedaan en of men bezwaar heeft tegen het betalen van belasting ('nu je werk legaal geworden is'). Verder wordt hieronder behandeld of het bedrijf waar men werkt (voor zover men weet) een vergunde status heeft, het aantal uren dat men gemiddeld per week werkt, het gemiddeld aantal klanten dat men heeft en of men verzekerd is voor ziektekosten. Vervolgens wordt bekeken of er duidelijke afspraken zijn gemaakt over de arbeidsrechtelijke status waarin men werkt, wat die arbeidsrechtelijke status is.

Vergunningen, werktijden, verdiensten, verzekering, belasting

De status van de bedrijven waar de prostituees werken is vrijwel universeel 'vergund' (zie tabel 7 in de bijlagen), overeenkomstig het deel van de prostitutiebranche waar dit onderzoek betrekking op heeft. Op 8% na die onzeker zijn of 'hun' bedrijf een vergunde status heeft, zeggen alle vrouwelijke prostituees dat het bedrijf waar zij werken een gemeentelijke vergunning heeft (86%) of heeft aangevraagd (6%).

Vrouwen werken gemiddeld 32 uur per week. Raamprostituees draaien gemiddeld de meeste uren, alhoewel hun gemiddelde niet significant afwijkt van dat van de vrouwen in de andere soorten afzonderlijk. Wanneer we de raamprostituees echter vergelijken met de overige prostituees in totaal dan blijkt dat ze significant [\[2\]](#) vaker meer dan 40 uur per week werken (30% tegen 14%). Kijken we vervolgens naar het gemiddeld aantal klanten dat de respondenten per week hebben, dan zien we dat dit aantal ook in de raamprostitutie gemiddeld het hoogst (27) en in de escort het laagst (8) is. Ook in de clubs is het gemiddeld aantal klanten per week met 9 relatief laag, zeker in vergelijking met de privé-huizen (14). Het verschil in aantal werkuren per week tussen deze twee soorten was niet van dezelfde orde. Over het geheel genomen bedienen de respondenten gemiddeld 13 klanten per week. Dit aantal is significant iets hoger voor vrouwen in de grotere steden, maar dit is wellicht te verklaren door de hogere representatie van raamprostituees in de grotere steden. Overigens wordt er geen verband gevonden tussen stedelijkheid en het aantal uren dat men werkt per week. Zowel het aantal uren dat men gemiddeld werkt als het aantal klanten dat men bedient, is lager dan in eerdere studies (Vanwesenbeeck 1994; Venicz en Vanwesenbeeck, 2000). In 2000 rapporteerde men gemiddeld 21 klanten in een gemiddelde werkweek van 39 uur.

De tevredenheid met de verdiensten ligt redelijk hoog: 71% van de ondervraagde prostituees is altijd of vaak tevreden met de verdiensten voor het werk dat zij doen. Raamprostituees zijn het minst tevreden (tabel 7 in de bijlagen), alhoewel het verschil alleen significant wordt in vergelijking met de escortvrouwen. De toelichting bij de vraag naar de (on)tevredenheid over de verdiensten, laat dan ook, onder andere, zien dat de 'huren voor de ramen veel te hoog' gevonden worden. Andere toelichtingen op ontevredenheid met de verdiensten zijn: dat dit werk structureel te weinig oplevert in verhouding tot wat het kost, dat klanten teveel (en steeds meer) willen en er te weinig voor willen betalen, dat de wetswijziging (belasting betalen, minder klanten) het er niet beter op gemaakt heeft, dat gehanteerde percentageregelingen sowieso een oneerlijke verdeling van de verdiensten geven en dat het inkomen zo wisselend en onzeker is.

Zeven procent van de prostituees is niet verzekerd tegen ziektekosten, één procent weet het niet zeker. Driekwart van de vrouwen is verzekerd en betaalt de premie zelf (74%) en vier procent is verzekerd via een andere werkgever of

meeverzekerd bij een partner. Vijf procent zegt dat ze verzekerd is en dat de premie betaald wordt door de baas en voor nog eens 9% wordt de premie betaald door 'iemand anders', hetgeen veelal de sociale dienst is. Dit laatste wordt overigens in de 4 grote steden significant minder gemeld dan in de overige steden. In de 4 grote steden blijken daarentegen meer prostituees onverzekerd tegen ziektekosten. Prostituees die niet in Nederland geboren zijn, zijn bijna twee keer zo vaak onverzekerd dan de anderen.

Bijna twee derde (64%) van de vrouwelijke prostituees zegt al eens aangifte gedaan te hebben bij de belasting (zie tabel 7 in de bijlagen). Ongeveer de helft hiervan heeft dit zelf gedaan. Voor de anderen is dit in de meeste gevallen een boekhouder of accountant geweest, voor een kleiner deel was dit 'mijn baas'. Ruim een derde van de prostituees (36%) bekent nog nooit een belastingaangifte als prostituee gedaan te hebben. In 2000 werd gepeild dat een ruim tweederde van de prostituees geen belasting betaalde en er lijkt dus een toename in belastingafdracht te constateren. Een kleine helft (46%) van de ondervraagde prostituees zegt helemaal geen bezwaar te hebben tegen het betalen van belasting. Raamprostituees hebben het vaakst bezwaar. Over het geheel genomen heeft 16% (nog) *veel* bezwaar tegen het betalen van belasting. Ruim een kwart van de prostituees geeft dan ook, in antwoord op de vraag naar hun voorkeursmanier van werken in de toekomst, alternatieven aan die (deels) zwart werken betekenen (tabel 7), maar het werken als zelfstandige in een facilitair bedrijf waarbij premies en belastingafdrachten in eigen hand gehouden worden is het meest populair, te weten bij 37% van de respondenten.

Onder prostituees ligt de 'organisatiegraad' erg laag. Slechts 3% van de ondervraagde prostituees zegt aangesloten te zijn bij de Rode Draad. Aangezien de Rode Draad nog steeds een stichting is waarvan formeel lidmaatschap nog niet mogelijk is, zal dit veelal betekenen dat men (wellicht meerdere keren) contact gehad heeft en in sommige gevallen dat men betrokken is als vrijwilliger. Ook slechts 2 exploitanten (4%) menen dat enkele vrouwen die bij hen werken 'lid zijn van een beroepsvereniging'. Tweederde is zeker dat geen van hen is aangesloten.

Arbeidsrechtelijke posities

Bijna vier van de vijf respondenten (79%) zeggen, dat er duidelijke afspraken zijn over de arbeidsrechtelijke basis waarop zij werkzaam zijn. Opvallend is, dat de meeste onzekerheid op dit punt leeft bij raamprostituees (zie tabel 8).

Tabel 8. Arbeidsrechtelijke posities van prostituees (N=230)

club	privé huis raam	escort	massage	totaal
(n=71)	(n=75)	(n=30)	(n=24)	salon
			(n=23)	

METHODE

Zijn er duidelijke afspraken over de 'arbeidsrechtelijke basis' waarop je werkt?	%	%	%	%	%	%
- ja						
- nee	86	82	52	83	78	79
- weet niet	9	8	28	8	9	9
	6	10	21	8	13	13
Welke van de volgende omschrijvingen is het best van toepassing voor de basis waarop je hier werkt?	%	%	%	%	%	%
- procentageregeling per klant	39	35	0	63	48	36
- in loondienst	9	0	0	13	9	5
- huur van faciliteiten per uur	34	43	0	8	26	29
- huur van faciliteiten per dag(deel)	4	8	97	4	4	18
- als zelfstandige in eigen bedrijf	9	5	0	13	13	7
- weet niet	3	1	3	0	0	2
- anders	3	7	0	0	0	3
Hoe word je uitbetaald?	%	%	%	%	%	%
- baas betaalt me uit	79	35	0	50	65	49
- klant betaalt uit en ik betaal baas	17	57	100	50	30	46
- anders	4	8	0	0	4	5

Bijna de helft (in totaal 47%) van de vrouwelijke prostituees zegt te werken als zelfstandig ondernemster in een facilitair bedrijf. Men betaalt de faciliteiten tegen een vast bedrag per uur (29%) of per dag, week of, in enkele gevallen, zelfs maand (18%). Uiteraard komt huur van faciliteiten (en wel per dagdeel) het vaakst voor in de raamprostitutie. Huur van faciliteiten wordt ook relatief vaak gemeld in de clubs en de privé-huizen, maar is dan vrijwel altijd 'huur per uur'. De gegevens inzake het moment van betaling (tabel 8) doen echter vermoeden dat er in een aantal gevallen (vooral in de clubs) waar 'huur van faciliteiten' gemeld wordt, er in feite sprake is van een procentageregeling of loondienstverhouding, aangezien vrouwen veel vaker dan dat zij procentageregeling of loondienst melden toch door hun baas worden uitbetaald. In bijna de helft van de gevallen wordt de prostituee door de baas uitbetaald. Waar dit in de raamprostitutie uiteraard in zijn geheel niet voorkomt, scoren met name de clubs (met 79%) en de massagesalons (met 65%) hier relatief hoog.

De procentageregeling als arbeidsrechtelijke basis waarop men werkt wordt expliciet gemeld door nog ruim een derde van de vrouwelijke prostituees (36%). Dit percentage omvat ook de respondenten die faciliteiten tegen een percentage van de verdiensten zeiden te huren. In de massagesalons en vooral in de escort wordt de procentageregeling nog veel gemeld, maar ook meer dan een derde van de club- en privé-huis werksters meldt het. In

de vier grote steden wordt een percentageregeling of ‘huur-per-uur’ minder gemeld dan in de overige steden, maar dit kan samenhangen met de grotere representatie van raamprostituees in de grote steden.

In totaal slechts 5% van de prostituees zegt in loondienst te zijn. Dit komt overeen met de 5% die zegt dat de ziektekostenpremie door de baas betaald wordt (zie ook tabel 7 in de bijlagen), alhoewel beide meldingen niet door exact dezelfde groep gedaan worden. Loondienst wordt relatief vaak gemeld door escortwerksters en, in mindere mate door vrouwen in clubs en massagesalons. In privé-huizen lijkt loondienst helemaal niet voor te komen. In totaal 7% van de vrouwelijke prostituees zegt zelfstandig ondernemster in eigen bedrijf te zijn, een percentage waar hieronder een kanttekening bij gemaakt zal worden. Drie procent van de vrouwelijke prostituees valt in de ‘anders’-categorie wat arbeidsrechtelijke basis betreft. Het gaat hier om vrouwen die melding maken van een mogelijkheid die niet geanticipeerd was, namelijk: de klant betaalt voor de faciliteiten aan de exploitant en het geld voor de service aan de prostituee. Deze vrouwen vallen ook bij de vraag naar de manier van betaling in de restcategorie. Verder zitten enkele zelfstandig werkenden in eigen bedrijf in de restcategorie bij de vraag naar de wijze van betaling. Het feit dat in het percentage van 5% ‘anders’ bij wijze van betaling lager is dan alleen al de 7% zelfstandigen in eigen bedrijf, doet vermoeden dat deze status soms is toegekend terwijl er feitelijk van zelfstandig werken in facilitair bedrijf sprake was. Twee procent, tot slot, van de vrouwelijke prostituees blijft ook na presentatie van de alternatieven, onwetend over de arbeidsrechtelijke basis waarop zij werkzaam zijn.

Arbeidsvoorwaarden volgens exploitanten

Tabel 9 (zie de bijlagen) geeft enkele ook bij prostituees bevroegde gegevens over de arbeidsvoorwaarden zoals gerapporteerd door de exploitanten. Ook in termen van het absolute aantal bedrijven dat betrokken is, verklaren meer exploitanten dan prostituees dat het bedrijf nog niet vergund is, maar dat de vergunning wel is aangevraagd. Drie exploitanten (5%) geven aan dat er wel eens een aanvraag voor vergunning afgewezen is, tweemaal omdat het niet in het bestemmingsplan paste en eenmaal in verband met brandweervoorschriften.

Vervolgens wordt de percentageregeling door exploitanten minder vaak dan bij prostituees het geval was expliciet gerapporteerd als de arbeidsrechtelijke basis waarop prostituees in het bedrijf werken. Het percentage exploitanten dat ‘huur van faciliteiten per uur’ aangeeft, is daarentegen weer veel hoger. De percentages inzake de wijze van uitbetaling komen grofweg overeen met die van prostituees. De categorieën ‘anders’, bij beide vragen, omvatten ook hier het alternatief waarop niet voorzien was, namelijk dat prostituees feitelijk ‘zelfstandig ondernemers’ zijn, het bedrijf de faciliteiten rechtstreeks aan de klant verhuurt en de klant voor de seksuele diensten rechtstreeks aan de prostituee betaalt.

Het overgrote deel van de exploitanten (89%) zegt geen bezwaar te hebben tegen het betalen van belasting. Interviewers kregen hier vaak ‘dat deed ik altijd al’ te horen. Voor de toekomst is, nog sterker dan bij prostituees, de variant ‘facilitair bedrijf met een vergunning’ favoriet. Kijken we naar de mate waarin exploitanten georganiseerd zijn, dan blijkt dat hun organisatiegraad veel hoger ligt dan onder prostituees. Een derde (33%) is lid van een beroepsvereniging, zijnde de VER, de Excellent groep, of zelfs beide. Exploitanten in de grotere steden zijn vaker lid.

Aan exploitanten is verder een aantal vragen voorgelegd inzake voorzieningen in het bedrijf dat niet aan prostituees voorgelegd is. Tabel 10 (zie de bijlagen) geeft de resultaten. Het meest opvallend is hier dat slechts 39%

betaalbewijzen voor gehuurde faciliteiten aan prostituees zegt te overleggen, terwijl volgens opgaaf van de arbeidsrechtelijke basis waarop prostituees werken 73% daar formeel toe verplicht is. Verder valt op dat vier op de vijf exploitanten zeggen dat zij een beleid tegen seksuele intimidatie voeren. Overige bevindingen in dit kader zijn, dat in ruim de helft van de bedrijven (vooral de clubs) iemand speciaal verantwoordelijk is voor het personeelsbeleid en dat 80% van de exploitanten geregeld overleg tussen prostituees en management rapporteert. In 38% van de bedrijven worden prostituees bij zakelijke aangelegenheden geholpen door een bedrijfsboekhouder.

Arbeidsomstandigheden: Hygiëne en veiligheid

We gaan, allereerst op basis van de gegevens van prostituees, kort in op de omvang van de bedrijven waar prostituees werken, of men andere werkzaamheden verricht naast het werken met de klanten, hoe men de hygiëne ervaart en in hoeverre men zich thuis en veilig voelt in het bedrijf waar men werkt. Tot slot worden enkele aanvullingen gegeven op basis van de gegevens van exploitanten.

De omvang van de bedrijvigheid gemeten naar het aantal werkende prostituees en bezoekende klanten per dag is duidelijk in de raamprostitutie het hoogst; op beide punten scores rapporteren raamprostituees veel hogere aantallen dan alle anderen (zie tabel 11 in de bijlagen). De overige prostitutiesoorten ontlopen elkaar op deze punten niet veel. Gemiddeld werken prostituees met 11 collega's per dag(deel) en bezoeken 27 klanten het bedrijf per dag. Als we ons beperken tot club- en privé-huiswerkers, zijn deze cijfers, respectievelijk, 6 en 18.

Andere werkzaamheden dan het werken met de klanten worden relatief weinig gerapporteerd. Toch doet nog een derde van de prostituees (34%) dit wel eens of vaker en meer dan een tiende (11%) antwoord hier 'altijd'. Vrouwen in massagesalons doen significant vaker andere werkzaamheden dan de overigen. Door één van de interviewers werdesignaleerd, dat het soms ook heel gewoon gevonden wordt dat prostituees 'als vrouwen onder elkaar het huishoudelijk werk wel doen'.

Over de hygiëne zijn prostituees veelal tevreden: 78,5% van de respondenten zegt dat de hygiëne in het bedrijf 'altijd' goed is. Nog eens 16% rapporteert 'vaak'. In de vorige peiling (Venicz en Vanwesenbeeck, 2000) zei weliswaar 98% dat er 'regelmatig werd schoongemaakt', maar had tevens ongeveer een kwart van de respondenten nog klachten over de hygiëne. Andere basisvoorzieningen (zoals warm- en koud stromend water, goede ventilatie) zijn niet bevraagd, aangezien ook in de vorige peiling al bleek, dat deze in de meeste bedrijven wel in orde waren. Door een interviewer zijn in deze ronde, bijvoorbeeld, vrijwel optimale omstandigheden op dit vlak geconstateerd: 'apart personeel voor de schoonmaak, ruime en goed voorziene ruimtes voor prostituees, uitstekende omkleedruimtes, aparte douches voor werkneemsters, make-up kluisjes en automaten met frisdrank en etenswaren'. Aan de andere kant worden ook nog wel de 'bedompte kleine zitkamertjes met oude bankstellen' tegengekomen.

Op de punten 'thuis-voelen' en gevoelens van veiligheid in het bedrijf, wordt vrij positief gerapporteerd door prostituees. Voor alle prostitutiesoorten liggen de gemiddelde scores tussen 'vaak' en 'altijd' in. Tweederde (65%) zegt zich 'altijd' thuis te voelen in het bedrijf waar ze werkt en bijna viervijfde (79%) voelt zich 'altijd' veilig. We zien de meest negatieve scores in de raamprostitutie, alhoewel, zeker wat het gevoel van veiligheid betreft, ook

vrouwen in massagesalons relatief laag scoren. In vergelijking met het vorige onderzoek (Venicz & Vanwesenbeeck, 2000) lijken de gevoelens van veiligheid iets verbeterd te zijn. Anno 2002 zegt 96% van de prostituees zich vaak of altijd veilig te voelen op de werkplek, terwijl dat in 2000 80% was, weliswaar aan te vullen met 10% voor wie dat 'regelmatig' gold, een antwoordcategorie die in het onderhavige onderzoek niet gehanteerd is.

Arbeidsverhoudingen: Autonomie, gezag en steun

Op basis van de gegevens van prostituees over de arbeidsverhoudingen in hun bedrijf zijn twee betrouwbare schalen ontwikkeld, ten eerste een schaal die de mate van autonomie van prostituees beschrijft. Tabel 12 geeft de opgenomen items en de gemiddelde scores per item. Informatie in termen van percentages wordt genoemd in de tekst. Ten tweede is op basis van de gegevens van prostituees een schaal ontwikkeld die de mate van steun aangeeft. De items en gemiddelde scores voor deze schaal staan eveneens in tabel 12. Op basis van de gegevens van de exploitanten over de arbeidsverhoudingen in hun bedrijf konden vervolgens eveneens twee schalen berekend worden, die inhoudelijk de tegenhanger vormen van voornoemde. De schaal die inhoudelijk de tegenhanger vormt van de autonomieschaal omschrijft de mate van gezag die volgens de exploitanten uitgeoefend wordt (zie tabel 13 in de bijlagen). En ook voor exploitanten is een steunschaal berekend (zie eveneens tabel 13), die de tegenhanger vormt van die voor prostituees.

Autonomie en gezag

Op de autonomieschaal wordt door prostituees hoog gescoord. Illustratief is bijvoorbeeld, dat tweederde van de prostituees zelf hun werktijden kan bepalen (62%) en het werk kan onderbreken als zij dat willen (67%). Viervijfde (79%) kan altijd zelf bepalen wat voor kleding zij dragen, kan altijd klanten weigeren (81%) en kan altijd zelf bepalen wat ze met klanten doet (83%). Het hoogst is, niet verwonderlijk, de autonomie in de raamprostitutie. Raamprostituees kunnen (nog) vaker dan veel anderen hun werk onderbreken als zij dat nodig vinden, een vrije dag nemen als zij dat willen en zelf hun werktijden bepalen (alhoewel escortvrouwen dit ook relatief vaak kunnen). Alle raamvrouwen rapporteren altijd klanten te kunnen weigeren, zelf te kunnen bepalen wat ze met klanten doen en zelf te kunnen bepalen wat voor kleding zij dragen. Opvallend is echter dat zij geen volledige autonomie rapporteren in het stellen van hun prijzen.

Autonomie op het punt van de prijsstelling blijft in het algemeen achter: slechts een kwart van alle prostituees (26%) kan altijd zelf bepalen welke prijs ze een klant berekent. Meer dan de helft (53%) zegt dat zelfs nooit te kunnen. Ook op andere aspecten wordt toch ook nog redelijk frequent hooguit 'soms' voor de zelfbepaling aangegeven. Zo kan een vijfde van de prostituees niet vaker dan 'soms' hun werk onderbreken als zij dat willen; een kwart kan hooguit 'soms' haar werktijden zelf bepalen. En 13% kan hooguit 'soms' klanten weigeren. In deze context wijzen wij er, wellicht ten overvloede, op dat voor alle prostituees die niet in loondienst en dus niet onder een gezagsverhouding werken, in principe volledige autonomie zou moeten bestaan. Terwijl echter 95% van deze steekproef niet in loondienst is, worden scores van 28 (en dus volledige autonomie) hier slechts door één op de vijf vrouwen (19.5%) behaald.

In massagesalons wordt gemiddeld (en significant) de laagste autonomie gevonden, alhoewel in de afzonderlijke items significante verschillen met alle anderen alleen gevonden worden op de zelfbepaling van de werktijden en wat men wel en niet met klanten doet. Op het punt van de prijsstelling zijn masseuses even (weinig) autonoom als vrouwen in clubs, privé-huizen en escort. Zelfbepaling in de prijsstelling komt in de grotere steden vaker voor, maar hangt wellicht samen met de vertegenwoordiging van raamvrouwen aldaar. Anderzijds kunnen vrouwen in de

kleinstedelijker gebieden weer vaker zelf hun kleding bepalen en hun werk even onderbreken als ze dat nodig vinden. De mannelijke prostituees wijken niet af in hun scores op de autonomieschaal, alhoewel ze (op itemniveau bekeken) significant minder inspraak in veranderingen in het bedrijf rapporteren dan de vrouwelijke prostituees en significant nog minder vaak zelf hun prijzen kunnen bepalen.

Tabel 12 Gemiddelde frequentie (1 = nooit; 4 = altijd) van autonomie en steun volgens prostituees (N=230) per type prostitutie

	club (n=71)	privé huis (n=75)	raam (n=30)	escort (n=24)	massage salon (n=23)	totaal
steun						
Heb je inspraak bij veranderingen in het bedrijf	2.5 _b †	2.5 _{ab}	1.9 _a	2.0 _{ab}	2.3 _{ab}	2.3
Worden nieuwe prostituees door het management begeleid						
Wordt er rekening gehouden met je persoonlijke omstandigheden	3.5 _b	3.5 _b	1.9 _a	3.5 _b	3.6 _b	3.3
Worden vervelende klanten eruit gezet	3.4 _b	3.5 _b	2.6 _a	3.5 _b	3.2 _b	3.3
Voel je je door je baas gesteund in je werk	3.4 _a	3.6 _a	3.2 _a	3.3 _a	3.3 _a	3.4
Regelt je baas (of iemand anders in het bedrijf) zakelijke dingen voor je						
Totaalscore STEUN (range 6-24)	3.3 _b	3.5 _b	2.6 _a	3.2 _{ab}	3.2 _{ab}	3.3
	2.1 _b	1.7 _{ab}	1.3 _a	1.9 _{ab}	2.1 _{ab}	1.9
	18.1 _b	18.3 _b	13.4 _a	17.5 _b	17.5 _b	17.5
autonomie						
Kun je je werk even onderbreken als dat nodig is	3.3 _a	3.4 _a	3.9 _b	3.7 _{ab}	3.0 _a	3.4
Kun je een vrije dag of vakantie opnemen wanneer je dat wil						
Kun je zelf begin- en eindtijd van je werk bepalen	3.8 _{ab}	3.7 _{ab}	3.9 _b	3.8 _{ab}	3.5 _a	3.8
Kun je klanten weigeren	3.1 _b	3.2 _{bc}	3.9 _d	3.8 _{cd}	2.4 _a	3.2
Kun je zelf bepalen wat je wel en niet met klanten doet	3.7 _b	3.6 _{ab}	4.0 _b	3.6 _{ab}	3.2 _a	3.7
Kun je helemaal zelf bepalen welke						

kleding je draagt	3.8 _b	3.8 _b	4.0 _b	3.8 _b	3.2 _a	3.8
Kun je zelf bepalen welke prijs je een klant berekent						3.7
Totaal AUTONOMIE (range 7-28)	3.7 _{ab}	3.8 _b	4.0 _b	3.3 _a	3.7 _{ab}	
	2.0 _a	2.0 _a	3.3 _b	1.5 _a	1.4 _a	2.1
	23.5 _b	23.2 _b	27.0 _c	24.2 _b	20.0 _a	23.6
† Verschillende indices in dezelfde rij duiden op significante verschillen tussen groepen						

Vastgesteld moet echter ook worden, dat dit instrument om de mate van autonomie te meten niet voor alle vormen van autonomie dan wel gezagsverhoudingen gevoelig is. Zo meldde één interviewer dat prostituees haar zeiden dat ze zich bij de opgaven van hun inkomsten moesten voegen naar de inkomstenopgaven van het bedrijf. Op dergelijke vormen van gezag zijn wij, jammer genoeg, niet berekend geweest.

Door exploitanten wordt minder gezag gerapporteerd dan door prostituees. Dit geldt op het eerste oog als we kijken naar hun relatief lage score op de gezagschaal (zie tabel 13 in de bijlagen), maar wordt statistisch bevestigd als we de scores van prostituees en exploitanten in clubs- en privé-huizen op enkele (gelijk-geformuleerde) items met elkaar vergelijken (zie tabel 14). Exploitanten zeggen significant vaker dan prostituees dat prostituees altijd hun werk kunnen onderbreken als zij dat nodig vinden, altijd klanten kunnen weigeren, en nooit verplicht zijn alcohol te nuttigen.

Tabel 14. Vergelijking op enkele aspecten van arbeidsverhoudingen tussen prostituees en exploitanten (uitsluitend clubs en privé-huizen)

aspecten (1 = nooit; 4 = altijd)	prostituees (n = 145)	exploitanten (n = 39)	p
nieuwe prostituees worden door management begeleid	3.5	3.6	n.s
vervelende klanten worden eruit gezet	3.5	3.8	< .05
er wordt rekening gehouden met persoonlijke omstandigheden van prostituees	3.4	3.7	< .05
prostituees kunnen werk onderbreken als dat nodig is	3.4	3.7	< .05
prostituees kunnen klanten weigeren	3.7	4.0	< .01
prostituees verplicht alcohol te nuttigen met klanten	1.2	1.0	< .05

Door exploitanten van massagesalons en escortbedrijven wordt relatief veel gezag gerapporteerd, door raamexploitanten het minst (zie tabel 13 in de bijlagen). Raamexploitanten beperken hun gezag tot de coördinatie van werktijden en het richting geven aan de prijsstelling. Op beide punten (maar vooral inzake prijsstelling) wordt

overigens ook door de exploitanten in de andere soorten relatief het vaakst gestuurd. In de escort wordt daarnaast ook inzake kledingvoorschriften relatief veel gestuurd, terwijl sturing op dat punt in de massagesalons juist weer het minste voorkomt. Op de totaalscores voor gezag zien we geen variatie naar de mate van stedelijkheid. Wel blijkt, op itemniveau, dat exploitanten in kleinere steden minder vaak bepalen wanneer prostituees vrije dagen of vakantie op kunnen nemen.

Steun

Voor raamvrouwen heeft autonomie kennelijk een prijs, want zij scoren gemiddeld (en significant) het laagst op de steunscala (zie tabel 12). Over het geheel genomen zegt een ruime helft van de prostituees dat nieuwe prostituees altijd door het management begeleid worden (58%), dat er altijd rekening wordt gehouden met persoonlijke omstandigheden (54%) en dat ze zich altijd gesteund voelt door de baas (55%). Een vijfde (22%) heeft altijd inspraak bij veranderingen in het bedrijf. Ongeveer even veel prostituees (23%) hebben echter *nooit* inspraak. Tien procent ervaart nooit begeleiding van nieuwe prostituees. En ongeveer een vijfde ervaart hooguit 'soms' dat er rekening gehouden wordt met persoonlijke omstandigheden (18%), dat ze door hun baas gesteund worden (20%) of dat vervelende klanten eruit gezet worden (20%). De afwijkende scores vinden we hier op de mate waarin er zakelijke dingen geregeld worden door baas of bedrijf: bij meer dan de helft van de prostituees (53%) gebeurt dat nooit, bij een kwart (75%) vaak of altijd.

Vrouwen in de grotere steden ervaren significant minder steun (grootstedse vrouwen krijgen met name bij aanvang minder begeleiding door het management, er wordt minder rekening gehouden met hun persoonlijke omstandigheden, ze voelen zich minder gesteund door hun baas en er worden minder vaak zakelijke dingen voor hen geregeld), maar samenhang met de aanwezigheid van raamprostitutie in de grote steden is hier waarschijnlijk. Als we de steunscores van de mannelijke met die van de vrouwelijke prostituees vergelijken, worden zelfs geen tendensen van verschillen gevonden.

Ook door exploitanten wordt in de raamprostitutie significant minder steun gerapporteerd dan in de overige vormen (zie tabel 13 in de bijlagen). Alleen de exploitanten van massagesalons rapporteren volledige (onvoorwaardelijke?) steun aan prostituees bij conflicten met klanten. In de rapportage van exploitanten varieert de mate van steun niet met de mate van stedelijkheid. Ook inzake steun blijken exploitanten, met name op de punten van het uitzetten van vervelende klanten en het rekening houden met de persoonlijke omstandigheden van prostituees, een significant gunstiger voorstelling van zaken te geven dan prostituees (tabel 14).

Overige aspecten

Enkele items schaarden zich niet onder de gepresenteerde schalen voor autonomie, gezag en steun en worden hier apart behandeld (zie tabel 15 in de bijlagen). Verplichting tot alcoholgebruik wordt, om te beginnen, door relatief zeer weinig vrouwen gemeld, nog het meest (niet verwonderlijk) door club- en escortvrouwen. Over het geheel genomen meldt een tiende van alle prostituees dat zij minstens soms verplicht zijn tot alcoholgebruik. Club- en escortexploitanten ontkennen echter, evenals alle andere, elke verplichting tot alcoholconsumptie, een significant verschil met prostituees. Ook gevoelens van bedreiging door de exploitant komen volgens prostituees weinig voor, alhoewel toch nog 26 vrouwen, bijna 12%, rapporteren dat dit soms het geval is, waarvan 2 zeggen dat ze zich 'altijd' bedreigd voelen door hun baas.

Competitie tussen respondent en collega's wordt het minst gerapporteerd door prostituees in de privé-huizen, maar

ook in de andere soorten wordt er niet heel hoog op gescoord. In totaal zegt 10% van de ondervraagde prostituees dat onderlinge competitie 'altijd' of 'vaak' voorkomt, nog eens 31% zegt 'soms'. De relatie met collega's lijkt niet te variëren met de mate van stedelijkheid. Prostitutiesoorten verschillen niet significant in de mate waarin zich vervelende gebeurtenissen voordoen tussen respondent en collega's. In totaal zegt 43% van de prostituees dat dit 'soms' het geval is. Op dit laatste punt kunnen we een vergelijking maken met gegevens uit een onderzoek onder een grote populatie vrouwen (N=ruim 27000, gemiddelde leeftijd is 37,2 jaar) in allerlei beroepen waarin VBBA-gegevens over de periode 1995-1998 zijn verzameld (van Veldhoven et al, 1999). In deze groep zegt zelfs een iets hoger percentage (47%) minstens 'soms' vervelende gebeurtenissen mee te maken met collega's.

Verder wordt geobserveerd op basis van de gegevens van de exploitanten, dat raamprostituees volgens hun exploitanten weliswaar (als enigen) volledig vrij zijn in het onderbreken van hun werk als zij daar zin in hebben, maar dat raamexploitanten inzake de keuze van vrije dagen en vakanties wel net iets meer gezag uitoefenen dan in de andere soorten het geval is. Alleen escortexploitanten erkennen enige onvrijheid van prostituees in het weigeren van klanten.

Conclusies

In de onderzochte bedrijven (die in overeenstemming met de doelstelling van het onderzoek vrijwel alle (bijna) vergund zijn) lijkt er, in vergelijking met 2000, enige afname in de omvang van de werkweek en het aantal klanten dat prostituees per week bedienen. De arbeidsomstandigheden in termen van hygiëne en veiligheid lijken er steeds verder op vooruit te gaan. De belastingafdracht door prostituees lijkt toegenomen sinds 2000 toen nog tweederde van de prostituees geen belasting leek te betalen tegen eenderde van de respondenten in de huidige studie. Desondanks zijn zeven op de tien prostituees tevreden met hun verdiensten en lijkt dit niet minder geworden sinds 2000.

Als arbeidsrechtelijke basis waarop gewerkt wordt, wordt door ruim de helft van de prostituees aangegeven dat zij als zelfstandige tegen huur van faciliteiten bij het bedrijf werken. In ogeschouw nemend dat het hier vaak huur-per-uur betreft (bij een vaste uurprijs voor de klant), dat prostituees veel vaker dan hiermee in overeenstemming door de exploitant betaald worden en dat exploitanten veel minder vaak dan hiermee in overeenstemming bonnen voor ingehuurde faciliteiten verschaffen, moet verondersteld worden dat het hier relatief vaak in feite een percentageregeling of (niet geformaliseerde) loondienst betreft. Interviewers vermoeden soms dat vrouwen duidelijk geïnstrueerd zijn zich als zelfstandige te presenteren, inclusief gebruik van de bijpassende terminologie zoals 'huur van faciliteiten'. Exploitanten zelf lijken het gegeven van de percentageregelingen nog iets sterker te verhullen dan prostituees. Een percentageregeling als arbeidsrechtelijke basis wordt gemeld door ruim een derde van de prostituees en door slechts een vijfde van de exploitanten. Desondanks kan, bovenstaande indachtig, aangenomen worden dat de percentageregeling als arbeidsrechtelijke basis, althans in de besloten prostitutiebedrijven, nog absoluut dominant is in de prostitutiebranche. Loondienst wordt door slechts 5% van de prostituees en door geen van de exploitanten gerapporteerd. Verder valt op dat vier op de vijf exploitanten zeggen dat zij een beleid tegen seksuele intimidatie voeren. Verder onderzoek zal moeten bekijken waar dit beleid precies uit bestaat.

De autonomie van prostituees in de onderzochte bedrijven lijkt redelijk hoog, maar terwijl 95% van deze steekproef niet in loondienst is en op geen enkele manier gezag van de exploitant zou moeten ervaren, geldt dit feitelijk slechts voor één op de vijf prostituees. Vooral met de zelfbepaling op het vlak van de prijsstelling is het relatief slecht gesteld. Mannelijke prostituees lijken zeker niet meer zelf te kunnen bepalen dan vrouwelijke. Raamprostituees

ervaren relatief veel autonomie (alhoewel ook raamexploitanten soms richting geven aan de prijsstelling en sturing geven aan werktijden en vakanties), maar tevens relatief weinig steun.

Hoofdstuk 4 Dwang en illegaliteit

Dwang en illegaliteit in de branche

We hebben respondenten, om te beginnen, gevraagd hoe vaak, voor zover zij weten, verschillende criminele randverschijnselen voorkomen in de bedrijven die zij kennen (zie tabellen 16 en 17). Door zowel prostituees als door exploitanten wordt hier vaak 'weet niet' geantwoord. Het blijft uiteraard onduidelijk in hoeverre men inderdaad niet zoveel van elkaar afweet in de prostitutiebranche of men in deze gewoon niet zo open wenst te zijn over collega's en collega-bedrijven. Waarschijnlijk spelen beide aspecten een rol. In de berekening van de gemiddelde scores hebben we de antwoorden 'weet niet' buiten beschouwing gelaten.

Tabel 16 Bekendheid van prostituees (n = 230) met illegale verschijnselen in de branche

Hoe vaak komen, voor zover je weet, de volgende dingen voor in de prostitutiebedrijven die jij kent?	vaak	soms	nooit	weet niet	gemiddelde †
	%	%	%	%	
drugshandel	22	30	20	28	1.03
wapenhandel	3	15	40	42	0.36
openbare ordeproblemen	6	39	30	26	0.68
belastingfraude of witwassen	13	17	21	49	0.85
Hoe vaak komt het voor dat collega's van je					
een vriend/man hebben die met hun werk bemoeit	18	38	18	26	1.01
een deel van hun verdiensten moeten afstaan	16	32	22	31	0.92
onder dwang in de prostitutie werken	9	25	30	36	0.67
illegaal in Nederland verblijven	7	26	33	33	0.61
minderjarig (jonger dan 18) zijn	2	8	63	27	0.17
† vaak = 2; soms = 1; nooit = 0; weet niet = missing					

Tabel 17 Bekendheid van exploitanten (n = 62) met illegale verschijnselen in de branche

Hoe vaak komen genoemde verschijnselen, voor zover u weet, momenteel, ongeveer een jaar na wets-wijziging, voor in de prostitutiebedrijven die u kent?	vaak %	soms %	nooit %	weet niet %	gemiddelde †
drugshandel	7	33	25	36	0.72
wapenhandel	2	12	38	49	0.29
openbare ordeproblemen	0	36	36	28	0.50
belastingfraude, witwassen e.d.	18	28	12	43	1.11
prostituees werken onder dwang	7	38	33	23	0.66
prostituees illegaal	13	55	15	17	0.98
minderjarigheid van prostituees	5	12	39	44	0.38

† vaak = 2; soms = 1; nooit = 0; weet niet = missing

Volgens de rapportage van prostituees, komt drugshandel redelijk vaak voor in de branche: een vijfde van de respondenten antwoordt hier 'vaak' en nog eens 30% zegt 'soms'. De exploitanten schatten dit veel lager in: eveneens ongeveer een derde zegt 'soms', maar slechts 7% zegt 'vaak'. Ook het voorkomen van problemen met de openbare orde wordt door exploitanten lager ingeschat dan door prostituees. Van de prostituees zegt bijna de helft (45%) dat ze minstens 'soms' voorkomen; onder exploitanten is dit slechts 36%. Exploitanten zijn echter weer bekender met belastingfraude en witwassen. In totaal 30% van de prostituees versus in totaal 46% van de exploitanten menen dat dit minstens 'soms' voorkomt. Wapenhandel, tot slot, komt volgens 3% van de prostituees 'vaak' en volgens 15% 'soms' voor en deze percentages zijn bij exploitanten niet veel lager (respectievelijk 2% en 12%).

Er wordt voor prostituees noch voor exploitanten een samenhang gevonden tussen de rapportage van het voorkomen van deze criminele randverschijnselen en de prostitutiesoort waar men in werkt. Ook wordt voor prostituees noch exploitanten een verband gevonden met de stedelijkheid van de plaats waar men werkt. Voor exploitanten blijkt wel, dat diegenen die langer in de branche werkzaam zijn voor zowel wapenhandel als openbare orde problemen een hoger vóórkomen inschatten.

Prostituees en exploitanten hebben we tevens gevraagd hoe vaak volgens hen (verschillende vormen van) dwang tot prostitutie, illegale verblijfsstatus en minderjarigheid voorkomen onder collega's. Aperte dwang tot prostitutie wordt door bijna een tiende (9%) geschat 'vaak' voor te komen en door eens een kwart 'soms'. Exploitanten schatten de frequentie van dwang iets hoger in: 7% denkt dat het 'vaak' voor komt maar 38% zegt hier 'soms'. De schatting van het voorkomen van minder aperte vormen van dwang (die uitsluitend bij prostituees zijn bevraagd) ligt hoger. Bijna een vijfde van de prostituees (18%) zegt dat het 'vaak' voorkomt dat de vriend of man van een collega zich met haar werk bemoeit en nog eens 38% meent hier 'soms'. Slechts iets lagere percentages (respectievelijk 16% en 32%)

menen dat collega's (respectievelijk 'vaak' en 'soms') een deel van hun verdiensten moeten afstaan. Ook hier zien we geen verschillen naar prostitutiesoort of stedelijkheid. Wél is opvallend, dat voor prostituees een samenhang gevonden wordt tussen een geringere mate van steun en het hoger inschatten van het voorkomen van alle vormen van dwang. Ook naarmate prostituees meer jaren ervaring in de prostitutie hebben, schatten zij het voorkomen van dwang hoger in.

Exploitanten schatten de frequentie dat prostituees zonder verblijfsvergunning in Nederland werken betekenisvol hoger in dan prostituees (68% versus 33% minstens 'soms'). Na financiële fraude wordt illegaliteit van prostituees door exploitanten gemiddeld het hoogst ingeschat. Het werkzaam zijn van minderjarigen wordt eveneens door exploitanten hoger ingeschat dan door prostituees, alhoewel het verschil minder groot is (17% versus 10% minstens 'soms'). Ook hier zien we noch voor prostituees noch voor exploitanten significante verschillen naar stedelijke dichtheid.

Ervaringen met klanten

Tabel 18 geeft de percentages prostituees die zeggen dat ze verschillende positieve en negatieve ervaringen met klanten in het afgelopen jaar (soms of vaak) hebben meegemaakt. Om met de positieve ervaringen te beginnen: vrijwel alle vrouwen (94%) heeft het wel eens meegemaakt dat een klant 'gemakkelijk' is. Bijna driekwart (71%) maakt dit zelfs vaak mee. Vrouwen in de grote steden rapporteren het vaker dan anderen. Ook voelt bijna iedereen (95%) zich wel eens 'echt gerespecteerd' door een klant en 60% maakt dit zelfs 'vaak' mee. Door mannelijke prostituees worden gemakkelijke klanten zelfs nog iets vaker gerapporteerd dan door vrouwen. Echt respect voelen mannen echter weer iets minder vaak dan vrouwen. Er doen zich in deze onder (vrouwelijke) prostituees, wederom, geen verschillen voor naar prostitutietype, en naar de mate van stedelijkheid uitsluitend op het punt van gemakkelijke klanten.

Tabel 18. Ervaringen met klanten van vrouwelijke (N=230) en mannelijke (n=7) prostituees

Hoe vaak heb je in het afgelopen jaar de volgende dingen van je klanten meegemaakt....	vrouwen		mannen		p
	vaak	soms	vaak	soms	
	%	%	%	%	
dat ze je op de een of de andere manier beledigen	5	27	14	0	n.s.
dat ze zonder condoom willen vrijen	29	37	43	0	n.s.
dat ze agressief worden	2	17	0	0	< .10

Hoe vaak komt het voor dat....	vrouwen		mannen		
	vaak	soms	vaak	soms	
	%	%	%	%	
een klant gemakkelijk voor je is	71	23	100	0	< .05
je het gevoel hebt dat je controle verliest over een klant	3	22	0	14	n.s.
je meer toegeeft aan een klant dan je eigenlijk zou willen	5	29	0	43	n.s.
je je echt gerespecteerd voelt door een klant	60	35	86	14	< .05

Wat betreft de negatieve ervaringen van prostituees met klanten vinden we, om te beginnen, dat ongeveer een derde (34%) van de vrouwen minstens 'soms' meegemaakt heeft dat ze meer toegeeft aan een klant dan ze eigenlijk zou willen en een kwart (25%) heeft minstens 'soms' het gevoel gehad dat ze de controle verloor over een klant. Tweederde van de prostituees (66%) maakte ook anno 2002 minstens 'soms' mee dat klanten zonder condoom wilden vrijen, ruim een kwart (29%) kwam dat zelfs 'vaak' tegen. Beledigd door een klant is eenderde (32%) minstens 'soms', 5% 'vaak'. Op al deze punten doen zich geen significante verschillen voor met de mannelijke prostituees. En opnieuw doen zich ook weinig verschillen voor naar mate van stedelijkheid of tussen de prostitutiesoorten, behalve dat vrouwen in massagesalons significant minder vaak rapporteren het gevoel te hebben de controle over een klant te verliezen.

Ongeveer een vijfde van de vrouwelijke prostituees (19%) heeft in het afgelopen jaar meegemaakt dat een klant agressief werd, 2% zegt het 'vaak' meegemaakt te hebben. Er wordt een tendens geconstateerd dat mannelijke prostituees dit minder vaak meemaken. Er doen zich geen verschillen voor tussen de prostitutiesoorten. Een vijfde (21.4%) van de vrouwen die wel eens agressie van klanten zeggen mee te maken, gaat bij geweld door klanten 'altijd' naar de politie, nog eens 14.3% doet dat 'soms'. De rest doet het nooit of vindt het zelfs 'niet van toepassing' (21.4%). De gemiddelde score voor 'naar de politie gaan' ligt (bij buiten beschouwing laten van degenen die 'n.v.t.' rapporteren) op 1,7 bij een 3-puntsschaal (zie tabel 19 in de bijlagen). Raamprostituees benaderen het vaakst de politie, vrouwen in massagesalons het minst vaak. Ruim driekwart (78%) van de vrouwen die agressie van klanten hebben meegemaakt zegt dat ze in dergelijke gevallen altijd beschermd worden door de baas of iemand anders in het bedrijf en voor nog eens 5% geldt dat soms. De overigen (ongeveer een zesde) ervaren die bescherming niet. De gemiddelde score voor bescherming door iemand in het bedrijf is 2,8 op een 3-puntsschaal. Raamprostituees hebben hier de laagste score. Er zijn geen verschillen naar stedelijkheid.

Verbanden met autonomie en steun

Tabel 20 (zie de bijlagen) geeft aan dat de mate van autonomie en steun beide negatief samenhangen met negatieve ervaringen met klanten. Vooral het gevoel controle te verliezen over een klant en meer toe te geven dan men eigenlijk zou willen zijn sterk verbonden aan een gebrek aan autonomie en steun in de arbeidsverhoudingen. Verdere analyses laten bovendien zien (niet in tabel), dat de frequentie waarmee vervelende klanten er door het management uitgezet worden, negatief samenhangt met het gevoel meer toe te geven dan men wilde, maar met geen van de overige maten voor ervaringen met klanten. Aperte agressie door klanten blijkt ook niet samen te hangen met autonomie en steun.

Conclusie

Bij de inschatting van de mate waarin criminele randverschijnselen momenteel voorkomen in de bedrijven die zij kennen, blijven prostituees en exploitanten erg voorzichtig; velen zeggen dat ze het niet weten en de uitspraak dat wapenhandel, openbare ordeproblemen of financiële fraude 'vaak' zouden voorkomen wordt weinig gedaan. Alleen handel in drugs wordt nog door een vijfde van de prostituees 'vaak' geschat. Op deze, en andere punten, verschilt de inschatting van prostituees en exploitanten bovendien nogal. Zo schat bij de exploitanten juist bijna een vijfde dat financiële fraude 'vaak' voorkomt. Interessant zal worden hoe deze scores bij een volgende peiling eventueel veranderd zijn.

Een derde van zowel prostituees als exploitanten denkt dat aperte dwang tot prostitutie momenteel helemaal nooit voorkomt onder de prostituees die zij kennen, maar, zeker onder prostituees, zeggen bijna even grote groepen het niet te weten. Een derde van de prostituees en bijna de helft van de exploitanten denkt dat het soms of vaak voorkomt. Ruim een derde van de prostituees denkt bovendien dat collega's vaak of soms verdienen moeten afstaan. En nog een aanzienlijk grotere groep denkt dat collega's een vriend of man hebben 'die zich met hun werk bemoeit'. Exploitanten menen dat illegaliteit onder prostituees, na financiële fraude, het meest voorkomt, maar prostituees schatten dit beduidend lager in.

Agressie door klanten is in de afgelopen jaar door een vijfde van de prostituees meegemaakt. In de peiling in 2000 werd gevonden, dat een kwart van de prostituees in het afgelopen jaar één of andere vorm van bedreiging of geweld had meegemaakt 'op de werkplek', maar daarvan was in hooguit de helft van de gevallen een klant de dader. Veel geweldervaringen werden toen gemeld door pooiervriendjes, hetgeen dit keer niet als afzonderlijke, persoonlijke ervaring bevraagd is. Wat agressie door klanten betreft, zijn er dus geenszins aanwijzingen dat het anno 2002 is verminderd in vergelijking met 2000. En evenzeer analoog aan de bevindingen uit 2000, wordt gevonden dat controleverlies over het klantcontact (zonder aperte agressie van de kant van de klant) meer voorkomt naarmate de prostituee minder autonomie en steun rapporteert.

Hoofdstuk 5 Werksatisfactie en gezondheid

Werksatisfactie

Ruim driekwart (78%) van de ondervraagde prostituees zegt (bij keuze tussen ja en nee) plezier te hebben in het werk dat ze doen en een even groot percentage voelt zichzelf een vakvrouw. Ruim een kwart (27%) zegt daarentegen dat ze telkens weerstand moeten overwinnen om dit werk te doen. Ambivalentie onder prostituees in de evaluatie van hun werk blijkt uit het feit dat, terwijl driekwart 'ja' kiest bij de vraag of men plezier heeft in het werk, toch een kleine helft (41%) eveneens 'ja' zegt bij 'het werk niet leuk te vinden maar er het beste van te maken' en nog een iets hoger percentage (45%) beaamt eigenlijk liever met dit werk te stoppen.

Op twee van deze punten hebben we vergelijkingen kunnen maken met gegevens uit de VBBA steekproef van

vrouwelijke werknemers (N=ruim 27.000, gemiddelde leeftijd is 37 jaar) in uiteenlopende beroepen (van Veldhoven e.a., 1997, 1999) en zien we grote verschillen. Een significant hoger percentage van deze werknemers zegt plezier te hebben in het werk een heel veel lager percentage zegt steeds weerstand te moeten overwinnen om hun werk te doen (zie tabel 21).

Tabel 21. Werksatisfactie van prostituees (N=230) en een controlegroep van vrouwelijke werknemers in uiteenlopende branches (N=27.475)

Uitspraken over het werk (antwoordcategorieën ja/ nee)	prostituees	controlegroep
	% ja	% ja
Ik heb plezier in mijn werk †	78	93
Ik moet telkens weerstand overwinnen om dit werk te doen ⁻	27	4
Ik voel mezelf een vakvrouw †	78	
Ik vind dit werk niet leuk, probeer er het beste van te maken ⁻	41	
Ik zou eigenlijk liever stoppen met dit werk ⁻	45	
	% (altijd-vaak)	% (altijd-vaak)
Heb je in je werk voldoende afwisseling	67 (29-38)	71 (22-49)
Ben je tevreden met de verdiensten voor het werk wat je doet	71 (30-42)	
	% (nooit-soms)	% (nooit-soms)
Vind je je werk ingewikkeld ‡	90 (45-44)	90 (27-63)
Is je werk emotioneel zwaar ‡	73 (21-52)	78 (39-49)
Vind je je werk lichamenlijk inspannend ‡	76 (16-60)	90 (58-32)

Tweederde van de bevroegde prostituees (67%) ervaart altijd of vaak voldoende afwisseling in het werk, een percentage dat slechts weinig lager ligt dan in de controlegroep vrouwelijke werknemers in de algemene populatie. Ook de gemiddelde scores van prostituees (2.94) en van andere werknemers (2.89) ontlopen elkaar op dit punt niet veel. Het verschil tussen prostituees en de controlegroep in de mate waarin het werk ingewikkeld gevonden wordt is eveneens niet enorm groot: in beide groepen zegt 90% het werk nooit of slechts soms ingewikkeld te vinden. Kijken we alleen naar de percentages die hun werk *nooit* ingewikkeld vinden dan zien we zelfs dat dit voor bijna twee keer zoveel prostituees als andere werknemers geldt (45 versus 27%). De gemiddelde score op ingewikkeldheid in dan ook voor prostituees iets lager (1.67) dan voor de controlegroep (1.84).

Anders is het met de mate waarin het werk emotioneel zwaar of lichamenlijk inspannend gevonden wordt. *Nooit* emotioneel zwaar vinden maar ongeveer half zoveel prostituees hun werk als andere werknemers (21 versus 39%). De gemiddelde score van prostituees (2.15) is hier dan ook significant hoger dan voor de controlegroep (1.74). Ook ervaren prostituees hun werk significant meer lichamenlijk inspannend dan de controlegroep. Slechts 16% van de prostituees vindt dit *nooit*, maar dit is het geval voor 58% van de andere werknemers. Gemiddelde scores zijn respectievelijk 2.13 en 1.55. Prostituees vinden hun werk dus relatief weinig ingewikkeld maar terdege emotioneel zwaar en lichamenlijk inspannend.

Bij de toelichting op de mate waarin het werk ingewikkeld en emotioneel zwaar gevonden wordt, worden het vaakst (in bijna de helft van de gevallen) redenen genoemd die samenhangen met de aard van het werk: het steeds moeten omschakelen ('de knop om'), het moeten toneelspelen ('het masker op'), de mensenkennis, het geduld en de vindingrijkheid die het werk vraagt, de onvoorspelbaarheid van het type klant en het verloop van het contact, het continu op de hoede moeten zijn, grenzen en controle moeten bewaken, de zwaarte van de emotionele problemen van klanten en de verveling en de lange dagen. Een tweede categorie redenen heeft direct betrekking op de houding van sommige klanten, die soms veeleisend, vernederend, vervelend, vies, lastig, dom, moeilijk, dronken en zeurderig gevonden worden. Eén vrouw wijst op de emotionele chantage die klanten soms uitoefenen. Een derde, relatief vaak genoemde, categorie redenen heeft betrekking op de noodzaak van geheimhouding, het leiden van een dubbelleven en de moeizame verhouding tussen werk en privé-leven.

Verbanden tussen werksatisfactie en andere variabelen

De hierboven besproken vragen voor werkbeleving en werkbelasting blijken tezamen een betrouwbare maat voor werksatisfactie vormen. De totaalscores op werksatisfactie blijken nauwelijks of niet samen te hangen met de prostitutiesoort waar men in werkzaam is (het enige gevonden verschil is dat raamvrouwen het werk lichamelijk inspannender vinden dan vrouwen in clubs), noch met de arbeidsrechtelijke status. Ook doen zich geen verschillen voor tussen vrouwen in de meer of minder stedelijke gebieden.

Wel doen zich significante verbanden voor met een aantal andere variabelen (zie tabel 25 in de bijlagen). De werksatisfactie van prostituees is hoger naarmate zij meer autonomie ervaren (met name wanneer zij zelf vrije dagen, werktijden, kleding en prijs kunnen bepalen) en meer steun ervaren (met name wanneer zij meer inspraak, begeleiding en steun door de baas ervaren en er rekening gehouden wordt met hun persoonlijke omstandigheden). Ook is de werksatisfactie hoger als men niet verplicht wordt alcohol te drinken, zich beter thuis voelt in het bedrijf en minder negatieve en meer positieve ervaringen met klanten heeft.

Ook blijkt de werksatisfactie nogal te verschillen als we kijken naar de etnische achtergrond van de respondenten (zie tabel 22 in de bijlagen). Nederlandse vrouwen (inclusief vrouwen met een Marokkaanse, Antilliaanse of Surinaamse achtergrond) rapporteren een significant hogere arbeidssatisfactie dan vrouwen uit Oost-Europa en uit Latijns-Amerika. Ook de 'overigen', immigranten uit uiteenlopende landen, scoren relatief laag.

Gezondheid

Gezondheidsgedrag

Er is, om te beginnen, gevraagd naar een aantal gezonde dan wel ongezonde gedragingen (zie tabel 23). Waar we vergelijkingen hebben kunnen maken met de controlegroep, zien we dat prostituees een betekenisvol ongezondere leefstijl hebben: ze roken en drinken meer dan andere werkneemsters. Door prostituees in privé-huizen en clubs wordt significant meer gerookt dan door anderen en in clubs wordt twee keer zoveel gedronken als gemiddeld door prostituees. Opvallend is dat er in de minder stedelijke gebieden meer gedronken wordt. Gesport wordt er door

ongeveer de helft, door niet-Nederlandse prostituees significant minder. Verder wordt gevonden dat softdrugs door 15%, kalmeringsmiddelen door 8% en harddrugs door 5% van deze steekproef prostituees gebruikt worden. Er blijkt een significante samenhang tussen het gebruik van softdrugs en negatieve ervaringen met klanten. Vrouwen in de grote steden gebruiken vaker harddrugs.

Tabel 23. Lichamelijke gezondheid van prostituees (N=230), deels in vergelijking met een controlegroep van vrouwelijke werknemers in uiteenlopende branches (N=ruim 27000).

Wil je aangeven of je de volgende gezonde of ongezonde dingen doet?	prostituees	controlegroep
	% ja	% ja
Doe je in de vrije tijd regelmatig aan sport	48	
Neem je meestal de tijd om rustig te eten	85	
Rook je meer dan 20 sigaretten per dag	40	11
Drink je meer dan 25 eenheden alcohol per week	12	0.4
Gebruik je met enige regelmaat kalmeringsmiddelen	8	
Gebruik je regelmatig softdrugs	16	
Gebruik je harddrugs	5	
Hieronder volgen enkele vragen over je lichamelijke conditie.	prostituees	controlegroep
	% ja	% ja
Ben je vaak moe	33	27
Heb je regelmatig last van ernstige hoofdpijn	18	22
Heb je regelmatig klachten in de maagstreek	12	9
Heb je regelmatig spierpijn in nek, rug of schouders	46	
Ben je in het afgelopen jaar behandeld tegen soa	17	

Lichamelijke klachten

Wat enkele aspecten van lichamelijke gezondheid betreft wordt gevonden dat, in vergelijking met de controlegroep, relatief veel prostituees vaak moe zijn (33%) en regelmatig maagklachten hebben (12%). De moeheid blijkt samen te hangen met een lagere autonomie, meer negatieve ervaringen met klanten en een lagere werksatisfactie. Vrouwen in clubs zijn relatief weinig moe en vrouwen in massagesalons juist relatief veel. Maagklachten komen meer voor bij escortprostituees en naarmate minder steun ervaren wordt en de werksatisfactie lager is. Prostituees rapporteren iets

minder ernstige hoofdpijn (18%) dan de gebruikte controlegroep. Ook hoofdpijn hangt in de te verwachten richting samen met de werksatisfactie. Verder wordt gevonden dat bijna de helft (46%) van de prostituees regelmatig spierpijn heeft in nek, rug of schouders en dat dit vaker voorkomt bij raamprostituees en als steun en werksatisfactie lager zijn en men meer negatieve ervaringen met klanten heeft.

Ongeveer één op zes prostituees (17%) is in het afgelopen jaar behandeld voor een soa, een percentage dat overeenkomt met gegevens van de Stichting Soa Bestrijding. Prostituees in privé-huizen en in de escort zijn hier sterker vertegenwoordigd dan gemiddeld, terwijl vrouwen in massagesalons juist minder vaak behandeld zijn. Verder zijn jongere vrouwen vaker behandeld dan oudere. Ook meer negatieve ervaringen met klanten en een lagere werksatisfactie hangen samen met een behandeling voor soa.

Emotioneel welbevinden, distress

Als maat voor emotioneel welbevinden is de distress-schaal uit de 4DKL gebruikt (Terluin, 1998a). De distress-schaal omvat 16 items (zie tabel 24) en beschrijft bij uitstek overspanning, overbelasting (ook wel 'surmenage' genoemd), een verstoring van de balans tussen draaglast en draagkracht. De schaal omvat, onder andere, twee items (de twee laatste in de tabel) die indicatief zijn voor posttraumatische stress. Terluin geeft normen voor de totaalscores op distress en de gemiddelde scores voor een steekproef van 920 vrouwen (tussen 15 en 39 jaar) op basis van ervaringen in de huisartsenpraktijk. Tevens kunnen we de scores van prostituees, althans op een aantal items, vergelijken met die van een controlegroep van vrouwen in uiteenlopende beroepen in de GGZ (N=1129, gemiddelde leeftijd is 39 jaar) (van Veldhoven, lopend).

Tabel 24. Emotionele gezondheid (scores op de distress-schaal van de 4DKL) van prostituees (N=230), deels in vergelijking met een controlegroep van vrouwelijke werknemers in de GGZ (N=1129)

Heb je de afgelopen week last van	prostituees % ja †	controlegroep % ja †
neerslachtigheid	35	
piekeren	49	
onrustig slapen	46	
lusteloosheid	37	39
Voel je je de afgelopen week	% ja †	% ja †
gespannen	42	
snel geïrriteerd	36	30

Heb je de afgelopen week het gevoel dat je tot niets meer kunt komen	% ja †	
geen belangstelling kunt opbrengen voor mensen/dingen	24	
het niet meer aankunt	23	
er niet meer tegenop kunt	24	
nergens meer zin in hebt	19	
Heb je de afgelopen week	% ja †	% ja †
moeite met helder denken	29	
moeite om in slaap te komen	25	14
Ben je de afgelopen week snel emotioneel	42	26
Schieten je de afgelopen tijd wel eens beelden in gedachten over (een) aangrijpende gebeurtenis(sen) die je hebt meegemaakt	% ja †	% ja †
Moet je de afgelopen week wel eens je best doen om gedachten of herinneringen aan (een) aangrijpende gebeurtenis(sen) van je af te zetten?	39	27
	37	27
	33	24
† ja = 'soms', 'regelmatig', 'vaak' en 'heel vaak'.		

Tabel 24 geeft de percentages prostituees die op de verschillende items minstens 'soms' aangaven. Klachten die het meeste voorkomen zijn piekeren, onrustig slapen en moeite om in slaap te komen, gespannenheid. Ook lusteloosheid, neerslachtigheid, snel geïrriteerd zijn en snel emotioneel zijn, worden nog door meer dan een derde van de bevraagde prostituees gemeld. Hetzelfde geldt voor de indicatoren van post-traumatische stress, namelijk het in gedachten schieten van beelden over aangrijpende gebeurtenissen en je best moeten doen om herinneringen aan ingrijpende gebeurtenissen van je af te zetten. In vergelijking, waar mogelijk, met de scores van vrouwen in GGZ-beroepen (van Veldhoven, lopend), blijkt steeds een flink hoger percentage prostituees wel eens last te hebben van een specifieke klacht.

Bij (in navolging van Terluin) reductie van de scores op de distress-schaal tot 0, 1 en 2, scoort onze steekproef prostituees gemiddeld 7.4. De steekproef van jonge vrouwen in de huisartsenpraktijk (Terluin, 1998a) scoorde gemiddeld 10.1. Van de steekproef prostituees scoort ongeveer één op de dertien (7.8%) hoger dan de klinische norm van 20, het getal waarboven de scores door Terluin aangegeven worden als indicatief voor daadwerkelijke surmenage. Scores hoger dan 20 komen in zijn studie in de huisartsenpraktijk bij 7% van de patiënten voor. Hier zien we dus minder grote verschillen ten nadele van prostituees dan in de vergelijking met vrouwen in GGZ-beroepen en, in het geval van de vergelijking met jonge vrouwelijke huisartspatiënten vallen de gemiddelde scores van prostituees zelfs gunstiger uit. Bedacht moet echter wel worden dat het hier een, zij het gevarieerde, *patiëntenpopulatie* betreft. Betekenisvoller lijkt dan ook dat, in vergelijking met een 'gezonde' steekproef van werkende vrouwen in de GGZ, prostituees meer last lijken te hebben van emotionele overbelasting en overspanning en, in het bijzonder, van symptomen van post-traumatische stress.

Van de vrouwen die minstens één distress klacht rapporteren zegt overigens slechts 28% dat deze klacht(en) te maken hebben met hun werk. Degenen die hun klachten juist niet toeschrijven aan hun werk, brengen daarentegen, onder andere, ‘problemen vanuit het verleden’, ‘seksueel misbruik vroeger’, ‘problemen in mijn privé-leven’ of ‘heimwee’ naar voren. Ook in andere studies (Vanwesenbeeck, 1994, 1995; Venicz en Vanwesenbeeck, 2000; voor een overzicht van internationale studies op, onder andere, dit vlak zie Vanwesenbeeck, 2001) blijkt het verminderd emotioneel welzijn van prostituees dan wel hun mate van post-traumatische stress, vooral sterk toe te wijzen aan specifieke negatieve ervaringen en gebeurtenissen, zowel voorafgaand aan of buiten hun werk om (bijvoorbeeld seksueel misbruik in de jeugd en partnermishandeling) als op het werk zelf (met name ervaringen met geweld door klanten).

Vrouwen die hun klachten echter wel in verband brengen met hun werk, noemen daarbij in ongeveer de helft van de toelichtingen de (emotionele, geestelijke, lichamelijke) zwaarte van het werk op zich (‘het laat je niet los’, ‘je neemt het mee naar huis’, ‘je blijft erover malen’, ‘die knop moet steeds om’) en van de werkroutine (‘je maakt lange dagen’, ‘verveling’). In een klein kwart van de toelichtingen worden zorgen om de lage of onzekere verdiensten, te geringe klandizie en een gebrek aan geld genoemd als werkgerelateerde reden voor de gerapporteerde klachten. Eveneens een klein kwart gaat in op het stigma, het gebrek aan acceptatie, het dubbelleven, de angst voor bekendwording, de moeilijke combinatie van dit werk met een gezin en negatieve reacties erop in het privé-leven. Een enkele keer slechts wordt aperte tegenzin in het werk genoemd als reden voor de klachten; ervaringen met geweld door klanten slechts één keer.

Verbanden tussen distress en andere variabelen

Op de distress-schaal worden geen verschillen gevonden naar type prostitutie, mate van stedelijkheid of arbeidsrechtelijke positie. Ook naar land van herkomst of op andere demografische variabelen worden hier geen verschillen gevonden (zie tabel 25 in de bijlagen). Wel blijkt distress hoger naarmate de score op autonomie lager is, men zich minder thuis voelt in het bedrijf en zich met collega’s meer vervelende gebeurtenissen voordoet, men met klanten meer negatieve (en minder positieve) ervaringen heeft en, allersterkst, naarmate men minder werksatisfactie rapporteert. Tevens lijkt distress enkele vormen van ongezond gedrag (met name met het gebruik van kalmeringsmiddelen en niet de tijd nemen om rustig te eten) te bevorderen (of vice versa) en zien we een samenhang met alle hiervoor behandelde lichamelijke klachten met uitzondering van het zijn behandeld voor een soa.

Conclusies

Ambivalentie is prostituees geenszins vreemd in de beleving van hun werk. Zo rapporteert ruim driekwart van de prostituees (ook) plezier in het werk, terwijl een kleine helft tevens beaamt eigenlijk liever met het werk te stoppen. In vergelijking met een controlegroep ervaren prostituees overigens toch ook iets minder plezier in hun werk. Prostituees blijken hun werk verder betekenisvol sterker emotioneel zwaar en lichamenlijk inspannend te vinden in vergelijking met andere vrouwelijke werknemers. De werksatisfactie blijkt sterk samen te hangen met de mate van autonomie en steun en buitenlandse vrouwen ervaren betekenisvol minder arbeidssatisfactie. Ongetwijfeld heeft dit sterk te maken met het vaker voorkomen van dwang onder deze groepen en de ervaring van een hogere financiële nood als motief voor prostitutiewerk.

Ongezond gedrag en lichamelijke klachten komen relatief veel voor onder prostituees. Hetzelfde geldt voor overspannenheid (distress) en, als onderdeel daarvan, post traumatische stress. Eén op de dertien prostituees scoort hoger dan een klinische norm voor distress. Alleen al vanwege de gevonden samenhangen tussen gezondheidsaspecten enerzijds en autonomie, negatieve ervaringen met klanten en werksatisfactie anderzijds, dient het alle aanbeveling de positie van prostituees op hun werkplek en in hun werk te verbeteren.

Hoofdstuk 6 Externe contacten

Mate van extern contact

Tabel 26 geeft de percentages weer van vrouwen en de mannen die als prostitue(e) in het afgelopen jaar contact gehad hebben met uiteenlopende personen en instanties. De tabel geeft tevens de percentages aan van degenen met contact die zich subjectief incorrect behandeld voelden. De huisarts is de enige instantie waar meer dan de helft van de prostituees (53%) contact mee heeft gehad. Een klein derde (30%) van de prostituees heeft noch met de huisarts noch met een clubarts contact gehad. Het externe contact waar na de huisarts het meeste contact mee is (bij 48%), is een boekhouder. Dan volgen de politie (42% had contact) en de belastingdienst (39% had contact). Met alle overige bevraagde personen en instanties heeft men minder vaak contact gehad in het afgelopen jaar. Voor vrijwel alle instanties geldt dus dat meer dan de helft van de prostituees er geen contact mee gehad heeft.

Tabel 26. Externe contacten van prostituees (N=236) en mate van (subjectief) incorrecte behandeling

	In Nederland geboren (n = 147) %	Niet in Nederland geboren (n = 89) %	p	totaal % contact	% subjectief incorrect
Club- en huisarts					
clubarts	27	28	n.s.	28	2
huisarts	60	43	< .01	53	3
Overheidsinstellingen					
politie	35	54	< .01	42	20
belastingdienst	47	26	<.001	39	24
uitkeringsinstanties	9	5	n.s.	7	38
Kamer van Koophandel	14	15	n.s.	14	6

**Zakelijk
dienstverleners**

bank	7	7	n.s.	7	38
verzekeringen	10	10	n.s.	10	17
boekhouder	57	34	<.001	48	5
advocaat	5	5	n.s.	5	9

We hebben gekeken of herkomst van prostituees of de stedelijkheid van de regio samenhangen met de mate van extern contact. De kleine 'effecten' van stedelijkheid blijken geheel (weg)verklaard te kunnen worden door de herkomst van prostituees, welke van grotere invloed blijkt te zijn (zie tabel 26). Niet in Nederland geboren prostituees hebben betekenisvol minder contact met een huisarts, de belastingdienst en met boekhouders, maar meer contact met de politie. Als we de instellingen onderscheiden in overheidsinstellingen en zakelijke dienstverleners, dan hebben niet in Nederland geboren prostituees significant minder contact met zakelijk dienstverleners dan wel in Nederland geboren (38% versus 61%, $p < .01$), maar dat is niet het geval voor overheidsinstellingen (percentage in beide gevallen 30%).

Tabel 27 geeft dezelfde cijfers over de mate en de evaluatie van contact, zij het over deels andere instanties, voor exploitanten. Exploitanten hadden het meest contact met de politie (90%), maar ook relatief veel met de dienst bouwtoezicht (73%) en de brandweer (72%). Ook had nog meer dan de helft (64%) contact met de GGD en met de belastingdienst (60%). Opvallend is, dat exploitanten in de kleinere steden frequenter contact hadden met de belastingdienst. Slechts 18% had contact met de arbeidsinspectie of het GAK.

Tabel 27. Externe contacten van exploitanten (n = 62)

	% contact	% subjectief incorrect
Overheidsinstellingen		
- dienst bouwtoezicht	73	7
- brandweer	72	3
- GGD	64	3
- politie	90	40
- Arbeidsinspectie of GAK	18	9
- gemeenteambtenaar i.v.m. vergunningsvoorschriften	43	
- Kamer van Koophandel	47	4

- belastingdienst	60	33
Zakelijke instellingen		
- bank i.v.m. afsluiten rekening of hypotheek	48	65
- verzekeringsinstantie	45	32
- iemand i.v.m. het krijgen van ondernemingssubsidie	5	0

Behandeling door club- en huisarts

In tegenstelling tot signalen in vroegere publicaties (Vanwesenbeeck, Altink & Groen, 1989) blijkt de tevredenheid met de clubartsen onder prostituees momenteel goed: slechts één van de 64 prostituees (2%) die van een clubarts gebruik maken, voelt zich niet geheel correct behandeld (zie tabel 26) en wel 'omdat ie teveel aan zijn centen denkt'. Ook de behandeling door huisartsen (die op de hoogte zijn) wordt over het algemeen correct gevonden. Vier van de 127 (3%) respondenten die als prostituee contact met een huisarts hebben, hebben klachten: 'het is irritant dat hij steeds vraagt of ik aan de drugs ben', 'hij kijkt me vreemd aan, weet zich geen houding te geven', 'is altijd gehaast'. De vierde klacht blijkt over de diensten van de GGD te gaan, waar, in tegenstelling tot de verwachtingen van de respondent, de soa-test niet gratis bleek. Contacten met de GGD zijn overigens (jammer genoeg) niet bevroegd aangezien (wellicht onterecht) verondersteld werd dat daar niet veel op aan te merken zou zijn.

Behandeling door overheidsinstellingen

Politie

Honderd prostituees hebben in het afgelopen jaar als prostituee contact met de politie gehad en 20 daarvan (20%) voelen zich niet (geheel) correct behandeld. Oftewel, vier van de vijf prostituees voelt zich correct behandeld door de politie. In een paar gevallen blijkt de klacht bovendien in feite ongegrond gezien de redenen die aangegeven werden: 'laat ze op zoek gaan naar illegale adresjes', 'ze hadden helemaal geen reden om te komen controleren' en 'ze controleren alleen de legale bedrijven, niet de illegale'. Of de klacht 'de meisjes hadden geen legitimatie en werden mee naar het bureau genomen' terecht is hangt van de verder onbekende omstandigheden af. De meeste andere bezwaren hebben betrekking op een (subjectief waargenomen) gevoel van slecht behandeld en gediscrimineerd worden: 'veel machtsvertoon', 'ze hebben een grote mond', 'ze denken dat je van huis uit dom en naïef bent als je dit werk doet', 'ze behandelen je niet als zelfstandige', 'ze behandelen je als een vies voorwerp' en 'ze waren helemaal niet vriendelijk'. Andere klachten, tot slot, hebben betrekking op apert 'fout' gedrag van de kant van de politie, zoals in het geval van 'ze gingen informatie opschrijven uit mijn paspoort, ik heb de baas erbij moeten halen en pas toen hebben ze het doorgestreept' en 'ze zeiden dat we verplicht waren ons paspoort te tonen en bij ons te hebben' en 'ze wilden weten of ik belasting betaal maar daar zijn zij niet voor' (alhoewel dat laatste wellicht onder de noemer van Handhaven op Niveau - in de toekomst- tot de gelegitimeerde mogelijkheden behoort). Onbetwistbaar onbetamelijk zijn de volgende gedragingen: 'ze liepen meteen door, legitimeerden zich niet, iedereen kan wel zeggen dat ze van de politie zijn', 'ze stappen altijd eerst op de donkere meiden af en pas daarna op de blanke' en 'we hadden een keer

brand en ze maakten allemaal zogenaamde grappen zoals van “heb je een hete klant gehad”?’

Onder de exploitanten hebben negen op de tien in het afgelopen jaar contact met de politie gehad en 40% daarvan rapporteert zich niet (geheel) correct behandeld te voelen. Evenals bij prostituees het geval was, lijken de bezwaren in sommige gevallen begrijpelijk maar niet echt naar incorrect gedrag te verwijzen: ‘ze bemoeien zich met alles’ of ‘ze komen veel te vaak en vaak voor kleinigheden’. Verder gaat het ook hier om onrechtmatig gedrag dat als rechtmatig gepresenteerd wordt of foutieve informatie door politieambtenaren, zoals betreffende de identificatieplicht of vragen omtrent het betalen van belasting. Overigens is er minstens één geval bekend waar klachten van een privé huis exploitant over ‘toonplicht’ en ‘registratie van persoonsgegevens’ onlangs gegrond is verklaard. Deze exploitant schrijft in een schriftelijke toelichting: ‘Het lijkt ons dat de zedenpolitie er niet is om de identiteit van de aanwezige dames te controleren, maar om een vertrouwensband met hen op te bouwen waarin misstanden gemeld kunnen worden. Op deze manier met dames omgaan draagt daar niet echt toe bij.’

Veel klachten van exploitanten betreffen verder de houding van de politie: ‘ze zijn arrogant en aanmatigend’, ‘ze komen met de wapens zichtbaar en dat kan kennelijk niet anoniemer’, ‘ze stellen vrouwen impertinente en indiscrete vragen’, ‘ze zijn mensonvriendelijk en ze willen niet luisteren’ en ‘de vrouwelijke agenten stellen zich vijandig op’. In het bijzonder de ‘drammerigheid’ roept wrevel op: ‘ze stormden binnen, identificeerden zich niet en lopen zo door’, ‘ze lopen zo de kamers op, of er nou een klant is of niet’ en ‘één van hen stond op zijn strepen en wilde een kamer binnengaan waar men aan het werk was en zei dat ie geen uur ging wachten’. De grootte van het team waarmee controles uitgevoerd worden, wordt ook opgevoerd: ‘ze komen met veel te veel mensen en op de drukste momenten’ of ‘ze waren met z’n achten en ze kwamen gewoon aapjes kijken’.

Belasting

Voor belastingambtenaren, vervolgens, ligt de verhouding tussen de mate van contact en de gepercipieerde incorrectheid voor prostituees ongeveer hetzelfde als bij de politie het geval was: 92 vrouwen hadden als prostituee contact in het afgelopen jaar en 21 daarvan (23%) hebben klachten. Sommige klachten hebben betrekking op een algemeen negatieve houding waarvan we niet weten of die tegenover prostituees meer voorkomt dan tegenover anderen: ‘ze waren laks’, ‘ze waren kortaf en onduidelijk’, ‘ze doen uit de hoogte’, ‘ze wilden mijn standpunt niet begrijpen’ en ‘ze waren niet erg behulpzaam’. Andere klachten hebben specifiekere betrekking op een incorrecte behandeling van prostituees: ‘ze stelden onbeschofte vragen zoals “vind je het lekker”’ en ‘ze wilden niet geloven dat ik zo weinig verdiende en ze zeiden “oh, doe je het voor zo weinig”’. Ook ‘ze waren opdringerig en stelden allemaal strikvragen zoals wat ik met kerstmis gegeten had’ behoort wellicht tot die categorie. Dan zijn er, vervolgens, nog de klachten over onwetendheid bij ambtenaren en onduidelijkheid en tegenstrijdigheid van richtlijnen: ‘er is veel onbegrip’, ‘ze weten niet waar ze over praten, ze weten niet wat ze met je moeten’, ‘het was me door de ene ambtenaar beloofd dat ik mocht proefwerken, maar toen kreeg ik toch een aanslag’ en ‘er wordt veel langs elkaar heen gewerkt, de ene afdeling zegt kwijtschelding, de andere zegt betalen’. Gesignaleerde onzorgvuldigheid, tot slot, is soms algemeen (‘ze maakten een rekenfout’, ‘ze blijven de post maar naar het verkeerde adres sturen’), maar in andere gevallen apert tegenstrijdig met de door prostituees verlangde discretie: ‘ik sta bij mijn moeder ingeschreven en toen ze aanslag naar haar adres stuurden ben ik door mijn stiefvader het huis uitgezet’ en ‘mijn verhaal is door meerdere afdelingen gegaan, dat vind ik niet zorgvuldig’.

Onder exploitanten voelt eenderde (33%) van hen die contact hadden met de belastingdienst zich incorrect behandeld. Dezelfde thema’s komen naar voren: een negatieve houding (‘machtsvertoon’, ‘dreigende taal’, ‘je mag niks uitleggen’, ‘ze proberen het je altijd moeilijk te maken’), onwetendheid en tegenstrijdigheid (‘ze weten niks, ze weten nog geen eens hoe de vrouwen btw moeten betalen’, ‘de regels veranderen steeds’). Enkele exploitanten voelen zich

gediscrimineerd als ondernemer ('je wordt strenger gecontroleerd op je uitgaven dan andere ondernemers'), onder druk gezet ('ze oefenden dwang uit om dames in loondienst te nemen') en in één geval zelfs gehanteerd.

Uitkeringsinstanties

Zes van 16 prostituees (38%), vervolgens, die contact hadden met uitkeringsinstanties, met name de sociale dienst, klagen over de behandeling. Waar toelichting gegeven is, blijken de klachten veelal betrekking te hebben op aanmelding bij de sociale dienst als men (tijdelijk) op wil houden met prostitutiewerk: 'ze geloofden me niet', 'ik kreeg geen uitkering want ze zeiden dat niet nagegaan kon worden of ik zwart geld had verdiend' en 'ik kwam omdat ik werkeloos was en ik werd niet serieus genomen. Nadat ik een klacht had ingediend kreeg ik een ander persoon en toen ging het beter.' Eén vrouw ervoer juist het omgekeerde: 'Ze wilden niet dat ik in deze branche werk, ze zijn bang dat ik zwart ga werken e.d., ze willen dat ik een opleiding ga doen, maar met een zwakbegaafde zoon kan ik niet zomaar alle werk doen dat ik wil.'

Kamer van Koophandel

33 prostituees hebben contact gehad met de *Kamer van Koophandel*

en 2 daarvan (6%) klagen over problemen met hun inschrijving: 'ik kon niet ingeschreven worden want ze weten niet waar ze je moeten plaatsen, in welke branche'. Van de 24 exploitanten met contact voelt slechts één zich incorrect behandeld met als argumentatie 'ze hebben een afwijzende houding en ze doen niks voor je'.

Overige overheidsdiensten

De bezwaren van exploitanten tegen de brandweer en bouw- en woningtoezicht zijn beperkt: door de brandweer voelde slechts één van de 40 exploitanten met contacten zich niet geheel correct behandeld met als argument 'teveel eisen'. Dezelfde exploitant is, met hetzelfde argument, één van de 7 (17% van hen met contact) die klagen over bouw- en woningtoezicht. Zwaarwegender argumenten zijn hier 'onfatsoenlijkheid' ('ze lopen ongevraagd een deur met 'privé' erop in', 'ze keken op kamers waar klanten waren') en gebrek aan juiste informatie ('ze weten vaak niet alle regels'). Opnieuw dezelfde man met de klacht 'teveel eisen' beklaagt zich (als enige van de 37 met contact) over de hygiënecontroleerende GGD en ook als enige (van de 11 met contact) over de controles door (de Arbeidsinspectie of) het GAK: 'ze gaan er van uit dat je frauduleus bent en vanuit die optiek moeten we dan met elkaar praten!'

Behandeling door zakelijk dienstverleners

Banken

Zestien prostituees hadden, ten eerste, in het afgelopen jaar als prostituee contact met een (of meerdere) banken en 6 daarvan (38%) melden incorrecte behandeling. Steevast gaat het om weigering van het afsluiten van een zakelijke rekening, een lening of een hypotheek. Met name worden genoemd de ABN/Amro, SNS bank, Kredietbank en de Rabo. In één geval wordt als reden het ontbreken van een vast maandsalaris opgegeven, in een ander het feit dat cliënt nog geen drie jaar als zelfstandige werkzaam is. In de andere gevallen wordt simpelweg de betrokkenheid bij de prostitutie (door de respondenten) als reden opgevoerd.

Van de exploitanten melden er 26 contact met banken en 17 daarvan (65%) hebben klachten. Ook hier gaat het vooral om het weigeren van zakelijke rekeningen, hypotheke of kredieten. Expliciet worden genoemd de Rabo, ABN/Amro, de postbank en de ING. Toch doen zich hier ook verschillen tussen filialen voor, want één exploitant meldt wel degelijk krediet te hebben gekregen (bij de Rabo), zij het 'na de gebruikelijke aanvangende acceptatieproblemen'.

Verzekeringen

Van de 23 respondenten die als prostituee contact met verzekeringen rapporteren, klagen er vier (17%) over incorrecte behandeling. Het gaat steeds om het weigeren van verzekeringen (in één geval onduidelijk welke). Eén vrouw meldt weigering van een ziektekostenverzekering bij het Zilveren Kruis ('ze wilden alleen maar snel van mij af'), een ander weigering van een arbeidsongeschiktheidverzekering bij Nationale Nederlanden ('vanwege ziektes') en een ander zegt bij Daimler Chrysler geen autoverzekering afgesloten te kunnen hebben vanwege haar prostituee zijn.

Van 25 contact rapporterende exploitanten voelen acht (32%) zich niet goed behandeld. Het gaat om het weigeren van verzekeringen (brandverzekering, inboedel), het niet uitbetalen bij schade (inbraak) en het ophogen van de premies. Verschillende exploitanten werden in eerste instantie geweigerd en werden daarna tegen hogere premies toch geaccepteerd.

Bij de vraag aan exploitanten of zij wel eens een *ondernemingssubsidie* hebben aangevraagd, merken meerderen op 'waar kan dat dan?' De enkeling (n=2) die dit wel eens gedaan heeft (voor energiebesparing en voor ondersteuning van betaling van een langdurig wao-er) heeft geen klachten.

Boekhouders

Van de 111 prostituees die in het afgelopen jaar contact hadden met boekhouders, voelen zich er zes (5%) incorrect behandeld, soms door meerdere boekhouders. De toelichtingen geven aan dat er van negatieve bejegening, onzorgvuldige behandeling en aperte fouten sprake was: 'ik heb op mijn zoektocht naar een boekhouder veel grote kantoren gebeld en werd daar steeds erg slecht behandeld', 'ze deden niet wat ze moesten doen of niet op tijd', 'ze namen het geld en zoek het verder maar uit', 'er was mij niks verteld over inkomstenbelasting en toen kreeg ik onverwacht een aanslag', 'het duurde allemaal veel te lang', 'mijn aangifte was verkeerd ingevuld' en 'mijn kwartaalaangifte is drie weken kwijt geweest'.

Elf prostituees hadden contact met *advocaten*. Eén daarvan (9%) klaagt over de behandeling omdat hij haar verblijfsvergunning niet heeft kunnen regelen, maar geeft zelf toe: 'misschien was hij gewoon geen goede advocaat'.

Overige contacten en het algemene publiek

Tot slot van dit hoofdstuk in de vragenlijst hebben we aan de respondenten gevraagd of er nog andere instanties en/of personen zijn waar zij zich in het afgelopen jaar als prostituee door gediscrimineerd hebben gevoeld. Twaalf

prostituees laten hier nog wat invullen, waarvan twee juist correcte behandeling (door maatschappelijk werk en door de 'hygiënedienst') benadrukken en twee anderen verklaren dat dit niet speelt omdat zij tegen niemand zeggen dat zij in de prostitutie werken. Door de overigen worden genoemd: uitzendbureaus, het arbeidsbureau, kennissen, de reclassering, jeugdwelzijnsinstellingen en, tot slot, de zedenpolitie: 'ze behandelden me schandalig en lieten mij me vies en minderwaardig voelen'. Eén prostituee voelt zich gediscrimineerd door de redacties van kranten en bladen die, als het prostitutieactiviteit betreft, niet de mogelijkheid bieden de advertentiekosten per giro te betalen. Hetzelfde bezwaar wordt geuit door enkele exploitanten en zij geven bovendien aan dat kranten voor seksbranche advertenties hogere prijzen zouden berekenen. Twee andere exploitanten melden hogere percentages voor de seksbranche over transacties bij creditcard maatschappijen. In het algemeen voelen exploitanten zich in de zakelijke dienstverlening vaak 'niet serieus genomen', 'als crimineel beoordeeld' en 'geminacht'.

Inzake de gepercipieerde mening van 'de gemiddelde Nederlander' over de branche en haar participanten is er een aparte vraag gesteld, waarop de antwoorden vermeld staan in tabel 28 (zie de bijlagen). Er is grote overeenkomst op dit punt tussen prostituees en exploitanten. Beide groepen menen dat de gemiddelde Nederlander iets positiever denkt over de legalisering van prostitutie dan over de in de branche participerende groepen (prostituees, prostitutiebezoekers, exploitanten), maar naar ieders idee wordt over deze drie groepen niet erg verschillend noch erg negatief gedacht: in alle gevallen ligt de gemiddelde score tussen 'neutraal' en 'negatief' in.

Conclusies

Exploitanten hebben beduidend meer contact met overheidsinstanties dan prostituees, en onder prostituees hebben, met uitzondering van de politie, in Nederland geboren en meer contact dan niet in Nederland geboren. Exploitanten voelen zich ook beduidend vaker dan prostituees incorrect behandeld door overheidsinstanties. In dit hoofdstuk zijn de redenen opgenoemd waarom respondenten zich incorrect behandeld voelen en deze zullen, naar wij hopen, door instanties ter harte genomen worden. Benadrukt moet wel worden dat het hier subjectieve oordelen betreft, waarvan het onzeker is hoe die zich precies verhouden tot de feitelijke gebeurtenissen.

Temeer is het positief te noemen, dat, ondanks substantiële kritiek op de behandeling, meerderheden in beide groepen zich volledig correct behandeld voelen door overheidsdiensten. Zo voelt, bijvoorbeeld, 80% van de prostituees (die contact hadden) zich correct behandeld door de politie en driekwart is tevreden over de behandeling door de belastingdienst. Over huis- en clubartsen zijn erg weinigen ontevreden. Kennelijk hebben de inspanningen die de Stichting Soa Bestrijding zich de afgelopen jaren getroost heeft om aandacht te vragen voor het functioneren van clubartsen, hun vruchten afgeworpen.

Door zakelijk dienstverleners voelen ook met name exploitanten zich incorrect behandeld, waarbij met name banken het flink te verduren krijgen: tweederde van de exploitanten en ruim een derde van de prostituees die contacten hadden klachten over de behandeling. Vijf procent van de prostituees die contact hadden met een boekhouder voelt zich incorrect behandeld. Het malafide functioneren van boekhouders waarover vaak geklaagd wordt, is in dit onderzoek dan ook nauwelijks zichtbaar geworden.

7. De wetswijziging

Kennis van rechten en plichten

Tabel 29 geeft de percentages prostituees en exploitanten weer die op de verschillende 'kennis-items' het juiste antwoord gaven.

Tabel 29 Kennis van rechten en plichten bij prostituees en exploitanten

	uitspraak is	prostituees % correct	exploitanten % correct	p
Als een prostituee in loondienst werkt is haar baas verplicht sociale premies (pensioen, arbeidsongeschiktheid) voor haar af te dragen.				
Als een prostituee als zelfstandige in een facilitair bedrijf werkt, mag zij zelf haar werktijden bepalen.	juist	69	87	< .01
Als een prostituee uit het vak wil stappen, heeft zij recht op een uitkering van de sociale dienst.	juist	81	89	n.s.
Prostituees zijn verplicht gebruik te maken van de clubarts als die er is.	juist	57	56	n.s.
Als de vriend/man van een prostituee haar niet toestaat om minder of niet meer te werken, is hij strafbaar.	onjuist	41	63	< .01
Als een minderjarige in de prostitutie werkt is zij of hij strafbaar.	juist	59	65	n.s.
Een zelfstandig werkende prostituee is verplicht een BTW-boekhouding te voeren.	juist	59	65	n.s.
Een prostituee kan over wantoestanden in het bedrijf waar zij werkt, klacht indienen bij het GAK.	onjuist	8	16	< .05
Een prostituee die niet genoeg verdient, kan een aanvullende uitkering krijgen.	juist	74	94	<.001
Een exploitant mag een prostituee overhalen om een bepaalde klant te nemen.	juist	39	63	<.001
Een prostituee is wettelijk verplicht zich te laten controleren op geslachtsziekten.	juist	37	55	< .05
Een exploitant kan zijn vergunning verliezen als hij minderjarigen in zijn bedrijf laat werken.	juist	37	55	< .05
Als een prostituee in loondienst werkt en ziek is, dan moet haar werkgever haar loon doorbetalen.	onjuist	80	86	n.s.

Een prostituee is verplicht haar boekhouding door de boekhouder van het bedrijf te laten doen.

onjuist 30 50 < .01

Exploitanten van een facilitair bedrijf zijn verplicht bonnen af te geven voor de faciliteiten die een prostituee inkoop.

juist 95 100 n.s.

Een prostitutiebedrijf is volgens de Arbo-wet verplicht een beleid te hebben tegen seksuele intimidatie.

juist 56 74 < .05

De sociale dienst mag een werkeloze prostituee een uitkering weigeren als ze op een andere plek in de prostitutie kan gaan werken.

onjuist 75 95 <.001

juist 48 77 <.001

juist 49 61 n.s.

onjuist 41 50 n.s.

Prostituees zijn, over het algemeen, zeer slecht op de hoogte van hun rechten en plichten. De kroon spant de onwetendheid betreffende de strafbaarheid van minderjarigen (die niet de minderjarigen zelf maar het bedrijf waar zij/hij werkt geldt), maar erg onbekend is men ook met het recht op een (aanvullende) uitkering als men te weinig verdient of wil stoppen en het recht om een klacht over wantoestanden in het bedrijf in te dienen bij het GAK. Tevens denkt nog een meerderheid van de prostituees abusievelijk dat soa-controle een wettelijke verplichting is. Naar verhouding goed op de hoogte is men daarentegen van het feit dat een exploitant strafbaar is als hij of zij minderjarigen in zijn bedrijf laat werken, dat een prostituee in een facilitair bedrijf zelf haar werktijden mag bepalen, dat een zelfstandig werkende prostituee een BTW-boekhouding bij moet houden en dat een exploitant een prostituee niet mag overhalen een bepaalde klant te nemen.

Gemiddeld worden door de prostituees slechts 9 van de 17 vragen goed beantwoord. In Nederland geboren prostituees hebben significant meer kennis dan niet in Nederland geboren. Geen verschillen worden gevonden naar leeftijd, werksoort, mate van stedelijkheid, steun, werksatisfactie of mate van distress. Kennis (meer goede antwoorden) hangt wel samen met het opleidingsniveau, met bekendheid met illegale verschijnselen in de branche en met de mate van autonomie.

Exploitanten zijn beter op de hoogte en hebben significant meer vragen goed dan prostituees. Hun gemiddeld aantal goed beantwoorde vragen is 12. Slechts 17% scoort beneden het gemiddelde van de prostituees (9 of lager). Alhoewel alle exploitanten terecht beamen dat zij strafbaar zijn als zij minderjarigen in dienst hebben, denken relatief velen, evenals veel prostituees, abusievelijk dat ook de minderjarige dan strafbaar is. En net als bij prostituees het geval is, zijn zij relatief slecht op de hoogte van de uitkeringsgerechtigheid van prostituees en denken ook zij vaak dat

er een wettelijke verplichting op soa-controle bestaat. Opvallend is dat voor exploitanten een lager kennisniveau samenhangt met een grotere bekendheid met criminele randverschijnselen in de branche. Verder correleert de kennis van exploitanten negatief met de mate van gezag. Ook lijken exploitanten in de grote steden iets beter op de hoogte zijn.

Informatiebronnen

Bekendheid met voorlichtingsmaterialen

We hebben zowel prostituees als exploitanten (verschillende) kopieën van covers van voor hen bedoelde voorlichtingsmaterialen voorgelegd en gevraagd of zij deze folders en brochures wel eens gezien hadden en zo ja, of zij ze ook gelezen hadden. Tabel 30 geeft de scores van prostituees op dit vlak.

Tabel 30. Bekendheid prostituees met brochures (n = 227)

	gezien	ook gelezen
	%	%
‘Opheffing bordeelverbod. Een onderneming voor prostituees’ (Rode Draad)	30	13
‘Prostitutie belasting krant’ (Rode Draad en PIC)	36	18
‘Prostitutie: een legale zaak’ (Rode Draad, ook vertalingen)	29	13
‘Werken met bescherming. Gids voor prostituees’ (GAK)	36	17
‘Arboregels in de prostitutiebranche’ (arbeidsinspectie)	14	6
‘Het Rotterdamse Prostitutiebeleid’ (Gemeente Rotterdam)	8	3
‘Gevaarlijke liefde’ (Humanitas Rotterdam)	9	5
vlugschrift voor illegale prostituees (STV e.a.)	4	2
verschillende folders over gezondheid en safe sex (SSB)	49	32

De percentages prostituees die bekend zijn met het voorlichtingsmateriaal zijn systematisch laag en de percentages die de brochures gelezen hebben zijn nog lager. Het best bekend zijn diverse materialen van de Stichting Soa Bestrijding over veilige seks: In totaal heeft de helft ze wel eens gezien en een derde heeft ze ook daadwerkelijk gelezen. De Prostitutie Belastingkrant en de GAK-gids ‘Werken met bescherming’ zijn beide wel eens gezien door ongeveer een derde en ook gelezen door iets minder dan een vijfde van de prostituees. Interviewers hebben overigens, met betrekking tot de laatste, enkele keren kunnen constateren dat de titel van deze brochure over arbeidsverhoudingen ongelukkig gekozen is, omdat prostituees menen dat hij over condoomgebruik gaat. De (andere)

twee Rode Draad publicaties die voorgelegd zijn, blijken net (nog) iets minder bekend en ook iets minder gelezen dan de voornoemde. De brochure van de arbeidsinspectie en enkele specifiekere, lokale publicaties zijn het minst bekend: ongeveer één op tien heeft ze wel eens gezien maar hooguit één op 20 heeft ze ook daadwerkelijk gelezen.

Als we de brochures van de Stichting Soa Bestrijding (die niet over de wetswijziging gaan) en de lokale of specifieke publicaties uitsluiten en een somscore berekenen over de eerste vijf genoemde materialen, dan vinden we dat 70% geen enkele van deze brochures heeft gelezen, 12% één, 7% twee en nog eens 7% drie. Vier procent heeft vier van deze brochures gelezen en slechts 1% van de geïnterviewde prostituees kent ze alle vijf. Naarmate prostituees echter in grotere steden werken, hebben ze vaker minstens iets gelezen en hebben ze ook een groter aantal brochures gelezen.

Opvallend is verder, dat deze somscore op bekendheid met de voorlichtingsmaterialen geen significant verband vertoont met de kennis-score van prostituees. De enige tendens die zich op itemniveau voor doet in deze, is dat prostituees die 'iets' gelezen hebben iets vaker weten dat zij in een facilitair bedrijf zelf hun werktijden kunnen bepalen en niet verplicht zijn gebruik te maken van de clubarts en de boekhouder van het bedrijf. Aan deze verbanden kan echter niet al te veel waarde worden gehecht. Eerder moeten we constateren dat het lezen van schriftelijk voorlichtingsmateriaal niet zonder meer een verbetering van de kennis inhoudt.

Tabel 31. Bekendheid exploitanten met brochures (n = 62)

	gezien	ook gelezen
	%	%
Handboek Lokaal Prostitutiebeleid (VNG)	26	11
'Prostitutie belasting krant' (Rode Draad en PIC)	63	48
'Prostitutie: een legale zaak' (Rode Draad)	53	38
'Werken met bescherming. Gids voor prostituees' (GAK)	57	44
'Arboregels in de prostitutiebranche' (arbeidsinspectie)	31	21
'Prostitutiebedrijven nieuwe stijl. Rechten en plichten voor exploitanten' (GAK)	54	36
'Prostitutie, soa-preventie en gemeentelijk beleid' (SSB)	47	26
'Safe Sex Bedrijven' (SSB)	36	28
Hygiënerichtlijnen voor prostitutiebedrijven (LCI)	51	36

Ook exploitanten is een aantal (deels andere) brochures voorgelegd met de vraag in hoeverre deze hen bekend zijn ofwel zij ze gelezen hebben (zie tabel 31). Exploitanten zijn beduidend bekender met voorlichtingsmaterialen dan prostituees. Kijken we, bijvoorbeeld, naar de bekendheid van exploitanten met de GAK-brochure 'Werken met

bescherming' en de Prostitutie Belastingkrant, beide materialen die in eerste instantie voor prostituees bedoeld zijn, dan zien we dat beide brochures door een kleine helft van de exploitanten daadwerkelijk gelezen zijn, percentages die ruim twee keer zo hoog liggen als onder prostituees. Opvallend is dat de GAK brochure speciaal bedoeld voor exploitanten, bij exploitanten iets minder bekend (en gelezen) is dan de GAK brochure voor prostituees. Het minst bekend zijn exploitanten met het Handboek Lokaal Prostitutiebeleid, maar dat is in eerste instantie toegesneden op lokale ambtenaren. Toch is ook het percentage van 11% van exploitanten die dit handboek gelezen zegt te hebben, vergeleken met prostituees, redelijk hoog te noemen. Onder exploitanten varieert de bekendheid met brochures niet met de mate van stedelijkheid.

In tegenstelling tot de prostituees, wordt voor exploitanten wel gevonden dat bekendheid met meer voorlichtingsmaterialen samenhangt met een hoger niveau van kennis. Kennisvermeerdering bij exploitanten heeft met name plaatsgevonden na lezing van de Prostitutie Belasting krant, 'Prostitutie: een legale zaak', 'Arbo-regels in de prostitutiebranche' en de GAK brochure voor exploitanten. Vreemd genoeg wordt dit rechtstreekse verband niet gevonden met de GAK brochure voor prostituees.

Andere informatiebronnen

We hebben respondenten ook gevraagd via welke kanalen zij (aan de hand van brochures of anderszins) informatie over de wetwijziging hebben gekregen (zie tabel 32).

Tabel 32. Informatiebronnen prostituees (N=230) en exploitanten (N=62)

	prostituees	exploitanten
	%	%
media	26	26
baas of werkplek	45	
collega's	19	19
verenigingen voor exploitanten		29
klant(en)	2	0
Rode Draad	14	21
mr. A. de Graafstichting	0.4	15
PIC	2	11
lokale organisatie voor prostitutie	7	2
GGD	39	61
politie	3	16

METHODE

GAK	1	19
sociale dienst	0	0
belastingdienst	10	16
gemeente		26
Kamer van Koophandel		3
anders	10	21

De baas of de werkplek i.h.a. worden door prostituees het vaakst aangegeven als bron van informatie (door 45%), met de GGD (39%) op een goede tweede plaats en de media (26%) op de derde. Ook collega's (19%) en de Rode Draad (14%) worden nog relatief vaak genoemd en de belastingdienst blijkt ook als bron van informatie (genoemd door één op tien prostituees) nog van belang. De lokale prostitutie-organisaties scoren (zelfs samengenomen) lager, hetgeen begrijpelijk is in een landelijke steekproef aangezien lang niet elke stad een lokale organisatie kent. Prostituees in de grotere steden noemen meer bronnen van informatie. Opvallend is dat zij niet alleen de lokale organisaties vaker noemen als bron van informatie, maar ook de baas of werkplek.

Exploitanten betrekken hun informatie opvallend vaak van de GGD (61%) en, daarna, vooral van hun beroepsverenigingen, uit de media en van de gemeenten (alledrie door ruim een kwart van de exploitanten aangegeven). Opmerkelijk is dat ruim een vijfde van de exploitanten (21%) ook de Rode Draad als bron van informatie noemt, hetgeen een hoger percentage is dan onder prostituees. Ook het PIC te Amsterdam wordt, in vergelijking met prostituees, door een relatief hoog percentage exploitanten (11%) aangemerkt als bron van informatie. De politie, GAK, belastingdienst en Mr. De Graafstichting worden steeds door één op vijf à zes exploitanten genoemd. Ook exploitanten in de grotere steden noemen significant meer bronnen van informatie. Frequenter contact met de lokale organisaties speelt hier een rol, maar exploitanten in de grotere steden noemen ook collega's, beroepsverenigingen, de GGD, de politie en het GAK vaker als bron van informatie.

Informatiebehoefte bij prostituees

Gezien het lage niveau van kennis en informatie onder prostituees, is het opvallend dat ruim een derde zegt verder (eigenlijk of beslist) geen behoefte te hebben aan informatie over de wetswijziging en de consequenties er van; 65% van de ondervraagde prostituees geeft aan daaraan (beslist of eigenlijk wel) behoefte te hebben (zie tabel 33 in de bijlagen). De mate van stedelijkheid maakt niet uit wat informatiebehoefte betreft. Zo wel de herkomst van prostituees: niet in Nederland geboren prostituees hebben significant meer behoefte aan informatie over de wetswijziging en de consequenties ervan dan in Nederland geboren vrouwen.

In antwoord op de vraag aan welke informatie men dan vooral behoefte heeft, laat een groot deel van de respondenten die daar antwoord op geeft (42%) zich slechts in zeer algemene termen uit: 'over rechten en plichten', 'over alle

regels', 'alle regels en uitzonderingen', 'eigenlijk over alles', 'alle lusten en lasten', 'wat precies de consequenties zijn', 'wat moet je doen om legaal te werken', 'alle informatie', 'alle brochures', 'over de nieuwe wet', 'hoe dat allemaal nu gaat', 'wat nu wel en niet kan', 'hoe ik de dingen nu moet regelen', 'waar ik alles moet regelen', 'waar ik informatie kan halen', 'de huidige stand van zaken', 'algemene info over de veranderingen', 'alle aspecten van de wet', 'hoe alles nu in zijn werk gaat', 'ik weet nog niks, ik ben nieuwsgierig' en, tot slot, 'welke voordelen ik nu eigenlijk heb'. Het zijn vooral dergelijke algemene aanduidingen van de informatiebehoefte die aangeven hoe weinig geïnformeerd men nog is. Een enkele vrouw wijst erop dat ze slecht geïnformeerd is omdat ze niet kan lezen. Twee Thaise vrouwen hebben behoefte aan algemene informatie in het Thais.

Van de specifiekere onderwerpen, vervolgens, waar prostituees meer informatie over wensen, wordt, niet verwonderlijk, 'de belasting' verreweg het vaakst genoemd, en wel door negenendertig prostituees, ruim een kwart (26%) van degenen die toelichting geven. Behalve de wens tot meer informatie in het algemeen ('hoe, waarover en hoeveel', 'aangifte doen', 'wat houd ik over', en 'de aftrekposten'), is er vooral behoefte aan meer duidelijkheid en minder tegenstrijdigheid: 'ze zeggen steeds iets anders', 'ze weten het zelf nog niet goed', 'het is allemaal vaag'. Zoals ook blijkt uit het hoofdstuk over contacten met instanties, hebben veel prostituees (en exploitanten) de klacht dat ze bij de belastingdienst 'van het kastje naar de muur gestuurd' worden en steeds andere richtlijnen krijgen. In het verlengde hiervan wordt ook de behoefte aan betere richtlijnen voor het bijhouden van een boekhouding enkele keren genoemd.

Een tweede specifiek onderwerp waarover de behoefte aan informatie relatief groot is, is, evenmin verwonderlijk, de sociale zekerheid bij ziekte, arbeidsongeschiktheid en bij stoppen met het werk. Zesentwintig keer wordt het genoemd (18%): 'verzekering voor ziekte en arbeidsongeschiktheid', 'ziektevergoeding', 'ziektelastenverzekering', 'ziekengeld en zo', 'wat als ik ongesteld ben', 'waar heb ik recht op als ik stop', 'hoe zit het met de premies', 'wat is het beleid bij verzekeraars', 'hoe regel ik mijn pensioen'? Vakantiegeld wordt ook een keer genoemd. Bij vragen over de sociale zekerheid wordt zelden expliciet verwezen naar de verschillen in arbeidsrechtelijke positie. Slechts één vrouw wil graag weten wat het qua sociale zekerheid inhoudt als zij van een loondienstverhouding naar een positie als zelfstandige gaat, twee anderen willen meer weten over zelfstandig ondernemerschap en nog één andere vrouw vraagt zich af wat de arbo-regels eigenlijk inhouden.

Enkele andere onderwerpen worden ook nog door meerdere prostituees (variërend van 7-4%) genoemd in het kader van de informatiebehoefte. Dat geldt voor het beleid ten aanzien van buitenlandse vrouwen ('hoe kun je het als buitenlander regelen om te blijven en te werken?'), het beleid bij banken (in het bijzonder het afsluiten van een hypotheek of een andere lening), gezondheidsaspecten ('soa', 'soa-controles', 'huidaandoeningen van klanten') en het vak zelf ('het werk zelf', 'het vak in het algemeen', 'de werkervaring van anderen'). Twee maal wordt behoefte aan informatie over 'de prostitutiebond' of 'De Rode Draad' kenbaar gemaakt. Eén vrouw wil graag weten hoe ze het aanpakt 'om te stoppen'. En één vrouw, tot slot, zou graag willen weten 'hoe ze dat etiket willen weghalen'.

Informatiebehoefte bij exploitanten

Terwijl zowel de kennis als de toegang tot informatie onder exploitanten substantieel hoger is dan onder prostituees, hebben zij niet minder behoefte aan meer informatie. De helft van de exploitanten heeft er 'beslist' en nog eens een vijfde (21%) 'eigenlijk wel' behoefte aan (zie tabel 33 in de bijlagen).

Ook onder exploitanten is het deel dat de vraag naar 'waarover' in slechts zeer algemene termen beantwoordt groot, namelijk bij 19 van de 42 die deze vraag beantwoorden. Er zijn twee onderwerpen die daarnaast door relatief veel (respectievelijk 7 en 8) exploitanten genoemd worden, namelijk de belasting en het vreemdelingenbeleid. Wat de belasting betreft wordt duidelijk dat bij exploitanten, evenals bij prostituees, nog veel onduidelijkheid leeft over 'wat de belasting nou precies wil'. Ook de relatie tussen belastingplicht en sociale dienst uitkeringen van prostituees roept vragen op. Wat het vreemdelingenbeleid betreft, zijn exploitanten vooral geïnteresseerd in meer informatie over de status van vrouwen en mannen van buiten de EU, met name uit de associatielanden, en hun precieze rechten en plichten, waaronder een eventuele registratieplicht.

Een derde thema waarover meerdere (vier) exploitanten meer informatie zouden willen, zijn de precieze richtlijnen voor het facilitair bedrijf, met name in verhouding tot het zelfstandig ondernemerschap van prostituees. Overige vragen die door exploitanten genoemd worden betreffen de bevoegdheden van toezichthouders, bestemmingsplannen, jurisprudentie op het vlak van het vergunningenstelsel en soa en ziektekostenverzekeringen.

Meningen over de wetswijziging

Tabel 34 geeft de percentages prostituees en exploitanten die het eens dan wel oneens zijn verschillende uitspraken over de wetswijziging (de in de tabel niet vertegenwoordigde respondenten scoorden 'neutraal').

Kijken we eerst naar de scores van prostituees, dan zien we dat een (kleine) meerderheid van prostituees een voorstander is van de wetswijziging en denkt dat de positie van prostituees er, op den duur, door zal verbeteren. Betekenisvol minder vaak (en in de grotere steden significant minder) is men het echter eens met een zich reeds voltrekkende positieverbetering of, sterker nog, met vermindering van de criminaliteit. Ook de positieve effecten op de mate van respect voor prostituees worden slechts door een kwart onderschreven. De meningen omtrent de rechtvaardigheid van de wetswijziging voor buitenlandse prostituees lopen sterk uiteen: een derde is het oneens en een derde is het eens. Ruim de helft van de prostituees denkt niet dat door de wetswijziging de vrouwenhandel toeneemt en ongeveer een kwart denkt juist van wel. Vrouwen in de grote steden denken vaker dat de vrouwenhandel juist toeneemt. Ook zijn zij het vaker eens met de stelling dat de wetswijziging de prostitutiebranche kapot maakt. Het hoogste percentage in deze tabel (64%) wordt gevonden voor diegenen die het er mee eens zijn dat het begrijpelijk is dat prostituees onder de regelgeving proberen uit te komen.

Onder exploitanten verklaart 84% (een significant hoger percentage dan onder prostituees) zich voorstander van de wetswijziging, alhoewel het vertrouwen in de gunstige effecten ervan iets lager is: 58% (een significant hoger

percentage dan onder prostituees) vindt, bijvoorbeeld, de wetswijziging onrechtvaardig voor buitenlandse prostituees en 40% is van mening dat de wetswijziging de vrouwenhandel doet toenemen. Eveneens 58% verwacht desondanks op termijn een verbetering van de positie van prostituees en ongeveer 4 op 10 verwachten meer respect en uiteindelijk grotere normalisatie van de branche. Twee maal zoveel exploitanten vinden het begrijpelijk dat prostituees onder de regelgeving proberen uit te komen dan dat ze datzelfde begrijpelijk vinden voor exploitanten. Meer dan de helft is het eens met de stelling dat er een mentaliteitsverandering bij exploitanten plaats moet vinden. Naarmate exploitanten een grotere voorstander zijn van de legalisering, denken zij minder vaak dat drugs- en wapenhandel momenteel in de branche voorkomen.

Tabel 34. Meninge van prostituees en exploitanten over de wetswijziging

Meninge prostituees (n = 220)	% oneens	% eens
Ik ben een voorstander van de legalisering.	17	57
Door de legalisering zal de positie van prostituees (op den duur) verbeteren.	20	56
Er is sinds de wetswijziging al sprake van positieverbetering prostituees.	36	26
Door de wetswijziging neemt de vrouwenhandel toe.	48	25
De wetswijziging is onrechtvaardig voor buitenlandse prostituees	32	32
Na de legalisering komt meer respect voor prostituees	45	27
De wetswijziging maakt de prostitutiebranche kapot.	39	30
Het is begrijpelijk dat prostituees onder regelgeving proberen uit te komen.	14	64
Sinds legalisering is er minder criminaliteit in de branche	36	16
Meninge exploitanten (n = 62)	% oneens	% eens
Ik ben een voorstander van de legalisering.	8	84
Door de legalisering zal de positie van prostituees (op den duur) verbeteren.	24	58
Door de wetswijziging neemt de vrouwenhandel toe.	37	40
De wetswijziging is onrechtvaardig voor buitenlandse prostituees.	34	58
Na de legalisering komt meer respect voor de branche	41	41
De wetswijziging maakt de prostitutiebranche kapot.	44	39
Het is begrijpelijk dat prostituees onder regelgeving proberen uit te komen.	21	64

Het is begrijpelijk dat exploitanten onder regelgeving proberen uit te komen.	58	32
	38	42
De wetswijziging zal uiteindelijk normalisering van branche tot gevolg h.	25	54
Het is goede zaak dat vakbeweging betrokken raakt bij prostitutiebranche.	21	52
Er moet een mentaliteitsverandering plaatsvinden bij exploitanten.	47	37
De prostitutiebranche zal altijd proberen te ontsnappen aan regelgeving.		
Gemiddelde scores prostituees en exploitanten (1 = sterk oneens; 4 = sterk eens)	prostituees (n=220)	exploit. (n=62)
Ik ben een voorstander van de legalisering.	3.6***	4.2***
Door de legalisering zal de positie van prostituees (op den duur) verbeteren.	3.5	3.4
Er is sinds de wetswijziging al sprake van positieverbetering prostituees.	2.9	
Door de wetswijziging neemt de vrouwenhandel toe.	2.8	3.1
De wetswijziging is onrechtvaardig voor buitenlandse prostituees	3.0*	3.5*
Na de legalisering komt meer respect voor prostituees	2.7	
De wetswijziging maakt de prostitutiebranche kapot.	3.0	3.1
Het is begrijpelijk dat prostituees onder regelgeving proberen uit te komen.	3.6	3.6
Sinds legalisering is er minder criminaliteit in de branche	2.7	
Na de legalisering komt meer respect voor de branche		3.0
Het is begrijpelijk dat exploitanten onder regelgeving proberen uit te komen.		2.6
		3.0
De wetswijziging zal uiteindelijk normalisering van branche tot gevolg h.		3.4
Het is goede zaak dat vakbeweging betrokken raakt bij prostitutiebranche.		3.5
Er moet een mentaliteitsverandering plaatsvinden bij exploitanten.		2.8
De prostitutiebranche zal altijd proberen te ontsnappen aan regelgeving.		
*** significant verschil $p < .001$		
* significant verschil $p < .05$		

Gepercipieerde gevolgen van de wetswijziging

Prostituees

Tabel 36 (zie de bijlagen) geeft aan wat de scores van prostituees zijn op het punt van hun directe bekendheid met uiteenlopende gedragingen onder collega's sinds de wetswijziging. Het meest heeft men onder bekende collega's waargenomen dat zij belasting zijn gaan betalen over hun verdiensten, een goede boekhouding zijn gaan bijhouden en goed zijn gaan uitzoeken wat hun rechten en plichten zijn. Respectievelijk driekwart, twee derde en een ruime helft kent minstens enkele prostituees waarvoor dat geldt. Het minst bekend zijn prostituees daarentegen met collega's die uit Nederland zijn vertrokken of zich veeleisender zijn gaan opstellen naar hun baas. Respectievelijk 73% en 70% zegt niemand te kennen waarvoor dat geldt. De helft kent wel iemand die opgehouden is met prostitutie en weer iets minder vaak dan dat zeggen prostituees dat ze collega's kennen die (meer) in de escort of op geheime, illegale adresjes zijn gaan werken. Deze observaties variëren niet met de mate van stedelijkheid van de plaats waar men werkt.

Ruim een derde van de prostituees (34%) is verder van mening dat het aantal collega's in het bedrijf sinds de wetswijziging verminderd is en een even groot percentage denkt dit over de aantallen klanten. In beide gevallen denkt echt een iets grotere groep (respectievelijk 43% en 38%) dat het gelijk is gebleven.

Relatief weinig prostituees laten zich door de wetswijziging beïnvloeden in hun toekomstperspectief wat het werk betreft: meer dan negen op tien (92.5%) zegt dat de wetswijziging niets heeft veranderd aan de periode dat zij nog denken te zullen werken. Precies even kleine minderheden denken sneller of juist minder snel te zullen stoppen.

Eveneens een ruime meerderheid (68%) geeft, bij navraag, aan dat de wetswijziging voor hen persoonlijk 'niets veranderd' heeft (zie tabel 37 in de bijlagen). In totaal slechts 16% signaleert verbeteringen voor zich persoonlijk. Uit de toelichtingen daarbij blijkt het volgende. Het vaakst worden de nu legale wettelijke status en aanverwante (psychologische) voordelen genoemd: 'ik ben nu legaal', 'ik heb nu meer rechten', 'een wit inkomen', 'ik kan mijn verdiensten nu verantwoorden', 'ik kan meer aftrekken van de belasting', 'meer bescherming en zekerheid', 'afspraken zijn nu duidelijk', 'het is relaxter', 'niet meer stiekem', 'ben niet meer zo bang iets verkeerd te doen', 'ben nu verzekerd', 'ik kan nu eindelijk iets opbouwen' en 'je kan iets met je geld'. Sommigen benadrukken een positief effect op het eigen handelen: 'ik heb mijn geldzaken nu beter geregeld' en 'ik houd mijn boekhouding beter bij'. Enkelen brengen een grotere zelfbeschikking naar voren: 'ik kan nu meer zelf bepalen', 'ik heb meer zelfstandigheid ten opzichte van het bedrijf'. Een raamprostitutuee signaleert dat de 'kamers zijn verbeterd' en twee escortprostituees melden 'meer klanten, meer verdiensten'. Weer anderen ervaren 'meer respect van klanten' of 'een positievere publieke opinie' en een enkeling spreekt de hoop uit op 'binnenkort een hypotheek' of 'een betere dienstverlening'.

Verslechtingen ten gevolge van de wetswijziging voor hen persoonlijk worden door, in totaal, een vijfde (21%) van de prostituees ervaren. In de toelichtingen komt, om te beginnen, de misvatting dat pas sinds de wetswijziging belasting betalen verplicht is duidelijk naar voren: het nadeel van de belastingplicht wordt door 22 van de 39 toelichters genoemd, soms in samenhang met 'en je krijgt er niks voor terug'. Het extra werk ('de rompslomp', 'een zootje dat papierwerk') wordt daarnaast door vier vrouwen naar voren gebracht, problemen met accountants door twee. Zeventien vrouwen signaleren een vermindering van verdiensten, soms in samenhang met de belasting plicht ('je moet teveel afstaan', 'de belasting denkt dat je het makkelijk verdient'), maar tien respondenten (in uiteenlopende

prostitutiesoorten) brengen het in eerste instantie in verband met een terugloop in de klandizie. Enkelen hebben bezwaar tegen het verlies van anonimiteit, één vrouw vreest voor haar uitkering en een ander vond het 'vroeger allemaal veel spannender'.

Exploitanten

Ook aan exploitanten is gevraagd in welke mate zij bepaalde veranderingen waarnemen bij prostituees (zie tabel 38 in de bijlagen). Exploitanten zeggen minder vaak dan prostituees dat zij minstens enkele prostituees kennen die belasting zijn gaan betalen over hun verdiensten, een goede boekhouding zijn gaan bijhouden en goed zijn gaan uitzoeken wat hun rechten en plichten zijn, maar als zij ze kennen, kennen ze er in absolute aantallen gesproken meer, hetgeen de gemiddelde score van exploitanten hier toch hoger doet uitvallen dan bij prostituees. Exploitanten kennen daarentegen weer vaker minstens enkele prostituees die zijn opgehouden met prostitutiewerk. Op de overige aspecten zijn de verschillen tussen exploitanten en prostituees minder groot. Exploitanten in de grote(re) steden kennen meer prostituees die op illegale, 'geheime' adresjes zijn gaan werken dan anderen.

We hebben aan exploitanten ook gevraagd in hoeverre zij verschillende gedragingen waarnemen bij collega exploitanten (zie tabel 39 in de bijlagen). Gemiddelde scores liggen relatief hoog voor belasting zijn gaan betalen over hun eigen inkomsten, volledig voldoen aan de eisen voor een facilitair bedrijf en het ontslaan van illegale vrouwen of mannen, maar ook voor uit de prostitutiebranche stappen. Dat laatste ziet men bovendien meer gebeuren in de grote steden. Inkomstenbelasting en premies zijn gaan afdragen voor de vrouwen/mannen die bij hen werken scoren laag, maar gezien het beperkt voorkomen van loondienstverhoudingen zeggen toch nog hoge percentages exploitanten dan ze dit bij minstens enkele collega-exploitanten hebben meegemaakt.

Exploitanten is bovendien gevraagd of zij sinds de wetswijziging een toe- of afname zien in het aantal minderjarige, illegale en onder dwang werkende prostituees (zie tabel 40). Met name wat de minderjarigen betreft, zeggen relatief veel exploitanten (43%) dit niet te weten. Op de punten van minderjarigheid en dwang denkt verder ongeveer een derde dat dit gelijk is gebleven; wat betreft illegaliteit is dit ongeveer een kwart. Ongeveer twee keer zoveel (49%) exploitanten menen dat het aantal illegale prostituees is afgenomen. Ook op de andere aspecten ziet men vaker een af- dan toename.

Tabel 40. Gepercipieerde veranderingen door exploitanten (N=62)

	toegenomen	afgenomen	gelijk gebleven	weet niet
	%	%	%	%
Minderjarigheid	2	25	31	43
Illegaliteit	9	49	26	16
Werken onder dwang	15	33	31	21

Een zeer ruime helft van de exploitanten (58%) zegt dat het aantal werkende prostituees in hun eigen bedrijf sinds de wetswijziging is afgenomen. Ongeveer één op tien constateert een toename op dit punt. Wat betreft het eigen

toekomstperspectief zegt ook onder exploitanten een meerderheid (71%) dat de wetswijziging niets veranderd heeft aan de periode dat zij nog denken werkzaam te zijn in de prostitutiebranche. Maar bijna drie keer zoveel exploitanten zegt eerder te willen stoppen dan dat men juist langer denkt te zullen werken (21 versus 8%).

Het percentage exploitanten dat zegt dat voor hen persoonlijk niets is veranderd sinds de wetswijziging is beduidend kleiner dan onder prostituees, namelijk slechts 28% (zie tabel 37 in de bijlagen). In totaal 17% constateert verbetering. Van de negen exploitanten die daarbij een toelichting geven, ervaren er zes een verbetering in status: 'erkenning', 'ik wordt nu meer serieus genomen', 'een betere naam gekregen' en 'de goede bedrijven vallen nu meer op'. Twee exploitanten ervaren een (beter) aanbod van (beter) personeel en één exploitant ervaart vooral de mogelijkheid van belastingaftrek als een voordeel.

Een veel grotere groep (61%), ook in vergelijking met prostituees, geeft echter aan dat de wetswijziging voor hen persoonlijk nadelige gevolgen heeft gehad. Bijna de helft van degenen die hier een toelichting geven (16 van de 34), zeggen dat het moeilijker is geworden aan personeel te komen. Zes exploitanten wijzen met name op financiële nadelen: de hogere lasten, de hoge investeringen die zij moeten doen en de omzetzaling die zij ervaren. Vijf exploitanten ervaren vooral de tijdsinvestering en het noodzakelijke papierwerk als nadelig. Vier benadrukken het nadeel van de onduidelijkheid, de onrust en de achteruitgang in sfeer ten gevolge van de nieuwe regelgeving. Twee exploitanten wijzen op het achterblijven van de rechten ('ik krijg nog steeds geen hypotheek') en een laatste eigenaar vindt vooral dat de vrouwen arroganter geworden zijn.

Aanbevelingen en wensen voor de nabije toekomst

Prostituees

De laatste vraag in de vragenlijst nodigde respondenten uit tot het noemen van drie dingen die zouden moeten gebeuren om de sociale positie van prostituees te verbeteren. Bijna een derde (30%) van de prostituees meldt hier niets of weet hier niets te melden: 'ik zou het echt niet weten', 'geen idee'. Eén prostituee zegt dat de werkdruk zo hoog is, dat zij geen tijd heeft om zich met dit soort dingen bezig te houden. Een handjevol (ongeveer 10) respondenten geeft aan dat er niets hoeft te veranderen, dat 'het mag blijven zoals het nu is', dat het 'prima zo' is of dat men vooral gewoon door moet gaan met de legalisatie. De overige respondenten formuleren gemiddeld minstens 2 aanbevelingen of wensen, in totaal zo'n 330.

Het vaakst hebben aanbevelingen en wensen betrekking op de houding en beeldvorming ten aanzien van prostituees, in het algemeen bij het publiek en, in mindere mate, bij banken en overheidsinstellingen. Ongeveer 100 respondenten spreken zich daarover uit: 'meer respect', 'tolerantie', 'erkenning van het beroep', 'een mentaliteitsverandering bij het publiek', 'minder hypocrisie', 'een betere behandeling bij instanties', 'maatschappelijke acceptatie', 'geen discriminatie', 'het taboe weg', 'minder isolement', 'rechten als ieder ander burger', 'serieus genomen worden', 'geen stempel', 'imagoverbetering', 'geen etikettes meer plakken' en 'geen minachting meer'.

De belasting ontlokt vervolgens ruim 50 respondenten aanbevelingen, variërend van 'geen belasting', 'lagere

heffingen', 'redelijker afdracht', 'betere aftrekposten (kleding, taxi's)', 'geen 19% btw', 'lagere btw' en 'een apart stelsel voor deze specifieke branche' tot 'meer kennis bij de belastingdienst', 'betere informatie', 'meer duidelijkheid', 'regels overal hetzelfde', 'landelijk één beleid' en 'betere controle op zwartwerkers'. Aansluitend bij dat laatste, spreken nog eens ongeveer 50 respondenten zich (tegenstrijdig) uit over (de intensiteit van) controles door overheden op verschillende terreinen. De meeste van hen zijn voor 'meer' en 'betere' controles, op 'alle facetten van de legalisatie', 'het grijze circuit', 'illegale huizen', 'foute eigenaren', 'exploitanten', 'personeelsbeleid', 'minderjarigen', 'criminaliteit', 'hygiëne', 'veiligheid', 'gedwongen prostitutie', 'vrouwenhandel', 'pooiers' en 'loverboys'. Een lager aantal roept op tot 'minder overbodige controles door de politie', 'rustig aan stap-voor-stap doorvoeren van de regels', 'geen opjaagbeleid van gemeentes', 'niet te strenge regels', 'soepeler omgaan met sluitingstijden', 'niet mee bemoeien' en 'met rust laten'. Ook wordt er gepleit dat de 'overheid eerst eens luistert naar de branche voordat ze gaan regelgeven en controleren' en 'dat organisaties meer onderling overleg hebben'.

Sociale voorzieningen, vervolgens, zijn als onderwerp voor aanbevelingen ook ongeveer even populair als belasting en controles: 'de sociale voorzieningen moeten beter', 'nu de rechten nog', 'betere regeling ziektekosten', 'lagere premies', 'pensioenvoorzieningen', 'normale premies voor arbeids-ongeschiktheids-verzekeringen', 'doorbetaling bij vakanties' en 'bij ziekte'. Enkele vrouwen spreken zich expliciet uit vóór de mogelijkheid van werken in loondienst, anderen opteren voor de mogelijkheid om gedeeltelijk in loondienst, gedeeltelijk als zelfstandige te werken en weer anderen pleiten voor 'allemaal zelfstandig'. Weer een ander spreekt zich in algemene zin uit tegen 'steeds lagere inkomens'. Aanvullend op deze wensen ten aanzien van de arbeidsrechtelijke positie en daaraan gekoppelde sociale voorzieningen, spreken nog eens 25 prostituees zich uit over de concrete verhoudingen en omstandigheden op de werkvloer. Men wenst 'betere werkomstandigheden', 'betere hygiëne', 'meer veiligheid', 'een betere toepassing van de Arbo-wet door exploitanten', 'betere informatie door exploitanten', 'duidelijker afspraken met exploitanten', 'een betere verhouding tussen exploitanten en prostituees', 'meer zelfstandigheid voor de meiden', 'meer vrijheid en zelfbepaling in clubs', 'meer invloed op het bedrijfsbeleid' en een 'beter bedrijfsbeleid ten aanzien van klanten'. Controverse doet zich (ook) voor op het punt van de werktijden: sommige respondenten staan 'zelfbepaling' en 'flexibiliteit van werktijden' voor, terwijl anderen 'liever vaste werktijden' hebben. Enkele respondenten pleiten voor een 'garantieloon', anderen voor een rechtvaardiger percentageregeling (variërend van 60-75%) voor de prostituee) en weer een ander voor 'homogene betaling'. De grote wens van een escortprostituee is 'privé-chauffeurs'.

Nog eens ongeveer 25 respondenten spreken zich uit over de noodzaak van meer en betere steun en begeleiding aan prostituees op verschillende vlakken: 'een goede begeleiding op alle niveaus', 'betere begeleiding op het praktische vlak', 'meer steun en begeleiding bij al die regelgeving', 'een goede begeleiding bij de cultuuromschakeling', 'minder ingewikkelde procedures', 'een betere gezondheidszorg', 'steun bij privé-omstandigheden', 'meer geestelijke hulp', 'trainingen om om te gaan met de emotionele belasting', 'een opleiding voor prostituees' en 'meer ontmoetingsplaatsen voor prostituees'.

De behoefte aan anonimiteit wordt onderstreept door 15 respondenten: 'we moeten anoniem kunnen blijven', 'privacy', 'geheimhouding', 'geen registratie'. Ongeveer evenveel respondenten stellen de positie van niet-EU prostituees aan de orde. Tweederde daarvan is vóór 'werkvergunningen voor buitenlandse vrouwen', 'snellere procedures verblijfsvergunningen' en 'ook rechten voor buitenlandse prostituees'. Eenderde is tegen: 'alle illegalen weg', 'geen vergunning voor Oostblokmeisjes'. Ongeveer vijf respondenten spreken zich uit voor 'betere', 'goedkopere' of 'verplichte soa-controles' en 'stimuleren van condoomgebruik'. Sommige masseuses benadrukken dat massagesalons niet onder de prostitutiewetgeving zouden moeten vallen. En enkele respondenten wijzen er op dat de sociale positie van prostituees vooral gebaat zou zijn bij 'hogere prijzen', 'voldoende klanten' of 'meer mannen met euro's'.

Exploitanten

Er worden ongeveer 125 aanbevelingen gegeven door exploitanten. Evenals bij prostituees ontlokt het stigma op prostitutie de meeste wensen, zij het verhoudingsgewijs iets minder dan bij prostituees het geval was: een vierde van de aanbevelingen heeft hier betrekking op tegenover eenderde bij prostituees. Maar ook exploitanten dringen sterk aan op ‘meer respect’, ‘meer acceptatie’, ‘normalisering’, ‘normale rechten en plichten als iedere burger’, ‘meer integriteit’, ‘exploitanten en prostituees serieus nemen’, ‘een positieve mening’ en ‘een positievere houding bij zakelijk dienstverleners’. Dat laatste aspect komt bij exploitanten iets sterker naar voren dan bij prostituees. Eén exploitant pleit voor een ‘wettelijk verbod op discriminatie’.

Bijna evenveel aanbevelingen worden gegeven over de regelgeving in zijn algemeenheid. Exploitanten willen, om te beginnen, dat de regelgeving duidelijker wordt (‘overzichtelijk en werkbaar’, ‘in gewone, begrijpelijke taal’), dat hij eenduidiger wordt (‘overal hetzelfde’, ‘iedereen op 1 lijn’, ‘nationaal eenduidig’, ‘dezelfde eisen aan thuiswerkers en escort’, ‘een landelijk uniform beleid’) en dat de ‘informatie en voorlichting verbeterd’ wordt. Eén exploitant suggereert dat informatie wordt toegestuurd in plaats dat zij er steeds zelf achteraan moeten. Een ander opteert voor een centraal, regionaal informatiepunt. Vervolgens wensen veel exploitanten dat de regelgeving ‘beter’, ‘minder’, ‘soepeler’, ‘makkelijker’ wordt en ‘minder moet kosten’. Eén exploitant wijst er op dat ‘de cultuuromslag te snel wordt opgedrongen’. Ook de controles door overheidsinstanties moeten wat exploitanten betreft ‘beter’, ‘op afspraak in plaats van onaangekondigd’ en, vooral, ‘eerlijker’. Er wordt een rechtsongelijkheid geconstateerd in het feit dat juist vergunde bedrijven gecontroleerd worden en niet-vergunde bedrijven niet. Meerdere exploitanten pleiten dan ook voor een ‘stringente doorvoering voor allen’ en ‘gelijke monniken, gelijke kappen’. Eén suggereert illegale bedrijven het advertentierecht te ontnemen. Slechts één exploitant wenst een terugkeer naar de situatie van voor de wetswijziging.

Vijftien exploitanten doen aanbevelingen inzake de werkvergunning voor niet-EU prostituees. Allen zijn er sterk vóór (mits er niet van dwang sprake is), dat buitenlandse prostituees ook legaal moeten kunnen werken. Negen exploitanten hebben wensen inzake de belastingen. Ook hier betreffen de wensen vooral ‘grotere duidelijkheid’, ‘een betere begeleiding (vooral voor prostituees)’, ‘dezelfde richtlijnen voor iedereen’ en ‘geen zwart circuit meer’. Enkelen opteren voor simpelweg ‘minder leges’ of ‘lagere btw’. Zeven exploitanten pleiten voor een betere sociale zekerheid voor prostituees (‘betere verzekeringen’, ‘pensioen en ziektekosten’, ‘recht op uitkering’ en ‘ze moeten een extra centje opzij kunnen leggen’) en evenveel exploitanten benadrukken de noodzaak van anonimiteit voor prostituees. Vijf exploitanten bepleiten vooral een betere bestrijding van gedwongen prostitutie, vrouwenhandel en ‘loverboys’. Drie respondenten spreken zich uit over loondienst voor prostituees: twee zijn tegen (één uit vrees dat ‘prostituees er misbruik van zullen maken’) en één is vóór. En nog eens drie respondenten, tot slot, zien de verbetering van de sociale positie van prostituees vooral in ‘hogere prijzen’, ‘betere betaling’ en ‘klanten moeten niet zeuren’.

Conclusies

Allereerst werd in dit hoofdstuk geconstateerd dat prostituees zeer slecht op de hoogte zijn van hun rechten en plichten. De bekendheid met voorlichtingsmaterialen is minimaal en voorzover ze bekend zijn, hebben ze de kennis van prostituees over hun rechten en plichten niet daadwerkelijk doen toenemen. We moeten ons afvragen wat het lezen van een brochure feitelijk inhoudt en in hoeverre de gelezen informatie ook begrepen dan wel onthouden wordt.

Er is, in dit kader, herhaaldelijk door interviewers op gewezen dat er in de bedrijven ‘stapels brochures, kennelijk ongelezen, uit hoeken en gaten werden gehaald’. Mondelinge informatie zou wel eens beter kunnen beklippen. Een terdege herbezinning op de methodiek van voorlichten lijkt aangewezen. Hetzelfde geldt voor de instanties door wie informatie verstrekt wordt. Het blijkt dat zowel prostituees als exploitanten relatief vaak informatie van de GGD betrekken, een instantie waarvan de medewerkers niet gericht zijn getraind om informatie over rechten en plichten op het vlak van arbeidsverhoudingen te verschaffen. Meerderheden van zowel prostituees als exploitanten hebben nog behoefte aan informatie. De thema's waarop men vooral informatie behoeft zijn voor prostituees vooral de belasting en de sociale zekerheid en voor exploitanten vooral de belasting en het vreemdelingenbeleid.

Verder is in dit hoofdstuk gebleken dat de meningen over de mate waarin de wetswijziging verschuivingen heeft doen plaatsvinden op de terreinen minderjarigheid, illegaliteit en dwang, sterk uiteenlopen. Steeds ongeveer een kwart tot een derde van de exploitanten meent dat deze verschijnselen zijn afgenomen of dat ze gelijk zijn gebleven, alhoewel met betrekking tot illegale prostituees een grotere groep, bijna de helft, meent dat dit is afgenomen. Een toename van al deze verschijnselen wordt door substantieel minder exploitanten onderschreven.

Exploitanten benadrukken voor henzelf persoonlijk de nadelen van de wetswijziging sterker dan de voordelen, vooral met als argumenten dat het moeilijker is geworden personeel te krijgen, de financiële nadelen en de grote tijdsinvestering. Relatief kleine groepen prostituees zien voor hen persoonlijk momenteel ongeveer evenveel verbetering door de wetswijziging (vooral de psychologische en andere voordelen van de wettelijke status en de grotere zelfbeschikking) als verslechtering (met name vermindering van verdiensten en extra administratief werk), maar de meerderheid van de prostituees ziet voor zichzelf juist helemaal geen veranderingen. De vele aanbevelingen die op het punt van de sociale positie van prostituees door onze respondenten gegeven zijn betreffen het vaakst de houding en beeldvorming bij instanties en het grote publiek, de informatievoorziening, de belasting en de sociale zekerheid.

Verder geeft dit onderzoek weinig aanwijzingen voor een grootschalige ‘vlucht naar het illegale circuit’, in de kleinere steden nog minder dan in de grotere. Ook het toekomstperspectief van respondenten (in de zin van hoe lang men nog in de branche werkzaam denkt te zijn) lijkt door de wetswijziging nauwelijks veranderd, zij het dat een minderheid van de exploitanten denkt nu eerder te stoppen. Wel worden er aanwijzingen gevonden dat prostituees zich eerder in positieve zin aanpassen, meer belasting zijn gaan betalen, een boekhouding zijn gaan bijhouden en dergelijke. Een veeleisender opstelling ten opzichte van hun bazen blijft daar nog bij achter. Verder is er enige aanwijzing dat, op sommige plekken, de klandizie teruggelopen is ten gevolge van de wetswijziging. De mate waarin dit daadwerkelijk het geval is, en het bovendien een permanent dan wel tijdelijk verschijnsel is, zal in vervolgonderzoek moeten blijken.

Hoofdstuk 8 Samenvatting en conclusies

Hieronder worden, aan de hand van de onderzoeksvragen zoals ze gesteld zijn in de onderzoeksopzet, de bevindingen samengevat, worden (waar mogelijk en met de nodige voorzichtigheid) enkele vergelijkingen met het vorige onderzoek (Venicz en Vanwesenbeeck, 2000) gemaakt en worden enkele conclusies getrokken inzake de voorlopige gevolgen van de wetswijziging voor de sociale positie van prostituees. Het hoofdstuk wordt afgesloten met enkele aanbevelingen.

1. Hoe is het gesteld met de arbeidsvoorwaarden, arbeidsomstandigheden en arbeids- (en sociale) verhoudingen voor prostituees in de gereguleerde bedrijven?

Dit onderzoek heeft, zoals beoogd, plaatsgevonden in bedrijven die een gemeentelijke vergunning hebben of een vergunning hebben aangevraagd. Slechts één club in de steekproef heeft nog geen aanvraag lopen. Exploitanten verklaren vaker dan prostituees dat de aanvraag voor vergunning wel ingediend maar nog niet gehonoreerd is (32% versus 6%). In ogeschouw nemend dat ook uit andere bronnen van zowel gemeenten als exploitanten bekend is, dat veel gemeenten ‘achterlopen’ wat betreft de verstrekking van vergunningen, lijkt de rapportage van exploitanten in deze dichter bij de waarheid te komen dan die van prostituees. Drie exploitanten (5%) geven aan dat er wel eens een aanvraag voor vergunning afgewezen is, tweemaal omdat het niet in het bestemmingsplan paste en eenmaal in verband met brandweervoorschriften.

Werktijden en verdiensten

Prostituees in deze studie werken gemiddeld 32 uur per week en bedienen per week gemiddeld 13 klanten. Beide getallen lijken iets lager dan in 2000 het geval was: toen werd er door prostituees gemiddeld 39 uur per week gewerkt en bedienden zij gemiddeld 21 klanten. Het is onzeker in hoeverre deze verschillen geduid moeten worden als een verschil in steekproef dan wel als een reëel verschil. Voor zover het een reëel verschil zou betreffen, lijkt er enige spanning met het gegeven dat exploitanten klagen over een tekort aan prostituees, met name buitenlandse prostituees (zie ook verderop). Dat zou immers kunnen betekenen dat de resterende prostituees juist meer werk zouden hebben. Aan de andere kant rapporteren zowel enkele exploitanten als enkele prostituees inderdaad een terugloop in klandizie en bedrijvigheid. Een verklaring zou kunnen zijn dat klanten vanwege het minder ‘diverse’ aanbod van prostituees qua etnische achtergrond, bedrijven minder (vaak) bezoeken. De klandizie zou dan dus juist vanwege een minder divers aanbod van prostituees enigszins teruggelopen zijn. Tevens zou de door meerderen geconstateerde ‘onrust’ in de branche een verklaring kunnen vormen voor teruglopende bedrijvigheid. Als vanouds werken raamprostituees ook in deze studie overigens de meeste uren en bedienen de meeste klanten.

Bijna driekwart van de prostituees (71%) is altijd of vaak tevreden met de verdiensten voor het werk dat zij doen. In 2000 was tweederde (heel) tevreden en een vijfde (heel) ontevreden. Ondanks het gebruik van afwijkende antwoordcategorieën en de daarmee gebrekkige vergelijkbaarheid, geven deze cijfers geen aanwijzingen dat de tevredenheid met de verdiensten substantieel minder is geworden. Desondanks is er een verschuiving zichtbaar in termen van belastingafdracht. In 2000 werd gepeild dat een klein derde (31%) van de prostituees belasting betaalde, terwijl in deze studie 39% in het afgelopen jaar ‘contact heeft gehad met de belastingdienst’ en twee derde (64%) ‘al een keer aangifte heeft gedaan’. Deze cijfers suggereren een mogelijke belastingafdrachttoename van een derde in het tijdval 2000 tot 2002.

Arbeidsrechtelijke posities

Viervijfde van de prostituees zegt dat er duidelijke afspraken zijn over de arbeidsrechtelijke basis waarop zij werken. Ruim de helft van de prostituees en een nog groter deel van de exploitanten rapporteren een zelfstandige status voor de prostituee en huur van faciliteiten in een facilitair bedrijf. Waar het hier echter ‘huur per uur’ betreft, in combinatie

met vastgestelde uurbedragen voor de klanten in clubs en privé-huizen, zal dit in feite vaak neerkomen op een percentageregeling. Gezien het belang van de exploitant bij de verdiensten van de prostituee onder een percentageregeling, is twijfel aan de feitelijke zelfstandigheid dan gerechtvaardigd. In hoeverre van juridische zelfstandigheid sprake is, is echter uiteindelijk ter beoordeling aan de belastingdienst en/of GAK. Bij deze diensten heerst echter nog de nodige onduidelijkheid inzake de definitie van zelfstandigheid in de prostitutie. Desondanks is een zelfstandige status relatief waarschijnlijk voor hen die faciliteiten per dag(deel) huren (22%, voor een groot deel raamvrouwen) en voor hen volgens wie de klant voor geleverde diensten rechtstreeks aan de prostituee en voor de faciliteiten rechtstreeks aan de exploitant betaalt (6%). Daarnaast werkt een klein deel van de prostituees als zelfstandige in eigen bedrijf. *Arbeidsverhoudingen die hoogst waarschijnlijk aanleiding zouden geven tot de juridische definitie 'zelfstandigheid' mogen, op basis van deze gegevens, verondersteld worden voor ongeveer een derde van de prostituees in de gereguleerde bedrijven.*

Een percentageregeling als arbeidsrechtelijke basis wordt expliciet gemeld door ruim een derde van de prostituees, maar kan, het frequente vóórkomen van 'huur-per-uur' indachtig, in feite verondersteld worden voor een aanzienlijk groter deel van de prostituees in de gereguleerde bedrijven. Het gegeven dat bijna de helft van de prostituees (en in clubs zelfs vier op de vijf prostituees) door hun baas wordt uitbetaald (een aanzienlijk hoger percentage dan voor percentageregeling en loondienst tezamen) ondersteunt deze gedachte. Het veldwerk biedt aanwijzingen dat prostituees soms geïnstrueerd zijn om zich als zelfstandige te presenteren en dat prostituees, en exploitanten in nog sterkere mate, de 'huur-van-faciliteiten-terminologie' soms 'politiek correct' hanteren. *De percentageregeling lijkt aldus, althans in de besloten prostitutie, in expliciete of impliciete vorm nog voor zeker de helft van de prostituees te dienen als formele basis voor de arbeidsverhoudingen.* Loondienstverhoudingen worden door slechts 5% gerapporteerd. Onder exploitanten rapporteert zelfs geen van de respondenten loondienstverhoudingen.

Autonomie en gezag

Ook al mag betwijfeld worden of percentageregelingen feitelijk zo weinig voorkomen als men rapporteert, lijkt de mate van gezag van exploitant over prostituee die daar van oudsher mee samenhangt, wel degelijk beperkt. Over het geheel genomen getuigen prostituees van een behoorlijk mate van autonomie in hun werk: werkonderbreking, vrije dagen, werktijden, kleding, keuze van klanten en handelingen met klanten kunnen, gemiddeld gesproken, steeds 'vaak' tot 'altijd' door de prostituee zelf bepaald worden. Aan de andere kant blijkt uit diezelfde gegevens, dat (de vrijheid van raamprostituees in klant-, handelingen- en kledingkeuze uitgezonderd) op geen van deze aspecten de complete autonomie bestaat (in de zin dat men alle bevraagde aspecten altijd zelf kan bepalen) die een juridische status als zelfstandige met zich mee zou moeten brengen. Terwijl 95% van de steekproef niet in loondienst is, bestaat complete autonomie slechts voor een vijfde van de prostituees. Het is tekenend dat toch nog een vijfde van de prostituees niet altijd een klant kan weigeren. Autonomie op het punt van de prijsstelling blijft het sterkst achter: gemiddeld rapporteren prostituees hun prijzen slechts 'soms' zelf te kunnen bepalen.

Raamprostituees ervaren een grotere autonomie dan prostituees in de meer besloten vormen. Toch rapporteren raamexploitanten inzake de keuze van vrije dagen en vakanties net iets meer invloed dan exploitanten in de besloten soorten. Ook op het punt van de prijsstelling oefenen raamexploitanten soms gezag uit, zij het aanzienlijk minder dan in de andere soorten. In massagesalons en in de escort lijkt gemiddeld relatief veel gezag uitgeoefend te worden, evenals in de overige soorten vooral op de punten van de werktijden en de prijsstelling. Escortexploitanten erkennen als enigen enige onvrijheid van prostituees in het weigeren van klanten. Mannelijke prostituees ervaren zeker niet meer autonomie dan vrouwelijke.

Verplichting tot alcoholgebruik komt niet veel voor: negen op de tien prostituees worden nooit tot alcoholgebruik verplicht. Toch lijkt er in dit opzicht geen vooruitgang ten opzichte van 2000: destijds zei vier procent van de prostituees in de besloten prostitutiesoorten (raamprostituees dus uitgezonderd) dat zij alcohol niet altijd konden weigeren en nu is dat dertien procent. Op het punt van de kledingvoorschriften daarentegen zien we wel een verandering ten goede. Gaf in 2000 nog een derde van prostituees aan dat er voorschriften waren inzake uiterlijk en kleding, nu zegt een kwart dat ze niet altijd de vrije keuze hebben op dit vlak.

Steun

Ook de mate van steun die prostituees van het bedrijfsmanagement zeggen te ontvangen is redelijk hoog: gemiddeld rapporteren zij 'vaak' voor begeleiding bij binnenkomst, rekening houden met hun persoonlijke omstandigheden, uitzetten van vervelende klanten en steun door de exploitant in het werk. De mate waarin zij inspraak hebben bij belangrijk beslissingen in het bedrijf blijft hier enigszins bij achter. Feitelijke hulp van iemand in het bedrijf bij zakelijke aangelegenheden komt het minst voor, maar wellicht is het gemiddelde 'soms' hier, gezien de zelfstandige status van veel prostituees, toch nog relatief veel.

Waar raamprostituees gemiddeld de meeste autonomie ervaren, ervaren zij tegelijkertijd minder begeleiding, inspraak en (zakelijke en sociale) steun van de exploitant of het bedrijf waar zij werken. Exploitanten in clubs en privé-huizen rapporteren over het algemeen meer steun dan de bij hen werkende prostituees zeggen te ontvangen. De steun dan wel bemoeienis van exploitanten bij zakelijke aangelegenheden lijkt zeker niet afgenomen sinds 2000. In 2000 gaf ruim een kwart van de prostituees aan dat de exploitant hen helpt bij het regelen van de administratie; in de huidige studie zegt ongeveer de helft dat de exploitant hen minstens soms helpt bij zakelijke aangelegenheden. Evenals in 2000 wijzen we er op dat soms de kwaliteit van deze hulp betwijfeld moet worden.

Hygiëne en veiligheid

Ruim driekwart (79%) van de prostituees zegt dat de hygiëne in het bedrijf waar zij werken altijd goed is en nog eens 16% meent dat dat 'vaak' het geval is. Aangezien in de vorige peiling in 2000 nog een kwart van de respondenten klachten had over de hygiëne, kan geconcludeerd worden dat het met de hygiëne in de gereguleerde bedrijven goed tot zeer goed gesteld is en dat voortschrijdende verbetering valt te constateren. Hetzelfde geldt voor de gevoelens van veiligheid. Voelde in 2000 zich nog 80% van de prostituees 'altijd' of 'vaak' veilig in het bedrijf waar zij werken, anno 2002 geldt dat voor 96% van de prostituees.

Relatie tot collega's

De relatie van prostituees met hun collega's lijkt positief, met slechts 10% dat zegt dat onderlinge competitie vaak of altijd voorkomt en 43% dat zegt dat zich soms vervelende gebeurtenissen voordoen. Dat laatste percentage is niet hoger dan in een controlegroep van vrouwelijke werknemers in uiteenlopende branches.

- In welke mate zijn prostituees en exploitanten bekend met hun rechten en plichten inzake arbeidsomstandigheden, arbeidsvoorwaarden, arbeidsverhoudingen, sociale zekerheid en belastingplicht? Zijn zij bekend met voorlichtingsmateriaal op dit vlak en is er behoefte aan meer**

voorlichting?

Prostituees zijn ronduit slecht op de hoogte van hun rechten en plichten. Gemiddeld beantwoorden zij slechts 9 van 17 vragen op dit vlak correct. Opvallend is vooral hun relatieve onwetendheid over het recht op een (aanvullende) uitkering als men te weinig verdient of wil stoppen en het recht om over wantoestanden in het bedrijf een klacht in te dienen bij het GAK. De kennis over arbeidsverhoudingen is iets beter, maar toch weet, bijvoorbeeld, nog niet de helft van de prostituees dat de exploitant in een facilitair bedrijf verplicht is bonnen voor ingehuurde faciliteiten te overleggen. Net iets meer dan de helft weet dat onder loondienstverhoudingen de exploitant bij ziekte het loon moet doorbetalen. Eén op de vijf prostituees is nog onwetend (of onzeker) over het feit dat een zelfstandig werkende prostituee zelf haar werktijden mag bepalen. Exploitanten zijn beter op de hoogte dan prostituees, maar toch scoren ook zij gemiddeld slechts 12 van de 17 vragen correct.

De percentages prostituees die bekend zijn met de verschillende door ons bevraagde voorlichtingsmaterialen zijn eveneens systematisch laag en de percentages die deze materialen ook daadwerkelijk gelezen hebben nog lager. Zo zijn, bijvoorbeeld, de Prostitutie Belastingkrant en de GAK-gids 'Werken met bescherming' (overigens een voor deze branche ongelukkig gekozen titel voor een brochure over arbeidsverhoudingen en niet over condoomgebruik) beide wel eens gezien door ongeveer een derde en ook gelezen door iets minder dan een vijfde van de prostituees. Alleen brochures van de Stichting Soa Bestrijding (die wel over condoomgebruik gaan) zijn bij een iets hoger percentage bekend. Die laatste buiten beschouwing latend, blijkt dat 70% van prostituees *geen enkele* van vijf bevraagde brochures over de wetswijziging, rechten en plichten gelezen heeft. Vergelijkingcijfers over de mate waarin schriftelijk voorlichtingmateriaal over het algemeen doelgroepen bereikt, zijn niet voorhanden.

Bij de vraag naar de personen of instanties waar men haar/zijn informatie vooral van betreft, scoren bij prostituees vooral baas of werkplek (bij 45%), de GGD (bij 39%) en de media (bij 26%) hoog. Ook in 2000 werden baas of bedrijf en de media als belangrijkste bronnen van informatie voor prostituees gevonden. Zoals gezegd, werd ook toen de rol van de exploitant in deze van kritisch commentaar voorzien. De rol van de GGD lijkt, ten opzichte van 2000, groter geworden (in 2000 gaf 23% aan hun informatie van de bredere categorie 'veldwerkers' te betrekken). Alhoewel GGD medewerkers in het kader van de soa/hiv voorlichting inderdaad relatief veel in het veld verkeren en zodoende gemakkelijk bereikbaar zijn voor informatie van allerlei aard, zijn zij in principe niet getraind om voorlichting te geven over arbeidsverhoudingen of rechten en plichten. Hun informatie op deze punten is daarmee ook niet noodzakelijk van hoge kwaliteit en hun relatief grote rol in de informatievoorziening mag dan ook niet zonder meer als gunstig gezien worden.

Dit is temeer het geval aangezien ook exploitanten hun informatie opvallend vaak van de GGD betrekken; in hun geval geeft zelfs 61% aan dat de GGD een bron van informatie vormt. Vervolgens worden door exploitanten vooral beroepsverenigingen (29%), de media (door 25%) en de gemeenten (door 26%) genoemd. Zij zijn beduidend bekender met voorlichtingsmaterialen dan prostituees. Kijken we, bijvoorbeeld, naar de bekendheid van exploitanten met de hierboven genoemde GAK-brochure en de Prostitutie Belastingkrant, beide materialen die in eerste instantie voor prostituees bedoeld zijn, dan zien we dat beide brochures door een kleine helft van de exploitanten daadwerkelijk gelezen zijn, percentages die ruim twee keer zo hoog liggen als onder prostituees.

Desondanks ligt de behoefte aan meer informatie onder prostituees en exploitanten statistisch gezien ongeveer gelijk: tweederde van prostituees en driekwart van exploitanten hebben beslist of eigenlijk wel behoefte aan meer informatie. Ongeveer de helft van beide groepen licht deze behoefte echter slechts in zeer algemene termen toe. Specifiekere onderwerpen waarop men meer informatie behoeft zijn voor prostituees vooral de belasting en de

sociale zekerheid en voor exploitanten vooral de belasting en het vreemdelingenbeleid.

3. In welke mate zijn prostituees zelfstandig (en weten zij zich tegelijkertijd gesteund) in het nemen van beslissingen omtrent werkgever, klantkeuze, werkmethoden en in en uit het vak stappen? In hoeverre hebben prostituees te maken met dwang en geweld van de kant van exploitanten en klanten?

De mate van autonomie, gezag en steun in de gereguleerde prostitutiebedrijven is al behandeld onder onderzoeksvraag 1 en de mate waarin dwang tot prostitutie voorkomt zal besproken worden bij onderzoeksvraag 5. In het kader van de vraag naar dwang en geweld door exploitanten kan hier echter wel aangevuld worden, dat het, gezien de relatief hoge scores van prostituees op de autonomie-items, opvallend is dat toch nog bijna 12% van de prostituees zegt dat ze zich 'soms' bedreigd voelen door uitspraken of gedragingen van de exploitant.

Ongeveer een vijfde van prostituees heeft in het afgelopen jaar agressie van klanten meegemaakt. Er is een tendens dat mannelijke prostituees minder agressie van klanten meemaken dan vrouwelijke. In de peiling in 2000 werd door 15% van de prostituees één of meerdere vormen van bedreiging of geweld door klanten in het voorafgaande jaar gemeld. Wat agressie door klanten betreft, zijn er dus geenszins aanwijzingen dat het anno 2002 is verminderd in vergelijking met 2000.

Een vijfde van de prostituees die wel eens agressie van klanten meemaken gaat dan altijd naar de politie, in totaal ongeveer een derde doet dat minstens 'soms'. De rest doet het nooit en/of vindt het niet nodig. Ruim driekwart van de prostituees ervaart bij agressie door klanten altijd steun van de exploitant of iemand anders in het bedrijf. Voor anderen is dat soms het geval (5%), maar ongeveer een zesde van de prostituees ervaart deze bescherming door het bedrijf helemaal niet. Vooral achter het raam staan prostituees er vaak alleen voor als klanten agressief worden.

4. In hoeverre worden prostituees in hun werk geconfronteerd met criminele randverschijnselen, zoals drugs- en wapenhandel?

Meer dan de helft van prostituees weet van drugshandel in prostitutiebedrijven die zij kennen; één op vijf à zes weet van wapenhandel. Bijna de helft weet van openbare ordeproblemen en een klein derde van belastingfraude of witwassen. Exploitanten zijn met die laatste zelfs nog iets vaker bekend. In 2000 is op dit vlak gevraagd of er in het bedrijf waar men werkt gemakkelijk drugs te verkrijgen zijn en of er regelmatig klanten uit het criminele milieu kwamen. Respectievelijk een derde en ruim een kwart van de respondenten gaf toen aan dat dit het geval was, maar de vergelijking met de bevindingen nu gaat te zeer mank om conclusies te trekken in termen van veranderingen.

5. In welke mate komt gedwongen prostitutie, illegaliteit en prostitutie door minderjarigen voor in de (vergonde) bedrijven en zijn hierin recent verschuivingen opgetreden? Zo ja, welke?

Een derde van de prostituees schat dat dwang tot prostitutie onder hun collega's minstens 'soms' voorkomt; een tiende schat zelfs 'vaak'. Exploitanten schatten dwang tot prostitutie onder prostituees zelfs nog iets hoger in: vier op de tien denken dat het minstens 'soms' voorkomt. Minder aperte vormen van dwang (bijvoorbeeld 'bemoeienis' door de partner) worden (door prostituees) hoger ingeschat. Meer dan de helft van prostituees schat dat bemoeienis van vriend of man met het werk van collega's minstens 'soms' voorkomt (een vijfde schat zelfs 'vaak') en een kleine helft meent dat (minstens sommige) collega's een deel van hun verdiensten moeten afstaan.

Een derde van prostituees schat dat werken zonder verblijfsvergunning onder collega's minstens 'soms' voorkomt; 7% schat zelfs 'vaak'. Voor minderjarigheid van collega's is dat respectievelijk één op tien en 2%. Exploitanten schatten het voorkomen van illegaliteit en minderjarigheid hoger in, in het eerste geval schatten zelfs twee keer zo veel exploitanten dan prostituees dat het minstens 'soms' voorkomt. Alle hier gerapporteerde schattingen van het voorkomen van dwang, illegaliteit en minderjarigheid gelden in werkelijkheid waarschijnlijk voor hogere percentages van beide groepen, aangezien op deze vragen relatief vaak met 'weet niet' geantwoord is en men mag aannemen dat dit voor een deel is terug te voeren op tegenzin om openheid van zaken te geven.

Wat de recente verschuivingen op dit vlak betreft zijn de meningen sterk verdeeld (en wordt overigens ook weer vaak 'weet niet' gerapporteerd). Zo is bijvoorbeeld één op zes prostituees het eens met de stelling dat er sinds de wetwijziging minder criminaliteit is in de branche, maar twee keer zoveel prostituees zijn het hiermee oneens. Omgekeerd vermoedt echter een kwart van prostituees een toename van vrouwenhandel sinds de wetwijziging en zijn twee keer zo veel prostituees het daarmee oneens. Onder exploitanten zijn ongeveer evenveel respondenten het met deze laatste stelling eens als oneens. Overigens geven deze cijfers geen inzicht in wat de respondenten precies onder 'vrouwenhandel' verstonden. Exploitanten constateren wat dwang, minderjarigheid en illegaliteit betreft, over het geheel genomen vaker een afname (respectievelijk 33, 25 en 49 procent) dan een toename (respectievelijk 15, 2 en 9 procent), met name op het punt van de illegaliteit. Een derde tot een kwart van de exploitanten vermoedt op deze punten echter helemaal geen veranderingen.

6. Hoe is de werkbeleving c.q. professionaliteitsopvatting van prostituees en hoe is het, in vergelijking met andere groepen, gesteld met de gezondheid, het welzijn en de gezondheidsgerelateerde leefstijl van prostituees?

Driekwart van prostituees zegt (bij keuze uit steeds twee antwoord-alternatieven: ja en nee) plezier te hebben in het werk en zich een vakvrouw (cq, vakman) te voelen (beide 78%). Ruim een kwart (27%) moet daarentegen (en soms desondanks) steeds weerstand overwinnen dit werk te doen. Onder een controlegroep van vrouwelijke werkneemsters in uiteenlopende beroepen liggen deze percentages betekenisvol gunstiger. Daar komt bij dat veel prostituees ook van de nodige ambivalentie ten opzichte van hun werk getuigen. Want plezier in het werk en een professionele werkopvatting sluiten negatieve gevoelens geenszins uit. Ruim vier op tien respondenten geeft namelijk (bij dezelfde beperkte keuze tussen ja en nee) (ook) aan het werk niet leuk te vinden maar te proberen er het beste van te maken (41%) en/of dat zij eigenlijk liever met het werk zouden stoppen (45%). Wat opvattingen van eigen professionaliteit betreft zijn er geen aanwijzingen dat deze sinds 2000 zijn toegenomen: ook toen ontkende ongeveer een kwart van de bevraagde prostituees zich een vakvrouw (cq. vakman) te voelen.

In vergelijking met de controlegroep vinden prostituees hun werk niet ingewikkelder, maar terdege sterker emotioneel zwaar en lichamelijk inspannend. Zo vindt slechts één op zes prostituees het werk *nooit* lichamelijk

inspannend en ligt dat percentage in de controlegroep ruim 3,5 keer zo hoog. Slechts één op de vijf prostituees ervaart hun werk *nooit* als emotioneel zwaar, terwijl dat percentage in de gebruikte controlegroep bijna twee keer zo hoog ligt. Als redenen voor de emotionele last van het werk worden vooral genoemd de aard van het werk zelf, de houding van (sommige) klanten en de problematische verhouding tussen werk en privé-leven, inclusief de keuzes rond geheimhouding. In de studie in 2000 verschilde de operationalisatie van werkbelasting dusdanig dat er geen steekhoudende conclusies zijn te trekken inzake eventuele veranderingen. In overeenstemming met de bevindingen in 2000 echter, wordt ook nu gevonden dat de algehele werksatisfactie van prostituees in te verwachten richtingen samenhangt met de mate van autonomie en steun, negatieve ervaringen met klanten en de al of niet Nederlandse herkomst van de prostituee.

De leefstijl van prostituees blijkt relatief ongezond, onder andere in vergelijking met de controlegroep. Stevig roken wordt door vier maal zo veel prostituees als andere vrouwelijke werkneemsters gedaan en meer dan 25 eenheden alcohol per week worden zelfs door 30 keer zoveel prostituees als andere werkneemsters genuttigd. Door prostituees in privé-huizen en clubs wordt significant meer gerookt dan door anderen en in clubs wordt twee keer zoveel gedronken als door gemiddeld door prostituees. Kalmeringsmiddelen, softdrugs en harddrugs worden onder prostituees door, respectievelijk, 8, 16 en 5 procent regelmatig gebruikt. Wat lichamelijke klachten betreft zijn er aanwijzingen dat met name moeheid, maagklachten en spanningspijnen onder prostituees relatief vaak voorkomen. Werksatisfactie, autonomie en negatieve ervaringen met klanten zijn hier duidelijke correlaten. Zestien procent van de prostituees is in het afgelopen jaar behandeld voor een soa, een percentage dat overeenkomt met peilingen van de Stichting Soa Bestrijding en de soa-poliklinieken. Jongere prostituees en prostituees in privé-huizen en de escort zijn relatief vaak behandeld en ook op dit punt worden samenhangen gevonden met werksatisfactie en met negatieve ervaringen met klanten.

Wat emotioneel welbevinden betreft is gekeken naar scores op een distress-schaal, die bij uitstek overspanning en overbelasting meet en tevens een indicatie vormt voor post-traumatische stress. Bijna de helft van prostituees heeft, bijvoorbeeld, last van piekeren, slaapproblemen en gespannenheid en ruim een derde vertoont symptomen van post-traumatische stress. In vergelijking met een controlegroep van vrouwelijke werkneemsters in de GGZ, hebben prostituees relatief veel last van distress. Eén op de 13 prostituees heeft een distress score die boven de klinische norm voor overspannenheid valt. Dit komt overeen met het percentage 'overspannenen' in een populatie patiënten die zich in een bepaalde periode bij een huisarts gemeld heeft. Nog geen derde van de prostituees met klachten brengt deze overigens in verband met hun werk. De overspannenheid van prostituees blijkt desondanks hoger naarmate de autonomie en de werksatisfactie lager zijn en men meer negatieve ervaringen met klanten heeft. Met deze bevindingen wordt een eerder beschreven sneeuwbaaleffect inzake de samenhang tussen werkmotivatie, arbeidsomstandigheden en welzijn (e.g. Vanwesenbeeck, 1994) in ieder geval deels bevestigd, ook al is in dit onderzoek niet expliciet gevraagd naar de werkmotivatie van prostituees. Dit sneeuwbaaleffect betekent dat allerlei psychologische en sociale mechanismen maken dat prostituees met een negatievere werkmotivatie vaker onder negatieve omstandigheden werken, meer negatieve ervaringen in het werk hebben en hun welzijn sterker bedreigd zien.

In de vorige studie werd, in plaats van distress, burn-out gemeten. Toen bleek dat prostituees op de factoren emotionele uitputting en verminderde persoonlijke bekwaamheid niet negatiever scoorden dan een controlegroep van werkneemsters in de gezondheidszorg. Op depersonalisatie (een koude, onverschillige en cynische houding ten aanzien van werk en klanten) was dat echter wel het geval en kwamen de scores van prostituees overeen met die van een populatie patiënten in behandeling voor werk-gerelateerde psychologische klachten. Deze bevindingen zijn slecht te vergelijken met de huidige studie. Of het emotioneel welbevinden van prostituees verbetert door een veranderende status en positie, zal overigens pas op termijn kunnen (en moeten) blijken.

7. In hoeverre maken prostituees gebruik van overheidsinstellingen en maatschappelijke instellingen en diensten? Ondervinden zij belemmeringen bij de toegang daartoe? In hoeverre ondervinden prostituees negatieve sociale reacties van hun omgeving in verband met hun werk?

Bij prostituees zijn contacten met (club- en) huisarts met enkele overheidsinstellingen en met enkele zakelijk dienstverlenende instellingen bevraagd. Ruim de helft van de respondenten had in het afgelopen jaar *als prostituee* contact met een huisarts en slechts 3% daarvan voelde zich niet (geheel) correct behandeld. Prostituees die niet in Nederland geboren zijn hebben significant minder contacten met huisartsen. Hier is echter ook relevant, dat zeven procent van de prostituees niet verzekerd is tegen ziektekosten (en nog eens 1% dit niet zeker weet) en ook dit vaker het geval is bij prostituees die niet in Nederland geboren zijn. De toegankelijkheid van de primaire gezondheidszorg lijkt aldus vooral voor buitenlandse prostituees beperkt. Met clubartsen heeft ruim een kwart van de prostituees contact en vrijwel allen voelen zich hier correct behandeld. In vergelijking met eerdere studies (met name Vanwesenbeeck, Altink & Groen, 1989) is dat laatste opvallend. Het lijkt er op, dat de aandacht die de Stichting Soa Bestrijding in de afgelopen jaren met haar richtlijnen inzake soa-controles onder andere besteed heeft aan het functioneren van de clubartsen, haar vruchten heeft afgeworpen.

In het geval van overheidsinstellingen en zakelijk dienstverleners hebben steeds minder dan de helft van prostituees contact gehad maar is er meer onvrede met de behandeling dan bij artsen het geval was. Ongeveer vier op tien prostituees heeft, bijvoorbeeld, als prostituee contact gehad met overheidsinstellingen zoals de politie en de belastingdienst en, respectievelijk, een vijfde en een kwart daarvan heeft zich incorrect behandeld gevoeld. De klachten hebben wat de politie betreft (waar niet-Nederlandse prostituees overigens relatief veel contact mee hebben) veelal betrekking op een neerbuigende houding en onrechtmatig handelen, zoals het registreren van persoonsgegevens en het debiteren van een legitimatie-toonplicht. Terecht wordt door één van de respondenten opgemerkt dat dergelijk handelen de toegang tot en ondersteuning door de politie niet bevordert. Klachten over de behandeling bij de belastingdienst (waarmee niet-Nederlandse vrouwen overigens weer beduidend minder contact hebben) hebben vooral betrekking op een neerbuigende houding en foutieve, tegenstrijdige of onvolledige informatie. Als broodnodige bron van informatie is de belastingdienst (nog) geenszins optimaal toegankelijk voor prostituees. Exploitanten hebben zowel meer contact dan prostituees met politie en belasting als er (nog) meer klachten over. Met de sociale dienst hebben relatief weinig prostituees (7%) contact gehad, maar hiervan heeft een relatief groot deel (38%) zich slecht behandeld gevoeld. Er worden enkele gevallen gerapporteerd waarin een uitkering geweigerd is omdat men (kennelijk onterecht) twijfelde aan de rechtmatigheid van het verzoek van de prostituee. Opgemerkt dient wel te worden, dat het hier steeds subjectieve oordelen betreft waarvan het onzeker is hoe die zich verhouden tot de feitelijkheid. Er bestaat geen vergelijkbaar onderzoek over de tevredenheid met overheidsinstellingen onder burgers in het algemeen. Bovendien zijn de viervijfde en driekwart van de prostituees die zich wel geheel correct behandeld gevoeld hebben door, respectievelijk, de politie en de belastingdienst minstens zo betekenisvol als de relatief kleine groepen die ontevreden zijn.

Op het vlak van zakelijk dienstverleners hebben prostituees het meest (in bijna de helft van de gevallen) contact met boekhouders, waarover slechts 5% klaagt. Een negatieve bejegening en slechte (soms apert foutieve) dienstverlening zijn de belangrijkste klachten. Minder contact maar meer ontevredenheid is er ten aanzien van banken, waar in ongeveer vier op de tien gevallen aan prostituees rekeningen of leningen zijn geweigerd. Weigeringen komen ook, zij het in iets mindere mate, voor bij verzekeringen. Opnieuw hebben exploitanten, in vergelijking met prostituees, meer contact met en meer klachten over deze zakelijk dienstverlenende instellingen. De toegankelijkheid ervan voor werkers in de prostitutiebranche laat nog te wensen over, alhoewel er ook aanwijzingen zijn dat 'na aanvangende

acceptatieproblemen' er ook door hen wel zaken te doen valt met deze instellingen.

In de vorige studie in 2000 is gevraagd naar de mate waarin prostituees in hun omgeving negatieve reacties meemaken in verband met hun werk. Iets meer dan de helft van de respondenten rapporteerde toen pesterijen in het privé-leven in het afgelopen jaar. Dit aspect is echter, gezien de noodzakelijk beperking in de operationalisatie van de vraagstellingen, in deze studie niet bevraagd. Er is geen reden om aan te nemen dat het ten goede of ten slechte veranderd is op dit vlak. Wel is gevraagd naar de gepercipieerde houding van 'de gemiddelde Nederlander' ten opzichte van prostitutie, prostituees en exploitanten. Zowel prostituees als exploitanten schatten die gemiddeld steeds tussen neutraal en negatief in.

Tot slot nog een opmerking over de toegankelijkheid van belangenorganisaties voor prostituees en exploitanten. Slechts 3% van de prostituees zegt 'aangesloten' te zijn bij de Rode Draad. Aangezien men tot op heden niet echt lid kan worden van deze belangenvereniging, zal dit in sommige gevallen betekenen dat men contact van enige omvang heeft gehad en/of de doelstellingen van de organisatie onderschrijft. In alle gevallen is 3% erg laag. Tot op heden hebben prostituees evenmin toegang tot de reguliere vakbeweging. Exploitanten hebben wel belangenorganisaties waarvan lidmaatschap mogelijk is en hun 'organisatiegraad' ligt dan met 33% dat lid is van één of meerdere van deze verenigingen ook veel hoger dan die van prostituees.

8. Wat is de houding van prostituees en exploitanten inzake de veranderende wet- en regelgeving? In hoeverre zijn zij bereid deze na te leven?

Over het algemeen kan gesteld worden dat het merendeel van de prostituees en exploitanten positief staat ten opzichte van de wetswijziging. Onder prostituees verklaart 57% en onder exploitanten zelfs 84% zich voorstander van de legalisering. In 2000 gaf een ongeveer even hoog percentage prostituees een positieve reactie op de (toen nog op handen zijnde) wetswijziging. In deze studie verwacht bovendien een ruime helft van de prostituees en exploitanten op termijn een verbetering van de sociale positie van prostituees door de wetswijziging. Er worden echter ook nog de nodige kritische kanttekeningen bij de gevolgen van de wetswijziging gemaakt. Een derde (of minder) van de prostituees ziet, bijvoorbeeld, ook negatieve effecten, zowel op korte termijn (zoals een toename van vrouwenhandel, onrechtvaardigheid ten opzichte van buitenlandse vrouwen) als op lange termijn (zoals het 'kapot' gaan van de prostitutiebranche) of betwijfelen sterk de positieve effecten (op het terrein van de sociale positie van prostituees en het respect voor en de normalisering van de prostitutiebranche). Prostituees zien momenteel voor hen persoonlijk ongeveer evenveel verbetering (vooral de voordelen van een wettelijke status, psychologisch en anderszins, en een grotere zelfbeschikking) als verslechtering (veelal de vermindering van verdiensten en het extra administratieve werk). Exploitanten benadrukken de verslechtering voor hen persoonlijk sterker, vooral met de argumenten dat het moeilijker is geworden personeel te krijgen, de financiële nadelen en de grote tijdsinvestering.

In overeenstemming met de gepercipieerde nadelen, twijfels en ambivalenties over de wetswijziging en de gevolgen ervan, formuleren de respondenten nog vele aanbevelingen teneinde de sociale positie van prostituees te verbeteren. Bij prostituees hebben aanbevelingen in allereerste instantie betrekking op de houding en de beeldvorming ten aanzien van prostituees. Andere punten zijn betere informatie en/of gunstiger regelingen op het terrein van de belasting en de sociale zekerheid, eventueel aangevuld met expliciete wensen op het terrein van de arbeidsomstandigheden en arbeidsverhoudingen. Betere steun en begeleiding van prostituees is een volgend thema en ook de behoefte aan anonimiteit wordt door velen onderstreept. Ten aanzien van 'werkvergunningen voor niet-EU

vrouwen', tot slot, spreken zich twee keer zoveel prostituees ten gunste als ten ongunste daarvan uit. Ook exploitanten roepen in eerste instantie op tot een verbetering van de beeldvorming over en houding ten opzichte van de branche en haar participanten. Maar ook een duidelijker, werkbaarder en vooral ook uniformer regelgeving staat bij exploitanten hoog op de verlanglijst, onder andere maar zeker niet uitsluitend op het gebied van belastingen. De exploitanten die zich uitspreken over de vergunningen voor niet-EU prostituees, zijn allen voor.

Toch lijken zowel prostituees als exploitanten sterker bereid de nieuwe regelgeving na te leven dan er aan te ontsnappen. Alhoewel meerderheden van zowel prostituees als exploitanten het eens zijn met de stelling dat het begrijpelijk is dat prostituees aan de regelgeving proberen te ontsnappen, signaleren beide qua gedragsveranderingen bij prostituees vooral het gaan betalen van belasting, het goed bijhouden van een boekhouding en goed gaan uitzoeken wat hun rechten en plichten zijn. Werken op geheime adresjes of in de escort of vertrek uit Nederland wordt minder (zij het niet meteen weinig) waargenomen. Een veeleisender opstelling naar bazen wordt echter nog nauwelijks gesignaleerd. Gedragsveranderingen bij exploitanten die vooral worden waargenomen zijn eveneens het gaan betalen van inkomstenbelasting en het voldoen aan de normen voor een facilitair bedrijf. Overigens vinden exploitanten het van hun collega exploitanten ook minder begrijpelijk dat ze onder regelgeving uit proberen te komen dan dat ze dat voor prostituees vonden. Meer dan de helft vindt dat er een mentaliteitsverandering plaats moet vinden bij exploitanten. Het percentage dat het eens is met de stelling 'de prostitutiebranche zal altijd proberen te ontsnappen aan regelgeving' is kleiner dan het percentage dat het oneens is (37% versus 47%).

Specifiek op het terrein van de belastingbetaling kunnen we hieraan nog toevoegen, dat, zoals gezegd, tweederde van de prostituees al een keer belastingaangifte heeft gedaan en dat bovendien bijna de helft zelfs geen beetje bezwaar tegen het betalen van belasting zegt te hebben. Van de exploitanten zeggen zelfs negen op de tien geen bezwaar te hebben tegen het betalen van belasting.

Concluderend: in hoeverre is verandering van de prostitutiewetgeving anno 2002 (al) zichtbaar in de hier gepresenteerde bevindingen inzake de sociale positie van prostituees?

Geconcludeerd moet worden, dat veranderingen nog zeer beperkt zichtbaar zijn, maar dat het veld in ieder geval sterk in beweging is. De fysieke arbeidsomstandigheden in het gereguleerde circuit lijken (in de zin van bedrijfsinrichting e.d.) in een stijgende lijn te zitten. Zowel voor de arbeidsvoorwaarden als voor de arbeidsverhoudingen (in termen van autonomie en gezag) lijkt echter de conclusie gerechtvaardigd, dat 'men er volop mee bezig is', maar dat de feitelijke veranderingen nog sterk achterblijven bij een 'politiek correcte' weergave van zaken. Zo wordt ogenschijnlijk vaker dan terecht is aan prostituees een positie als zelfstandige (in facilitair bedrijf) toegekend, terwijl er relatief vaak nog wel degelijk van (percentageregelingen en mogelijk daaraan gekoppelde) gezagsverhoudingen sprake is. De autonomie van prostituees in het werk is redelijk groot, maar nog niet zo volledig als bij een zelfstandigen-status passend zou zijn. Misverstanden en gebrek aan kennis op het vlak van rechten en plichten zijn nog legio en de gehanteerde (veelal schriftelijke) voorlichtingsmethodieken lijken vooralsnog schromelijk te falen.

Evenzeer blijft vooralsnog onduidelijk in hoeverre er sprake is van een teruggang in het vóórkomen van gedwongen prostitutie, werken zonder verblijfsvergunning, minderjarigheid, geweld door klanten en criminele randverschijnselen. Op veel punten ontbreken hier overigens de 'base-line' gegevens waar de huidige bevindingen mee te vergelijken zouden zijn. Waar expliciet naar waargenomen veranderingen gevraagd is, valt vooralsnog vooral de grote diversiteit in de waarnemingen op. Sommigen constateren vooruitgang, anderen achteruitgang. Grote

groepen nemen helemaal geen veranderingen waar. Wellicht is het, twee jaar na wetswijziging, ook nog veel te vroeg om verschuivingen op deze vlakken te verwachten, waar het zo duidelijk is dat het circuit nog enorm worstelt met de nieuwe mogelijkheden en beperkingen. Toekomstig onderzoek, mits niet te vroeg ingezet, zal meer uit kunnen wijzen.

Ook is het nog te vroeg om uitspraken te doen over verschuivingen in het fysieke en emotionele welzijn van prostituees. Hun welzijn lijkt voorlopig onverminderd zwaarder belast dan dat van andere vrouwelijke werknemers, maar wellicht is het niet correct prostituees met 'de gemiddelde vrouwelijke werknemer' te vergelijken. De toegankelijkheid van de primaire gezondheidszorg lijkt voor (vooral buitenlandse) prostituees beperkt, onder andere door het soms ontbreken van ziektekosten-verzekeringen.

De behandeling door overheidsdiensten (politie, belasting) laat, in de ogen van een minderheid van de respondenten, op belangrijke punten te wensen over, maar prostituees die recent contact met deze diensten hadden voelen zich in ieder geval vaak correct behandeld. Interessant is daarnaast het gegeven dat minder dan de helft van prostituees überhaupt contact met deze diensten heeft gehad (zo ongeveer 4 op de tien). Over zakelijk dienstverleners zijn prostituees iets minder tevreden dan over overheidsdiensten. Aard en omvang van contacten van prostituees met het GAK in het licht van arbeidsverhoudingen zijn nog onduidelijk. Onder exploitanten had een vijfde deel in het afgelopen jaar contact met arbeidsinspectie of GAK.

Ook al blijven de effecten van de gewijzigde wetgeving op vele vlakken vooralsnog onduidelijk, enkele ontwikkelingen zijn wel degelijk zichtbaar. Zo lijkt het percentage prostituees dat contact met de belastingdienst heeft verdubbeld sinds 2000. 'Al eens aangifte gedaan' heeft momenteel tweederde van de prostituees. De branche blijkt verder in ieder geval sterk in discussie over een correcte vormgeving van de arbeidsverhoudingen en is actief bezig zich te ontworstelen aan de traditionele illegale status. Deze studie biedt geen bevestiging voor de vaak veronderstelde grootschalige vlucht naar het zwarte circuit. In het algemeen kunnen conformerende gedragsveranderingen, zoals het gaan betalen van belasting en het zich op de hoogte gaan stellen van rechten en plichten, sterker worden geconstateerd onder prostituees dan negatieve, zoals het gaan werken in de illegaliteit. Het zich veeleisender gaan opstellen naar exploitanten blijft daar jammer genoeg nog bij achter, hetgeen, onder andere en als vanouds, verklaarbaar is door een gebrekkige zelforganisatie en belangenbehartiging en de afwezigheid van een vakbeweging. Wat dat laatste betreft zijn verdere veranderingen ten goede in de toekomst, gezien initiatieven van de FNV en de Rode Draad in dat opzicht, in ieder geval zeker.

Aanbevelingen voor verder onderzoek

In het kader van de ondersteuning van een van oudsher illegale branche in het proces van normalisering, is de bevordering van de autonomie en weerbaarheid van prostituees als (zelfstandig) werkenden onverminderd van belang. Verbetering op deze punten zal tevens van positieve invloed kunnen zijn op de algehele gezondheid en het welzijn van prostituees. Onderzocht zal moeten worden op welke manieren dit het beste vormgegeven kan worden. Systematische ontwikkeling en toetsing van (pilot)trainingen en werkvormen met dit doel, verdient dan ook aanbeveling. Specifiek voor de groep prostituees die (eigenlijk) uit het vak willen stappen, zou een alternatief trainingsaanbod ontwikkeld en getoetst moeten worden.

Verder zal onderzocht moeten worden op welke manieren de voorlichting aan prostituees over rechten plichten verbeterd kan worden. Een algehele bezinning op de voorlichtingsmethodiek lijkt aanbevelenswaard. Schriftelijk voorlichtingsmateriaal blijkt beperkt in bereik en effect. Experimenten met mondelinge voorlichting, of voorlichting per film, video of internet, verdienen zeker aanbeveling.

Inzake vervolgonderzoek kan, tot slot, aanbevolen worden om een volgende studie naar de sociale positie van prostituees niet al te vroeg te entameren. Processen die zo complex zijn als de normalisering van de prostitutiebranche hebben hun tijd nodig. Het al te snel en frequent in kaart willen brengen van veranderingen op dit vlak kan alleen maar frustrerend werken, voor alle betrokkenen. Tevens verdient het aanbeveling in een volgende studie methodologisch goed aan te sluiten bij de wijze waarop nu de gegevens verzameld zijn, zodat goede vergelijkingen mogelijk zijn. Op het punt van de arbeidsverhoudingen en de aard, mate en feitelijke gang van zaken in termen van autonomie en gezag, zou gedetailleerdere informatie wenselijk zijn. Dit zal het inzicht in de relatieve autonomie, werksatisfactie en het relatieve welzijn van prostituees adequater maken en betere richtlijnen bieden voor een verdere invulling van de arbeidsrechtelijkheid en de sociale zekerheid voor prostituees.

Deze studie was, wereldwijd gezien, waarschijnlijk één van de eerste studies in opdracht van de overheid, waarin arbeidsrechtelijke posities, arbeidsomstandigheden en arbeidsverhoudingen van prostituees centraal stonden. De Nederlandse overheid neemt daarmee haar verantwoording waar het gaat om het adequaat in kaart brengen van de gevolgen van de verreikende veranderingen die zij heeft doorgevoerd in de prostitutiewetgeving. Mits deze evaluatie een goed vervolg vindt in verder onderzoek naar de sociale positie van prostituees, zal het hier gegenereerde inzicht zowel nationaal als internationaal van grote betekenis kunnen zijn. Tevens zal, op termijn, onderzoek dat de sociale positie van prostituees in verschillende landen met elkaar vergelijkt, voor de Nederlandse overheid een extra mogelijkheid bieden ter evaluatie van haar beleid.

Literatuurverwijzingen

SKB Vragenlijst Services (2001). Modellenboek modulair vragenlijst-instrumentarium. Amsterdam: SKB.

Terluin, B. (1998a). De Vierdimensionale Klachtenlijst (4DKL) in de huisartspraktijk. *De Psycholoog*, 18-24.

Terluin, B. (1998b). Wat meet de Vierdimensionale Klachtenlijst (4DKL) in vergelijking met enkele bekende klachtenlijsten? *Tijdschrift voor gezondheidswetenschappen*, 76, 435-441.

Vanwesenbeeck, I. (1994). *Prostitutes' well-being and risk*. Amsterdam: VU University Press. Proefschrift. ISBN: 90-5383-301-3.

Vanwesenbeeck, I. (1995). Geluk en ongeluk in de prostitutie. *Maandblad Geestelijke volksgezondheid*, 50(10), 1043-1057.

Vanwesenbeeck, I. (2001). Another Decade of Scientific Work on Sex Work. *Annual Review of Sex Research*, in

press.

Vanwesenbeeck, I, Altink, S. & Groen, M. (1989). *Hoe (ex)prostituées zich zelf redden. Een onderzoek naar (de afwezigheid van) hulpvragen*. Den Haag / Amsterdam: Ministerie SoZaWe / Mr. de Graafstichting. ISBN: 90-363-9772-3.

Vanwesenbeeck, I, de Graaf, R. van Zessen, G, Straver, C.J. & Visser, J.H. (1995). Professional HIV Risk Taking, Levels of Victimization, and Well-being in Female Prostitutes in The Netherlands. *Archives of Sexual Behavior*, 24(5), 503-515.

Veldhoven, M. van & Meijman, T.F. (1994). Het meten van psychosociale arbeidsbelasting met een vragenlijst: de vragenlijst beleving en beoordeling van de arbeid (VBBA). Amsterdam: NIA.

Veldhoven, M. van, Meijman, T.F., Broersen, J.P.J. & Fortuin, R.J. (1997). Handleiding VBBA. Amsterdam: SKB.

Veldhoven, M. van, Broersen, J.P.J., Fortuin, R.J. (1999). Werkstress in Beeld: psychosociale arbeidsbelasting en werkstress in Nederland. Amsterdam: SKB-.

Venicz, L. en Vanwesenbeeck, I. (2000). *Er gaat iets veranderen in de prostitutie. Psychosociaal welzijn en sociale positie van prostituees voorafgaand aan de wetswijziging*. Den Haag/Utrecht: WODC-Ministerie van Justitie/NISSO.

Bijlage 1 Wervingsprocedure

Tegelijkertijd met de selectie en training van de interviewers, is er een databestand van prostitutiebedrijven samengesteld, hoofdzakelijk op basis van informatie van gemeenteambtenaren die belast zijn met het prostitutiebeleid in de gemeenten in de geselecteerde regio's. Zij verstrekten overzichten van prostitutiebedrijven, waarop over het algemeen de naam van het bedrijf en het adres vermeld stond, en veelal ook het telefoonnummer. Om redenen van privacy werden gegevens van exploitanten slechts bij uitzondering verstrekt. De gemeenten Eindhoven en Amsterdam verstrekten alleen adressen, geen namen van bedrijven. De ontbrekende gegevens voor de Amsterdamse en Eindhovense bedrijven en adressen van bedrijven in kleine gemeenten in de regio's Zuid-Limburg en Breda plus ontbrekende telefoonnummers, zijn zo veel mogelijk aangevuld via de gouden gids en het telefoonboek. Lang niet altijd kon uit de door de gemeente verstrekte lijst opgemaakt worden of het bedrijf al een vergunning had, of nog in de procedure zat. Deze informatie werd wel verstrekt voor bedrijven in de regio's: Den Haag, Groningen, Haarlem, Heerlen (Zuid-Limburg), Rotterdam, en Venlo.

In totaal zijn de adressen van 806 bedrijven verzameld. Hieronder bevonden zich ook 28 adressen van bedrijven die buiten de doelgroep van het onderzoek vielen, zoals seksshops, parenclubs, videoshops, stripteasebars et cetera. Bij uitsluiting hiervan bestond het databestand uit 778 bedrijven. Tabel 1 geeft de aantallen en percentages van de typen

bedrijven waaruit het bestand bestond.

Raamprostitutiebedrijven maken het grootste deel van het bestand uit. Vaak betreft het hier slechts één of enkele ramen. Voor de raamprostitutiebedrijven is de werving van respondenten overgelaten aan de interviewers. Zij kregen van ons adressen van straten waar raamprostitutie bedreven werd, en hebben vervolgens zelf contact met de vrouwen gelegd. In de hierna volgende beschrijving van de wervingsprocedure wordt deze groep bedrijven verder buiten beschouwing gelaten.

Van alle overige bedrijven die binnen de doelgroep vielen (n=401) is per regio een alfabetische lijst, gesorteerd op naam van het bedrijf, aangelegd. Op (aselecte) alfabetische volgorde zijn bedrijven vervolgens telefonisch benaderd met de vraag aan de exploitant of bedrijfsleider of men toestemming wilde verlenen dat één van onze interviewers een bezoek bracht aan het bedrijf teneinde prostituees en eventueel de exploitant/bedrijfsleider te werven voor een vraaggesprek. In totaal zijn 208 bedrijven telefonisch benaderd. 32 bedrijven zijn niet gebeld omdat de interviewer in de betreffende regio bij die bedrijven een eigen ingang had en de kans op respons hoger schatte indien de bedrijven door haar persoonlijk benaderd werden. Van 140 bedrijven was geen telefoonnummer bekend. 21 bedrijven in het bestand zijn telefonisch uiteindelijk niet benaderd (zie tabel 2).

Van de 208 bedrijven die gebeld zijn, verleenden er 58 geen toestemming tot een bezoek aan het bedrijf. Dit komt neer op een non-respons percentage van 28% voor de telefonische werving. Door 75 exploitanten werd toestemming gegeven, dit is 30% van de gebelde bedrijven. De overige exploitanten hadden twijfels of waren na herhaald bellen niet persoonlijk te spreken. Gezien de korte tijd die voor de telefonische werving vooraf beschikbaar was, zijn ook adressen van bedrijven waarvan de telefoon niet werd opgenomen, en adressen waar nog geen duidelijk ja of nee door de exploitant gegeven was aan de interviewers doorgegeven en hebben deze zelf het eerste dan wel volgende contact gelegd. Daarnaast zijn ook, in de regio's waar dat gezien de gewenste representatie nodig was, 98 (van de 140) adressen van bedrijven waarvan geen telefoonnummer bekend was doorgegeven aan de interviewers.

In totaal zijn 280 adressen doorgegeven aan de interviewers en door hen, per regio op alfabetische volgorde, bezocht. Wanneer bedrijven niet mee wilden werken, of niet bereikt konden worden, werd het volgende bedrijf op de alfabetische lijst benaderd. In een aantal kleine regio's betekende dit, dat uiteindelijk alle adressen zijn benaderd. In totaal zijn uiteindelijk in 98 bedrijven interviews afgenomen, een responspercentage van 35% voor de veldwerkwerving, die, zoals gezegd, voor een belangrijk deel was voorbereid door de telefonische werving. In deze 98 bedrijven zijn 207 prostituees geïnterviewd, een gemiddelde van 2.1 per bedrijf. In 61 bedrijven (62%) is ook de exploitant geïnterviewd. In één bedrijf is zowel de eigenaar als de bedrijfsleider geïnterviewd. In zeker 70 bedrijven is de toegang geweigerd of konden uiteindelijk toch geen interviews worden afgenomen, een non-respons percentage van 25%. Contacten met de overige bedrijven waren nog niet gelegd of waren nog lopend ten tijde van beëindiging van het veldwerk. Daar waar voldoende respons bereikt was in de regio, zijn adressen niet meer benaderd door de interviewers. Ook is het mogelijk dat een aantal bedrijven wel benaderd is door de interviewers, maar dat hiervoor geen non-respons-formulier is ingevuld. Tabel 3 geeft een overzicht van de respons en non-respons per regio.

Regio's waar relatief veel adressen zonder uitsluitel zijn gebleven of niet meer benaderd zijn (meer dan een derde) zijn Amsterdam, Arnhem, Den Bosch, Haarlem/Alkmaar en Rotterdam. De respons en non-respons percentages zijn daar minder betekenisvol dan in de overige regio's. In Eindhoven en Twente zijn alle adressen aan de interviewers gegeven, omdat zij via hun eigen netwerk respondenten konden werven. De adressen werden gegeven ter controle. Het aantal benaderde bedrijven bedraagt in deze regio's de respons plus de non-respons. Onder de resterende regio's vallen vooral de relatief hoge non-respons percentages in Leeuwarden, Amsterdam en Utrecht op. Een relatief hoge

respons daarentegen (50% of meer) is bereikt in Eindhoven, Twente, Noord en Midden Limburg en Deventer. Uit de contacten met en de feedback van de interviewers menen wij te kunnen concluderen dat dit voor een belangrijk deel ook met de persoonlijke inzet van de interviewer ter plekke heeft te maken.

Bijlage 2 Tabellen

Tabel 1. Overzicht van het type bedrijven in het databestand

	aantal bedrijven	% van totaal
escort	90	12
massagesalon	43	5
privé-huis	78	10
seksclub	169	22
ramen	377	48
overige/onbekend	21	3
<i>Totaal in databestand:</i>	<i>778</i>	<i>100</i>
buiten doelgroep	28	
Totaal:	806	

Tabel 2. Procedure werving bedrijven en respons

databestand	telefonische benadering	adressen aan	veldwerk
adressen bedrijven		interviewers	
geen telefoonnummer 140		98	respons (35%) 98
bekend bij interviewer 32		32	non-respons (25%) 70
niet tel. benaderd 21			geen uitsluitel (40%) 112
telefonisch benaderd 208	respons (30%) 75	75	
	weigering (28%) 58		
	geen uitsluitel (30%) 75	75	
<i>totaal</i>	<i>401</i>	<i>208</i>	<i>280</i>

Over telefonische en veldwerving samengenomen, betekent dit een respons van 29% en een non-respons van 21%.

Met de resterende bedrijven liepen de contacten nog of was nog geen contact opgenomen op het moment dat het veldwerk werd afgesloten.

Tabel 3: Respons en non-respons per regio

	adres-	respons		non-respons		geen uitsluitel/niet benaderd	
	sen	N	%	N	%	N	%
Amsterdam	40	9	22.5	8	20.0	23	57.5
Apeldoorn	8	4	50.0	3	37.5	1	12.5
Arnhem	9	0	0.0	3	33.3	6	66.7
Breda	18	9	50.0	5	27.8	4	22.2
Den Bosch	9	3	33.3	2	22.2	4	44.4
Den Haag	20	9	45.0	6	30.0	5	25.0
Deventer	3	2	66.7	0	0.0	1	33.3
Eindhoven	30	11	36.6 ¹	5	16.6	14	46.7
Groningen	7	3	42.8	2	28.6	2	28.6
Haarlem/Alkmaar	17	5	29.4	2	11.8	10	58.8
Leeuwarden	5	2	40.0	3	60.0	0	0.0
Nijmegen	12	4	33.3	6	50.0	2	16.7
Rotterdam	41	13	31.7	14	34.1	14	34.1
Twente	32	6	18.7 ²	1	3.1	25	78.1
Utrecht	7	3	42.8	3	42.8	1	14.3
N/M Limburg	12	9	75.0	0	0.0	3	25.0
Z Limburg	10	6	60.0	4	40.0	0	0.0
<i>Totaal:</i>	<i>280</i>	<i>98</i>	<i>35.0</i>	<i>70</i>	<i>25.0</i>	<i>112</i>	<i>40.0</i>

¹. Aan de interviewer in deze regio zijn alle adressen verstrekt. Slechts 16 bedrijven hiervan hoefden benaderd te worden, om voldoende respons te bereiken. De werkelijke respons komt dus neer op 68.7%. De interviewer in deze regio had een omvangrijk eigen netwerk.

². Aan de interviewer in deze regio zijn alle adressen verstrekt. Slechts 7 bedrijven hoefden benaderd te worden om voldoende respons te bereiken. De werkelijke respons komt dus neer op 85.7%. De interviewer in deze regio werd in de bedrijven geïntroduceerd door een soa-verpleegkundige van de GGD.

Tabel 4. Redenen voor non-respons (N=143)¹

	escort	club	privé	massage	raam	totaal
	%	%	%	%	%	%
Wil niets met onderzoek van doen	19	16	27	0	27	16

Heeft het te druk, geen tijd	22	10	13	6	27	13
Bedrijf is geen prostitutiebedrijf	4	10	0	59	0	13
Prostituees geen behoefte aan	11	14	27	6	7	13
Onvrede met de wetwijziging	0	10	7	0	0	5
Exploitant geen behoefte aan	11	3	0	12	0	4
Wordt al te veel lastig gevallen	0	0	5	6	0	1
anders	0	6	0	0	0	7
Overige redenen waarom interview niet tot stand kwam:						
Telefoon steeds niet opgenomen	26	13	16	6	0	14
Bedrijf bestaat (tijdelijk) niet meer	7	11	5	0	7	8
Taalproblemen	3	3	0	6	7	4
Overige ² :	3	3	0	0	27	3
Aantal bedrijven:	27	63	19	17	15	143

1. Hierin zijn ook begrepen 58 instellingen die tijdens de telefonische werving al aangaven niet mee te willen werken.

2. Bijvoorbeeld: geen prostituees aanwezig, prostituees kwamen afspraak niet na, et cetera

Tabel 7. Aspecten van arbeidsvoorwaarden voor prostituees (N=230)

	club (n=71)	privé huisraam (n=75)	escort (n=30)	mass. salon (n=23)	totaal	
Heeft het bedrijf een vergunning	%	%	%	%	%	
- ja	94	82	80	70	86	
- nog niet, wordt gevraagd	3	8	0	22	6	
- nee	0	0	0	0	0	
- weet niet	3	10	20	9	8	
Gemiddeld aantal uren werkzaam per week in bedrijf	30 _a †	33 _a	40 _a	30 _a	28 _a	32
Gemiddeld aantal klanten per week	9 _a	14 _b	27 _c	8 _a	11 _{ab}	13
Gemiddelde score op tevredenheid verdienen	3.0 _{ab}	3.0 _{ab}	2.6 _a	3.2 _b	3.0 _{ab}	

METHODE

Ben je verzekerd tegen ziektekosten en wie betaalt de premie	%	%	%	%	%	%
- ja, premie betaald door mijzelf	68	76	63	88	87	74
- ja, premie betaald door mijn baas	10	3	0	4	4	5
- ja, premie betaald door	13	11	0	0	9	9
- nee, ik ben niet verzekerd	9	3	23	0	0	7
- ik weet het niet	0	0	3	8	0	1
- anders	1	8	10	0	0	5
Al aangifte gedaan bij belastingdienst	%	%	%	%	%	%
- nee	42	31	53	29	22	36
- ja, door mijzelf gedaan	16	38	20	42	52	31
- ja, door iemand anders gedaan	42	32	27	29	26	33
Nu bezwaar tegen belasting betalen	%	%	%	%	%	%
- veel bezwaar	19	11	24	13	14	16
- een beetje bezwaar	43	38	48	29	27	39
- geen bezwaar	39	51	28	58	59	46
Hoe zou je in de nabije toekomst het liefst willen werken	%	%	%	%	%	%
- in een zwart circuit, zonder vergunningen, belasting of regels						
- op basis van percentageregeling, (deels) zwart	15	11	30	0	13	14
- in loondienst, premies en belastingen betaald door mijn baas	13	9	4	25	13	12
- als zelfstandige in een facilitair bedrijf, ik regel zelf afdracht premies en belastingen	12	10	4	5	13	10
- ik weet het niet						
- anders	33	39	30	45	48	37
	16	19	19	20	9	17
	10	13	15	5	4	11

† Verschillende indices in dezelfde rij duiden op significante verschillen tussen groepen. Een voorbeeld. Het gemiddeld aantal klanten per week wijkt bij massagesalons (indices a en b) niet significant af van het gemiddeld aantal bij privé huizen (index b), clubs en escortbureau' s (beiden index a). Dit aantal is echter bij privé huizen (alleen index b) significant hoger dan bij clubs en escortbureau' s (beiden alleen index a). Het aantal is bij raamprostitutie (alleen en als enige index c) weer significant hoger dan bij de overige typen prostitutie.

Tabel 9. Arbeidsvoorwaarden volgens exploitanten (N=55)

	club	privé huis	raam	escort	massage salon	totaal
Heeft bedrijf een gemeentelijke vergunning	n	n	n	n	n	%
- ja	14	14	2	6	2	67
- nog niet, is aangevraagd	4	7	2	1	4	32
- nog niet, wordt aangevraagd	0	0	0	0	0	0
- nee	1	0	0	0	0	2
Wat is de arbeidsrechtelijke positie van prostituees in uw bedrijf	n	n	n	n	n	%
- percentageregeling per klant	5	4	0	2	1	22
- in loondienst	0	0	0	0	0	0
- huur van faciliteiten per uur	11	10	0	3	4	51
- huur van faciliteiten per dag(deel)	2	4	4	1	1	22
- anders	0	2	0	1	0	6
Hoe wordt uitbetaald	n	n	n	n	n	%
- bedrijf betaalt uit	14	8	0	1	4	47
- klant betaalt uit en prostituee betaalt bedrijf	5	12	4	5	2	49
- anders	0	1	0	1	0	4
Nu bezwaar tegen belasting betalen	n	n	n	n	n	%
- veel bezwaar	1	0	0	0	0	2
- een beetje bezwaar	3	1	0	0	1	9
- geen bezwaar	15	19	4	6	5	89
Hoe zou u in de nabije toekomst het liefst willen werken	n	n	n	n	n	%
- in een zwart circuit	1	1	0	0	0	4
- met een vergunning, met een percentageregeling en (deels) zwart						
- met een vergunning, prostituees loondienst	1	1	0	1	1	7
- met een vergunning, facilitair bedrijf	1	0	0	0	0	2
- anders	11	15	3	3	3	64
	5	2	1	2	2	22

METHODE

Aangesloten bij exploitantenvereniging	n	n	n	n	n	%
ja	4	9	2	4	0	33
nee	15	12	2	3	6	67

Tabel 10. Voorzieningen in de bedrijven volgens exploitanten (N=62)

	club	privé huis	raam	escort	massage salon	totaal
Is iemand verantwoordelijk voor het personeelsbeleid	n	n	n	n	n	%
ja	12	8	3	5	3	55
nee	7	12	1	2	3	45
Een bedrijfsboekhouder helpt prostituees	n	n	n	n	n	%
ja						
nee	8	8	4	3	2	38
Er is een beleid tegen seksuele intimidatie	11	12	0	4	4	63
ja	n	n	n	n	n	%
nee	16	15	2	6	4	81
	2	3	2	1	2	19

Prostituees krijgen betaalbewijzen voor gehuurde faciliteiten	n	n	n	n	n	%
ja	6	11	1	1	3	39
nee	4	5	3	1	3	29
n.v.t.	8	5	0	5	0	32
Er is geregeld overleg tussen prostituees en management	n	n	n	n	n	%
ja	15	18	1	6	5	80
nee	4	2	3	1	1	20

Tabel 11. Enkele aspecten van arbeidsomstandigheden volgens prostituees (N=230)

	club (n=71)	privé huis (n=75)	raam (n=30)	escort (n=24)	mass. salon (n=23)	totaal
aantal collega's per dag	7 _a †	5 _a	46 _b	11 _a	6 _a	11
aantal bezoekers bedrijf per dag (1=nooit, 4=altijd)	16 _a	22 _a	86 _b	20 _a	20 _{ab}	27
moet je andere werkzaamheden verrichten naast werken met klanten	1.4 _a	1.6 _a	1.3 _a	1.4 _a	2.6 _b	1.6
is de hygiëne goed	3.9 _b	3.8 _b	3.6 _b	3.8 _b	3.2 _a	3.7
voel je je thuis in dit bedrijf	3.6 _b	3.6 _b	3.0 _a	3.6 _b	3.5 _{ab}	3.5
voel je je hier veilig	3.9 _b	3.9 _b	3.4 _a	3.7 _{ab}	3.5 _a	3.7

† Verschillende indices in dezelfde rij duiden op significante verschillen tussen groepen

Tabel 13 Gemiddelde frequentie (1 = nooit; 4 = altijd) van steun en gezag volgens exploitanten per type prostitutie

club (n=19)	privé huis (n=19)	raam (n=4)	escort (n=6)	mass. salon (n=6)	totaal
----------------	----------------------	---------------	-----------------	-------------------------	--------

steun

geregeld overleg tussen prostituees en management (1=nee; 2 =ja)	1.8 _{ab} †	1.9 _b	1.3 _a	1.8 _{ab}	1.8 _{ab}	1.8
prostituees hebben inspraak bij belangrijke beslissingen						
prostituees worden van belangrijke dingen in het bedrijf op de hoogte gehouden	3.0 _{ab}	3.3 _b	1.5 _a	3.0 _{ab}	3.7 _{ab}	3.0
vervelende klanten worden eruit gezet	3.7 _a	3.9 _a	3.3 _a	3.3 _a	3.7 _a	3.7
bij conflict tussen een klant en een prostituee kiest het management voor de kant van de prostituee	3.7 _a	3.9 _a	3.0 _a	3.5 _a	4.0 _a	3.8
het management houdt rekening met de persoonlijke omstandigheden van prostituees						3.5
totaalscore STEUN, range 6-24	3.5 _a	3.5 _a	2.8 _a	3.4 _a	4.0 _a	
						3.6
	3.7 _b	3.7 _b	2.3 _a	3.4 _{ab}	3.7 _{ab}	19.3
	19.4 _b	20.2 _b	14.0 _a	18.7 _b	20.0 _b	

gezag

het management coördineert de werktijden van prostituees	2.5 _a	2.7 _a	1.7 _a	2.0 _a	3.5 _a	2.6
het management geeft richting aan wat prostituees met klanten doen						
het management hanteert kledingvoorschriften	2.1 _{ab}	1.6 _a	1.0 _a	1.7 _{ab}	3.3 _b	1.9
het management geeft richting aan de prijsstelling	2.1 _a	1.7 _a	1.0 _a	2.5 _a	2.0 _a	1.9
totaalscore GEZAG, range 4-16						3.0
	2.7 _a	3.2 _a	1.5 _a	3.3 _a	3.5 _a	9.4
	9.4 _{ab}	9.2 _{ab}	5.3 _a	10.4 _{ab}	12.3 _b	

† Verschillende indices in dezelfde rij duiden op significante verschillen tussen groepen

Tabel 15 Gemiddelde frequentie (1 = nooit; 4 = altijd) overige aspecten van arbeidsverhoudingen volgens prostituees (N=230) en exploitanten (N=62) per type prostitutie

	club	privé huis	raam	escort	massage	totaal
Prostituees	(n=71)	(n=75)	(n=30)	(n=24)	salon (n=23)	
Word je verplicht om alcohol te drinken	1.3 _{ab} †	1.1 _a	1.0 _{ab}	1.4 _b	1.0 _a	1.1
Voel je je tijdens je werk wel eens bedreigd door opmerkingen/ gedragingen van je baas	1.1 _a	1.2 _a	1.0 _a	1.2 _a	1.1 _{ab}	1.1
Is er competitie tussen jou en je collega's	1.7 _b	1.3 _a	1.9 _b	1.7 _b	1.9 _b	1.6
Doen zich tussen jou en je collega's vervelende gebeurtenissen voor	1.4 _a	1.5 _a	1.4 _a	1.4 _a	1.5 _a	1.4
<i>Exploitanten</i>	(n=19)	(n=19)	(n=4)	(n=6)	(n=6)	
nieuwe prostituees worden door het management begeleid	3.7 _b	3.5 _{ab}	2.3 _a	4.0 _b	3.7 _{ab}	3.6
prostituees zijn verplicht alcohol te nuttigen met klanten						
prostituees kunnen hun werk onderbreken als dat nodig is	1.0 _a	1.0 _a	1.0 _a	1.0 _a	1.0 _a	1.0
prostituees kunnen klanten weigeren	3.6 _a	3.8 _a	4.0 _a	3.8 _a	3.7 _a	3.7
prostituees doen andere werkzaamheden	4.0 _a	4.0 _a	4.0 _a	3.7 _a	4.0 _a	4.0
het management bepaalt wanneer prostituees een vrije dag of vakantie kunnen opnemen	1.4 _a	1.6 _a	2.0 _a	2.0 _a	2.3 _a	1.7
	1.5 _a	1.3 _a	1.8 _a	1.5 _a	1.2 _a	1.4

† Verschillende indices in dezelfde rij duiden op significante verschillen tussen groepen

Tabel 19 Omgang met agressie (1 = nooit; 3 = altijd) volgens prostituees per type prostitutie

club	privé huis	raam	escort	massage	totaal
				salon	

METHODE

als een klant agressief geworden is, ga je dan naar de politie	(n=30)	(n=26)	(n=16)	(n=14)	(n=8)	
	1.6 _{ab} †	1.4 _{ab}	2.1 _b	2.1 _b	1.0 _a	1.7
als een klant lastig of agressief wordt, beschermt je baas of iemand anders je dan	(n=65)	(n=68)	(n=26)	(n=22)	(n=20)	
	2.98 _b	2.9 _b	2.2 _a	2.8 _b	2.8 _b	2.8

† Verschillende indices in dezelfde rij duiden op significante verschillen tussen groepen

Tabel 20. Samenhang tussen autonomie en steun en negatieve ervaringen met klanten

	AUTO-NOMIESTEUN	
Hoe vaak heb je in het afgelopen jaar de volgende dingen van je klanten meegemaakt (1 = nooit; 4 = vaak) ...		
36a dat ze je op de een of de andere manier beledigen	-.16*	-.10
36b dat ze zonder condoom willen vrijen	-.00	-.02
36c dat ze agressief worden	-.09	-.09
Hoe vaak komt het voor dat je de volgende dingen met klanten meemaakt (1 = nooit; 4 = heel vaak) ...		
40a dat een klant gemakkelijk voor je is	.08	.11
40b dat je het gevoel hebt dat je de controle verliest over een klant	-.20**	-.20**
40c dat je meer toegeeft aan een klant dan je eigenlijk zou willen	-.25**	-.36**
40d dat je je echt gerespecteerd voelt door een klant	.08	.15*
Totaalscore op NEGATIEVE ERVARINGEN MET KLANTEN	-.24**	-.27**

* p < .05; ** p < .01.

Tabel 22. Verbanden tussen etnisch-culturele achtergrond en werksatisfactie voor prostituees (N=230).

WERKSATISFACTIE

METHODE

Nederlands (n = 124)	18.3 _b
Marokkaans (n = 3)	19.0 _{ab}
Surinaams/Antilliaans (n = 15)	18.7 _b
Thais (n = 8)	17.6 _{ab}
West-Europees (n = 10)	17.3 _{ab}
Oost-Europees (n = 22)	15.9 _a
Latijns-Amerikaans (n = 14)	15.2 _a
Overigen (n = 15)	15.3 _a

Tabel 25. Verbanden van arbeidsverhoudingen, ervaringen met klanten en demografische variabelen met werksatisfactie en distress onder prostituees (N=230)

	WERKSATISFACTIE	DISTRESS
Frequentie autonomie (1=nooit; 4=altijd)		
24b Kun je je werk even onderbreken als dat nodig is	.11	-.15*
24d Kun je een vrije dag of vakantie opnemen wanneer je dat wil	.21**	-.15*
24e Kun je zelf begin- en eindtijd van je werk bepalen	.13	-.13*
24f Kun je klanten weigeren	.05	-.20*
24h Kun je zelf bepalen wat je wel en niet met klanten doet	.06	-.10
24k Kun je helemaal zelf bepalen welke kleding je draagt	.15*	-.23**
24l Kun je zelf bepalen welke prijs je een klant berekent	.19**	-.08
totaalscore op AUTONOMIE	.20**	-.24**
Frequentie steun (1=nooit; 4 = altijd)		
24c Heb je inspraak bij veranderingen in het bedrijf	.24***	-.10
24j Worden nieuwe prostituees door het management begeleid	.15*	-.01
24m Wordt rekening gehouden met persoonlijke omstandigheden	.16*	-.03
24o Worden vervelende klanten eruit gezet	-.09	-.10
28a Voel je je door je baas gesteund in je werk	.18*	-.08
28b Regelt je baas (of iemand anders) zakelijke dingen voor je	.04	-.06
totaalscore op STEUN	.23***	-.14

Frequentie overige arbeidsverhoudingen (1=nooit; 4=altijd)

24a Wordt je verplicht om alcohol te drinken	-.18**	-.02
24n Voel je je thuis in dit bedrijf	.36***	-.20**
28c Voel je je wel eens bedreigd door opmerkingen/gedrag baas	-.06	-.02
32a Is er competitie tussen jou en je collega's	-.06	-.02
32c Doen zich met collega's vervelende gebeurtenissen voor	-.12	.15*
.. Voel je je veilig op je werkplek?	.17*	-.17*
... Is de hygiëne hier goed?	.03	-.15*
Ervaringen met klanten (1 = nooit; 4 = vaak)		
36a dat ze je op de een of de andere manier beledigen	-.11	.22**
36b dat ze zonder condoom willen vrijen	-.16*	.13
36c dat ze agressief worden	-.08	.17*
40a dat een klant gemakkelijk voor je is	.20**	-.10
40b dat je het gevoel hebt dat je de controle verliest over een klant	-.27***	.29***
40c dat je meer toegeeft aan een klant dan je eigenlijk zou willen	-.33***	.35***
40d dat je je echt gerespecteerd voelt door een klant	.28***	-.05
totaalscore op GEWELD	-.34***	.30***
11 Uitspraken over het werk (1 = ja; 2 = nee)		
a. ik heb plezier in mijn werk		.30***
b. Ik moet telkens weerstand overwinnen om dit werk te doen		-.27***
c. Ik voel mezelf een vakvrouw (cq. vakman)		.13
d. Ik vind dit werk niet leuk, maar ik probeer er het beste van te maken		-.24***
e. Ik zou eigenlijk liever stoppen met dit werk		-.26***
12 Uitspraken over het werk (1 = nooit; 4 = altijd)		-.21**
a Heb je in je werk voldoende afwisseling		-.25***
c Ben je tevreden met de verdiensten voor het werk wat je doet		.20**
b Vind je je werk ingewikkeld		.36***
d Is je werk emotioneel zwaar		.16*
e Vind je je werk lichamelijk inspannend		-.39***
totaalscore op WERKSAT		

leeftijd	.19**	-.06
opleidingsniveau	.05	-.06
aanvangsleeftijd prostitutie	.06	-.06
duur prostitutie-ervaring	.11	.04
omvang werkweek	-.15*	.01
aantal klanten per week	-.14*	-.02
aantal jaren in Nederland (alleen allochtonen niet in Nederland geboren)	.25*	-.05
totaalscore bekendheid met illegaliteit	-.01	.10

* p < .05; ** p < .01; ***p < .001

Tabel 28. Mening gemiddelde Nederlander over prostitutie volgens prostituees en exploitanten.

	volgens prostituees (n = 237)			volgens exploitanten (n = 62)		
	% positief	%negatief	gemiddelde†	% positief	%negatief	gemiddelde
de legalisering	37	15	3.2	39	14	3.3
prostituees	13	57	2.5	18	60	2.4
prostitutiebezoekers	14	53	2.5	21	56	2.4
de prostitutie-branche	12	52	2.5	23	56	2.5

† 1= sterk negatief; 5 = sterk positief

Tabel 33. Informatiebehoefte over wetswijziging prostituees (n = 230) en exploitanten (n = 62)

	prostituees (n = 230)	exploitanten (n = 62)
	%	%
Beslist behoefte aan meer informatie	33	50
Eigenlijk wel behoefte aan meer informatie	32	21
Eigenlijk geen behoefte aan meer informatie	28	13
Beslist geen behoefte aan meer informatie	7	16
Gemiddelde (1 = beslist geen behoefte; 4 = beslist wel behoefte)	2.9	3.0

Tabel 36 Reacties andere prostituees op wetswijziging volgens prostituees (n = 223)

	geen	1- 5	5-10	> 10	gemid-delde
	%	%	%	%	
Ken jij prostituees die vanwege de wetswijziging ...					2.3
a. belasting zijn gaan betalen over hun verdiensten	26	36	18	20	1.6
b. op illegale, 'geheime' adresjes zijn gaan werken	58	27	7	8	1.9
c. goed zijn gaan uitzoeken wat hun rechten en plichten zijn	41	36	12	10	1.6
d. (meer) in de escort zijn gaan werken	62	23	8	7	1.4
e. zich veeleisender zijn gaan opstellen naar hun baas	70	20	7	3	1.7
f. opgehouden zijn met prostitutiewerk †	50	37	8	4	1.4
g. uit Nederland zijn vertrokken	73	19	4	5	2.1
h. een goede boekhouding zijn gaan bijhouden	37	34	16	14	
† n = 135					

Tabel 37 Gepercipieerde veranderingen door prostituees en exploitanten voor hen persoonlijk

	prostituees (n = 230)	exploitanten (n = 61)
	%	%
iets verbeterd	12	12
niets veranderd	68	28
iets verslechterd	17	56
iets verbeterd en iets verslechterd	4	5

Tabel 38 Reacties prostituees op wetswijziging volgens exploitanten (n = 61)

Kent u prostituees die vanwege de wetswijziging ...	geen	1- 5	5-10	> 10	gemid-
	%	%	%	%	delde
belasting zijn gaan betalen over hun verdiensten	30	25	15	31	2.5
op illegale, 'geheime' adresjes zijn gaan werken	32	23	15	30	2.4
goed zijn gaan uitzoeken wat hun rechten en plichten zijn	41	25	15	20	2.1
(meer) in de escort zijn gaan werken	38	16	16	30	2.4
zich veeleisender zijn gaan opstellen naar hun baas	61	22	9	9	1.6
opgehouden zijn met prostitutiewerk	28	30	10	33	2.5
uit Nederland zijn vertrokken	72	12	3	13	1.6
een goede boekhouding zijn gaan bijhouden	36	21	20	23	2.3

Tabel 39 Reacties andere exploitanten op wetswijziging volgens exploitanten (n = 60)

Kent u exploitanten die vanwege de wetswijziging	geen	1- 5	5-10	> 10	gemiddeld
	%	%	%	%	
uit de prostitutiebranche stappen	44	43	5	8	1.8
de percentageregeling afschaffen	61	24	9	7	1.6
belasting gaan betalen over hun eigen inkomsten	50	26	5	19	1.9
inkomstenbelasting gaan afdragen voor de vrouwen/jongens	83	13	3	0	1.2
sociale premies gaan afdragen voor de vrouwen/jongens die	85	12	3	0	1.2
volledig voldoen aan de normen voor een facilitair bedrijf	39	42	10	9	1.9
minderjarigen hebben ontslagen	86	10	2	2	1.2
illegale vrouwen of jongens hebben ontslagen	58	22	7	13	1.8
zich terugtrekken in het illegale circuit	71	20	5	5	1.4
zich minder zijn gaan bemoeien met het werk van prostituees	71	15	7	8	1.5

[1] De zeven mannelijke prostituees zijn hier, en in veel andere analyses, niet meegenomen omdat een dergelijk laag aantal eerder bias zou veroorzaken dan informatie toevoegen. Daar waar zich opvallende verschillen of overeenkomsten voordoen tussen de vrouwelijke en de mannelijke prostituees, zullen die echter worden beschreven. Waar het in de tekst gaat om prostituees gaat het dus om vrouwelijke prostituees tenzij anders vermeld.

[2] Waar in dit rapport gesproken wordt over verschillen, betekent dit (tenzij anders vermeld) steeds dat deze verschillen statistisch significant zijn, i.e. dat de kans dat het verschil op toeval berust kleiner is dan 5% ($p < .05$). Enkele keren wordt daarnaast gesproken over 'tendensen'. Hierbij is de kans dat het verschil op toeval berust kleiner dan 10% ($p < .01$).